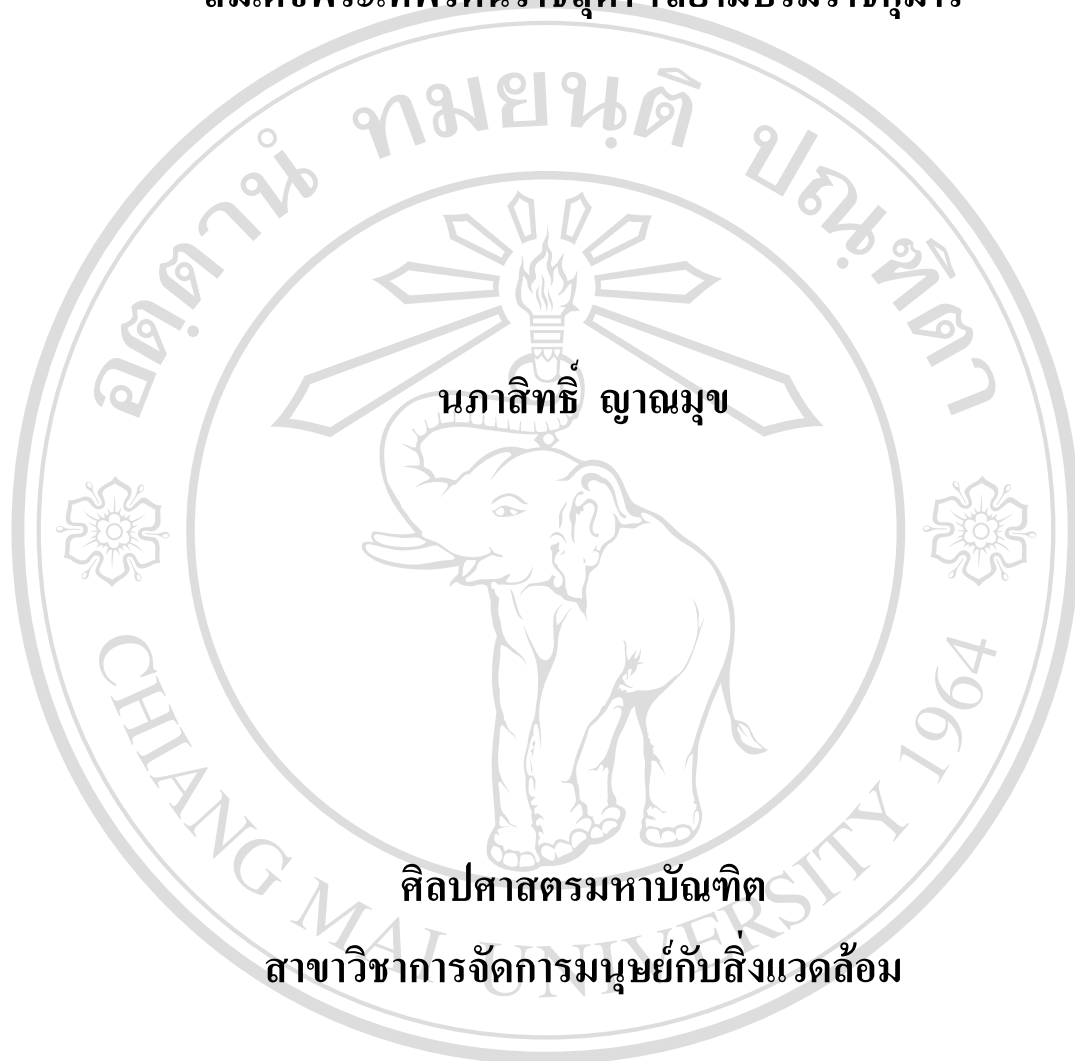

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright© by Chiang Mai University

All rights reserved

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

กรกฎาคม 2551

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

การค้นคว้าแบบอิสระนี้เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัยเพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
กรกฎาคม 2551

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

นภาสิทธิ์ ญาณมุข

การค้นคว้าแบบอิสระนี้ได้รับการพิจารณาอนุมัติให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

คณะกรรมการสอบการค้นคว้าแบบอิสระ

..... ประธานกรรมการ

รองศาสตราจารย์ ดร. ชูเกียรติ ลิสุวรรณธุ์

..... กรรมการ

ศาสตราจารย์ ดร. อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์

..... กรรมการ

อาจารย์ ดร. สมชาย เตียวกุล

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

22 กรกฎาคม 2551

© ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

กิตติกรรมประกาศ

การค้นคว้าแบบอิสระนี้สำเร็จลงได้ ด้วยความกรุณาและความช่วยเหลืออย่างดียิ่ง จากคณาจารย์หลายท่าน ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ชูเกียรติ ลิสุวรรณนท์ ที่ให้ความกรุณารับเป็นประธานกรรมการที่ปรึกษา ขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์ และดร. สมชาย เตียวกุล ที่ให้ความกรุณาเป็นคณะกรรมการที่ปรึกษาการค้นคว้าแบบอิสระ ที่ให้ความรู้ คำแนะนำ คำปรึกษา และชี้แนะแนวทางในการวิจัยเป็นอย่างดีเสมอมา ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง และขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่าน ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ และให้คำแนะนำสั่งสอนตลอดการศึกษาในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่แห่งนี้

ขอขอบคุณ เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เจ้าหน้าที่การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย เจ้าหน้าที่บริษัท แพลน โมทิฟ จำกัด เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง และนักท่องเที่ยวยุคทุกท่าน ที่สละเวลาร่วมให้ข้อมูล อำนวยความสะดวก และให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี จนทำให้การค้นคว้าแบบอิสระฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ และบรรลุตามวัตถุประสงค์

ขอขอบคุณเพื่อนร่วมรุ่น สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ตลอดจน พี่ ๆ น้อง ๆ ทุกคน ที่ให้คำปรึกษา ชี้แนะ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัย และเป็นกำลังให้ผู้วิจัยเสมอมา

การวิจัยครั้งนี้จะไม่สามารถสำเร็จได้หากมิได้รับความกรุณาจากคุณพ่อ คุณแม่ และน้องสาว ที่คอยให้ความสนับสนุน เป็นกำลังใจที่สำคัญ เป็นห่วงเป็นใย เป็นแรงบันดาลใจ และเป็นผู้ให้ในทุก ๆ อย่าง

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า การค้นคว้าแบบอิสระฉบับนี้ คงมีประโยชน์บ้าง ไม่น่ามากนักน้อยสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนผู้ที่สนใจจะศึกษารายละเอียดต่อไป

นภาสิทธิ์ ญาณมูข

ชื่อเรื่องการค้นคว้าแบบอิสระ การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ผู้เขียน นายณภาสัทธี ญาณมูข

ปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม)

คณะกรรมการที่ปรึกษาการค้นคว้าแบบอิสระ

รองศาสตราจารย์ ดร. ชูเกียรติ ลีสุวรรณ	ประธานกรรมการ
ศาสตราจารย์ ดร. อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์	กรรมการ
ดร. สมชาย เตียวกุล	กรรมการ

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าแบบอิสระครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์และการจัดการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรฯ รวมทั้งศึกษาถึงศักยภาพ ปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรฯ เพื่อศึกษาหาแนวทางในการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากขึ้น และประเมินการดำเนินการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ผู้ศึกษาใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยแบ่งการทดลอง ดำเนินงานออกเป็น 2 ช่วง ประกอบด้วย การศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวของสวนสมุนไพรฯ การวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค และศักยภาพในการพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของสวนสมุนไพรฯ และการวางแผนพัฒนา จัดทำโครงการ เพื่อส่งเสริมให้สวนสมุนไพรฯ มีลักษณะเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งผลการศึกษารูปได้ดังนี้

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีการดำเนินงานตามนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งจัดการโดยใช้ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งดึงดูดใจสำหรับนักท่องเที่ยว สภาพพื้นที่ภายใน สวนสมุนไพรก่อนข้าง สมบูรณ์ มีการรวบรวมพันธุ์พืชสมุนไพรทั้งที่หายาก และมีอยู่ทั่วไปไว้กว่า 270 ชนิด จำแนกตามสรรพคุณการรักษาโรคตามคัมภีร์ตำรายาไทยโบราณออกได้เป็น 20 กลุ่ม มีกิจกรรมการท่องเที่ยว

เชิงนิเวศประกอบด้วย นิทรรศการสิ่งแวดล้อม กิจกรรมเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ชมทัศนียภาพธรรมชาติ และศึกษาความรู้เกี่ยวกับสวนไพรไทย เพื่อให้นักท่องเที่ยว และผู้ที่เกี่ยวข้องเกิดการเรียนรู้ และเกิดจิตสำนึกในการดูแลสิ่งแวดล้อม และเกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่เหมาะสมกับการอนุรักษ์ และพัฒนาอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ สวนสมุนไพรยังได้มีการจัดแบ่งพื้นที่ให้เป็นโซน (Zone) เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการใช้พื้นที่ และอนุรักษ์สภาพพื้นที่เพื่อป้องกันและลดผลกระทบจากกิจกรรมการท่องเที่ยว หากมีนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ จะหามาตรการวางแผน การจัดการท่องเที่ยว ไม่ให้เกินความสามารถในการรองรับของพื้นที่ (Carrying Capacity) และไม่ให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศ ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม

การจัดการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึกให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยว ซึ่งประกอบด้วย ความรู้เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมใกล้ตัว ไปจนถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมระดับโลก ความรู้เกี่ยวกับสวนไพรไทย ความรู้ด้านธรรมชาติ ป่าไม้ แหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนชี้ให้เห็นถึงคุณค่า ความเชื่อ ค่านิยม และภูมิปัญญา และวัฒนธรรม มีการจัดฝึกอบรมให้กับเจ้าหน้าที่นำชม และเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และนำไปถ่ายทอดให้กับนักท่องเที่ยว และประชาชนท้องถิ่น ให้เกิดจิตสำนึกในการดูแลรักษา ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวให้ยั่งยืน

การจัดการมีส่วนร่วมของประชาชน โครงการสวนสมุนไพรฯ ยังไม่สามารถเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกกระบวนการจัดการท่องเที่ยวได้ เนื่องจากข้อจำกัดหลาย ๆ ประการ แต่เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ ได้พยายามหาแนวทางให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในสวนสมุนไพร ให้มากที่สุด มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล และรวบรวมความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว และประชาชนในท้องถิ่น เพื่อนำมาปรับปรุงกระบวนการจัดการท่องเที่ยวให้ยั่งยืนต่อไป

การจัดการโครงสร้างพื้นฐาน และบริการการท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ มีการวางแผนการจัดการโครงสร้างพื้นฐาน และบริการการท่องเที่ยวเป็นอย่างดี ทำให้สวนสมุนไพรเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยว และมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเยี่ยมชมเป็นจำนวนมาก

การจัดการส่งเสริมการตลาดและการนำเที่ยวของสวนสมุนไพร เป็นการจัดการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ โดยมีการรวบรวมพืชพันธุ์สมุนไพรจำนวนมาก เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมถึงวัฒนธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้าน และภูมิปัญญาหมอยาไทย

เป็นจุดขายแก่นักท่องเที่ยว และมีกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ผู้สนใจ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ
การท่องเที่ยวได้เกิดการเรียนรู้ และเกิดจิตสำนึก ในการดูแล รักษาสิ่งแวดล้อม เกิดการเรียนรู้อย่าง
แท้จริง

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

Independent Study Title Ecotourism Management in HRH Princess Maha Chakri
Sirindhorn Herbs Garden

Author Mr. Napisith Yanmook

Degree Master of Arts (Man and Environment Management)

Independent Study Advisory Committee

Assoc. Prof. Dr. Chukiat Leesuwat Chairperson

Prof. Dr. Anurak Panyanuwat Member

Lect. Dr. Somchai Teaukul Member

ABSTRACT

The objectives of this research were to study a condition agreement and situation of ecotourism, problems obstacles and effects, and to propose an appropriate model of eco-tourism management in the area, analyze and estimate eco-tourism management in Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn Herbs Garden area.

This action research were study to a condition agreement and situation of ecotourism, analyze problems obstacles and effects, and to propose an appropriate model of eco-tourism management in the area 2 periods. The results of this research were as follows:

There were certain elements to ensure sustainability and the implementation according to eco-tourism policy of eco-tourism management of the project in particular how to make nature and the environment of the area attractive to the potential tourists. There were as many as 60 rais of area filled with more than 270 species of medicinal herbs, or 20 groups classified by healing properties according to Traditional Thai Medicine Treatise. In Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn Herbs Garden has already started nature trail activity. Tourists were guided to explore nature. This was to instill environmental awareness among tourists and concerned people in order to help change their behaviors toward the preservation of

nature and sustainable development. The Project's area has been managed by zoning to optimize preservation efforts, and to mitigate impacts from tourism. Plans were well prepared cope with the increasing number of tourists of contain and minimize the tourism impacts within the carrying capacity toward to eco system and environment.

Training was organized to educate and instill environmental awareness among those people concerned with tourism activities. The project's staffs were trained to pass on knowledge to local people and tourists for awareness development toward the natural preservation to ensure the sustainability of tourism. Therefore, more efforts should be made on providing training, organizing exhibition, and campaign through various media to install in these people the environmental and preservation awareness.

The project's management was not based on a participatory approach, local people still had no roles in the project because the area's limitation. Local people benefited mostly from the project implementation. The concerned staff should be attempts to monitoring and evaluation of the local people in every process of the project in order to promote sustainable environmental preservation, and the prosperous future of the eco-tourism project.

The good management of basic supplies, traveler's service and amenity can attract the increasing number of tourists.

Promotional and marketing efforts as well as other eco-tourism management should be designed to enhance local uniqueness and invaluable science of Thai wisdom. Those cultural and natural elements were the selling points to tourists. However, there should be efforts to organize activities to stimulate tourists and concerned parties to increase awareness, and preserve, and care for the environment. Indigenous learning should be provoked was to ensure that eco-tourism marketing will be sustainable.

สารบัญ

หน้า

กิตติกรรมประกาศ	ค
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ช
สารบัญตาราง	ฎ
สารบัญภาพ	ฏ
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์	3
1.3 ขอบเขตของการศึกษา	4
1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ	6
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 แนวคิดองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว	8
2.2 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)	10
2.3 แนวคิดผลกระทบจากการท่องเที่ยว	14
2.4 แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	17
2.5 แนวคิดส่วนประสมทางการตลาด	22
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	27
2.7 กรอบแนวคิดในการศึกษา	30
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	
3.1 แหล่งข้อมูล	32
3.2 ผู้ให้ข้อมูลหลัก ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง	33
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล	34
3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล	39
3.5 การตรวจสอบข้อมูล	40
3.6 การวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล	40

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

บทที่ 4 ผลการศึกษา

4.1 สถานการณ์และการจัดการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพร
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี 41

4.2 ศึกษาถึงศักยภาพ ปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมและพัฒนา
การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
สยามบรมราชกุมารี 69

4.3 เพื่อศึกษา และประเมินการดำเนินการส่งเสริมและพัฒนา
การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
สยามบรมราชกุมารี 91

บทที่ 5 สรุปอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการศึกษา 120

5.2 อภิปรายผลการศึกษา 124

5.3 ข้อเสนอแนะ 137

5.4 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษารั้งต่อไป 138

บรรณานุกรม 139

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก แผนที่ในการประเมินโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
ในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี 143

ภาคผนวก ข เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 150

ภาคผนวก ค ภาพประกอบการศึกษา 157

ประวัติผู้เขียน 173

ลิขสิทธิ์ในบทความวิชาการด้วยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 กำหนดการในการดำเนินกิจกรรมของเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ	53
2 ผลการประเมินศักยภาพในด้านบริบทของสวนสมุนไพรฯ ในการที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ประเมินครั้งที่ 1 ก่อนทดลองดำเนินการ)	87
3 ผลการประเมินศักยภาพในด้านปัจจัยนำเข้าของสวนสมุนไพรฯ ในการที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ประเมินครั้งที่ 1 ก่อนทดลองดำเนินการ)	87
4 ผลการประเมินศักยภาพในด้านกระบวนการของสวนสมุนไพรฯ ในการที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ประเมินครั้งที่ 1 ก่อนทดลองดำเนินการ)	89
5 ผลการประเมินศักยภาพในด้านผลของสวนสมุนไพรฯ ในการที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ประเมินครั้งที่ 1 ก่อนทดลองดำเนินการ)	90
6 จุดท่องเที่ยวและกิจกรรมที่น่าสนใจของสวนสมุนไพรฯ	110
7 ผลการประเมินศักยภาพในด้านบริบทของสวนสมุนไพรฯ ในการที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ประเมินครั้งที่ 2 หลังทดลองดำเนินการ)	114
8 ผลการประเมินศักยภาพในด้านปัจจัยนำเข้าของสวนสมุนไพรฯ ในการที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ประเมินครั้งที่ 2 หลังทดลองดำเนินการ)	115
9 ผลการประเมินศักยภาพในด้านกระบวนการของสวนสมุนไพรฯ ในการที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ประเมินครั้งที่ 2 หลังทดลองดำเนินการ)	116
10 ผลการประเมินศักยภาพในด้านผลของสวนสมุนไพรฯ ในการที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ประเมินครั้งที่ 2 หลังทดลองดำเนินการ)	117

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
1 ภาพแสดงแผนที่จังหวัดระยอง	157
2 ภาพแสดงเส้นทางการเดินทางไปสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จังหวัดระยอง	158
3 ภาพแสดงป้ายสวนสมุนไพรฯ บริเวณหน้าประตูทางเข้าสวนสมุนไพรฯ	159
4 ภาพแสดงป้ายสวนสมุนไพรฯ บริเวณหน้าทางเข้าสวนสมุนไพรฯ	159
5 ภาพแสดงอาคารเฉลิมพระเกียรติ 50 พรรษา	160
6 ภาพแสดงแผนผังสวนสมุนไพรฯ (Overall Landscape)	161
7 ภาพแสดงป้ายแสดงประวัติความเป็นมาของสวนสมุนไพรฯ	161
8 ภาพแสดงพื้นที่การปลูกสมุนไพรต่าง ๆ จำแนกตามสรรพคุณการรักษาโรค ตามคัมภีร์ตำรายาไทยโบราณออกได้เป็น 20 กลุ่ม	162
9 พระบาทสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเป็นประธานในพิธีเปิดอาคารเฉลิมพระเกียรติ 50 พรรษา ณ โครงการสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อย่างเป็นทางการ ในวันที่ 25 มกราคม 2550	163
10 ภาพแสดงบรรยากาศภายในห้องการเดินทางของลูกยาง	164
11 ภาพแสดงบรรยากาศภายในห้องนิทรรศการเจ้าฟ้านักอนุรักษ์	165
12 ภาพแสดงบรรยากาศภายในห้องพลังไทยพิทักษ์โลก	165
13 ภาพแสดงบรรยากาศภายในห้อง E – Learning	166
14 ภาพแสดงบรรยากาศภายใน “ห้องป่า..แหล่งกำเนิดสมุนไพร” และ “บ้านหมอยา”	166
15 ภาพแสดงบรรยากาศภายในห้อง “ผักพื้นบ้าน อาหารสมุนไพร” และ ห้อง “กินตามธาตุ”	167
16 ภาพแสดงบรรยากาศภายในห้อง “ใช้สอยสารพัน”	167
17 ภาพแสดงบรรยากาศลานกิจกรรม บริเวณหน้าอาคารพิพิธภัณฑ์สวนสมุนไพร	168
18 ภาพแสดงบรรยากาศส่วนบริการ (ร้านอาหาร / ร้านขายของที่ระลึก และห้องนวดเพื่อสุขภาพ)	169
19 ภาพแสดงกิจกรรมนั่งรถ NGV ชมสวนสมุนไพรฯ	170

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพ		หน้า
20	ภาพแสดงกิจกรรมต่างๆ ในสวนสมุนไพร	171
21	ภาพแสดงบรรยากาศความสวยงามภายในสวนสมุนไพร	172

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบัน อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้สร้างรายได้จำนวนมหาศาลให้กับประเทศ ส่งผลดีต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ รวมทั้งสร้างสรรค์ความเจริญทางสังคม วัฒนธรรม และการเมืองของประเทศ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจึงได้กลายมาเป็นกลยุทธ์ประการหนึ่งของประเทศที่ถูกนำมาใช้ในการพัฒนาประเทศ ซึ่งบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ในระดับหนึ่ง แต่ในทางตรงข้าม การเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกลายเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้สภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวและภาพพจน์ของการท่องเที่ยวลดถอยลงเช่นกัน

การจัดการท่องเที่ยวในปัจจุบันมักประสบกับปัญหาที่สวนทางกันระหว่างการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติและสังคมกับการพัฒนาอยู่เสมอ ทั้งนี้เนื่องจากแนวคิดและอุดมการณ์ของการพัฒนาประเทศยังยึดติดอยู่กับอุตสาหกรรมนิคมที่แสวงหาผลประโยชน์สูงสุดทางเศรษฐกิจ จึงมีผลให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมอย่างรุนแรง ดังนั้นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ในการเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจมาเป็นการรักษาทุนธรรมชาติให้คงอยู่หรือมีมากกว่าเดิม (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2537)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) จึงเป็นแนวทางเลือกหนึ่งที่ถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณาเพื่อฟื้นฟูสภาพทรัพยากรที่เสื่อมโทรม และป้องกันมิให้แหล่งทรัพยากรใหม่ ๆ ต้องถูกทำลายไปอันจะทำให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และส่งผลดีต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่น ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นอีกทางเลือกหนึ่งของผู้ประกอบการที่ถูกนำมาเป็นกลยุทธ์ ซึ่งนอกจากจะเป็นประโยชน์ในการช่วยรักษาทรัพยากรแล้ว ยังเป็นประโยชน์แก่นักท่องเที่ยวที่จะได้พักผ่อน สัมผัสธรรมชาติอย่างใกล้ชิด ได้รับความรู้จากแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ โดยเฉพาะนักเรียน นักศึกษา ที่สามารถใช้แหล่งท่องเที่ยวเป็นสถานที่ศึกษา หาความรู้นอกตำราได้เป็นอย่างดี การได้รับรู้ สัมผัสธรรมชาติอย่างแท้จริง จะทำให้เกิดความรักความหวงแหนในทรัพยากรธรรมชาติ และศิลปวัฒนธรรมเพื่อช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรให้คงอยู่ ความร่วมมือ ร่วมใจอย่างจริงจังของภาครัฐ และเอกชน ในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม จะทำให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ยั่งยืนต่อไป (บุษกร ภวจินดา, 2538)

ดังนั้นแนวความคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้เข้ามามีบทบาท เนื่องจากเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่มีกระบวนการจัดการอย่างมีคุณภาพและไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เป็นผลนำไปสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้จึงเป็นแรงผลักดันทำให้กระแสความต้องการในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นที่นิยมสูงในระดับประเทศและระดับโลก ประกอบกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ที่มุ่งให้ความสำคัญกับการใช้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในมิติมิใช่เพียงเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจด้านเดียวแต่ยังมุ่งเน้นเพื่อพัฒนาสังคม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนเพิ่มมากขึ้นด้วย ทั้งนี้เพื่อสนองวิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศ คือ “เศรษฐกิจดี สังคมไม่มีปัญหา การพัฒนายั่งยืน” ทำให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย รวมทั้งยังได้รับการตอบสนองอย่างดีทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน (สุกรานต์ โรจนไพรวงศ์, 2542) ซึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติ ฉบับปัจจุบัน คือ ฉบับที่ 9 (2545-2549) มีความต่อเนื่องในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน เพื่อเพิ่มการจ้างงานและกระจายรายได้สู่ชุมชน สนับสนุนการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่สอดคล้องกับศักยภาพเชิงวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่ และไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมต่อจากแผนพัฒนาฯ ที่ผ่านมา

สำหรับหน่วยงานของการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย นอกเหนือจากเป้าหมายเชิงพาณิชย์ในการทำรายได้และกำไรจากธุรกิจ การสร้างความสามารถในการแข่งขันในระดับสากล และมีการบริหารจัดการ การกำกับดูแลที่ดีเป็นที่ยอมรับของสาธารณชนดังกล่าว ปตท.ยังคงมุ่งมั่นดูแลและถือกุศลสังคม รวมทั้งสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่องจริงจัง ดังจรรยาบรรณว่าด้วยความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ทั้งยังตระหนักและห่วงใยถึง ความปลอดภัยของสังคม สิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิต ประชาชน รวมทั้งให้ความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด เพื่อประโยชน์ต่อชนรุ่นหลัง ตลอดจนส่งเสริมการใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

เพื่อเป็นการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรของชาติให้เกิดประโยชน์แก่อนุชนรุ่นหลัง ปตท. จึงได้จัดทำสวนสมุนไพรขึ้นเป็นแห่งแรกของประเทศไทย เมื่อปี 2527-2528 ณ บริเวณศูนย์บำรุงรักษาและบ้านพักพนักงาน ตำบลมาบข่า กิ่งนิคมพัฒนา จังหวัดระยอง บนเนื้อที่ประมาณ 60 ไร่ โดยรวบรวมสมุนไพรพันธุ์ต่างๆ ที่แพทย์แผนโบราณเคยใช้ได้ผล มาปลูกไว้ให้ได้มากที่สุด และได้โน้มเกล้าฯ ถวายสวนสมุนไพรแห่งนี้แด่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อทรงใช้ประโยชน์ตามพระราชอัธยาศัย พร้อมทั้งได้รับ พระมหากรุณาธิคุณพระราชทานนามว่า “สวนสมุนไพรสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี”

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา

สวนสมุนไพรสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ตำบลมาบตาพุด
กิ่งอำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดระยอง

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษานี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อวางแผนการจัดการท่องเที่ยว
เชิงนิเวศในสวนสมุนไพรสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยกำหนดประเด็น
เนื้อหาที่ทำการศึกษาดังต่อไปนี้

1. ศึกษาการจัดการท่องเที่ยว ปัญหา และอุปสรรคในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพ
รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยพิจารณาตามหลักแนวคิดองค์ประกอบหลัก
ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนี้ องค์ประกอบด้านพื้นที่, องค์ประกอบด้านการจัดการ,
องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ, องค์ประกอบด้านองค์กร และพิจารณาตาม
หลักแนวคิดส่วนประสมทางการตลาด (Marketing Mix) ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ (Product), ราคา (Price),
ช่องทางการจัดจำหน่าย (Place), การส่งเสริมการตลาด (Promotion)

2. ศึกษาศักยภาพในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยทำการศึกษาถึงจุดอ่อน - จุดแข็ง - ศักยภาพ
และ โอกาส ขององค์ประกอบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่จะทำให้สวนสมุนไพร
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากขึ้น
โดยพิจารณาตามองค์ประกอบหลักของการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนี้

1) ปัญหา อุปสรรค และศักยภาพทางด้านพื้นที่

- ที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยว
- ขนาดของแหล่งท่องเที่ยว
- การคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว
- เอกลักษณ์เฉพาะของแหล่งท่องเที่ยว

2) ปัญหา อุปสรรค และศักยภาพทางด้านการจัดการ

- การจัดการขยะมูลฝอย
- การจัดการคุณภาพน้ำ
- การจัดการคุณภาพอากาศ
- การจัดการคุณภาพเสียง
- การจัดการดูแลพรรณพืช
- ประสิทธิภาพของการใช้ทรัพยากรและพลังงาน
- การจัดตั้งอำนาจความสะดวก
- การให้ความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน

3) ปัญหา อุปสรรค และศักยภาพทางด้านกิจกรรมและกระบวนการ

- การให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกในคุณค่าของการท่องเที่ยว
- วิธีการเผยแพร่เนื้อหาและการใช้แหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้
- ผลประโยชน์และความคุ้มค่าในการเรียนรู้
- การปรับปรุงปัจจัยและกระบวนการให้มีความรู้อย่างต่อเนื่อง

4) ปัญหา อุปสรรค และศักยภาพทางด้านองค์กร

- ผลประโยชน์ต่อชุมชน
- การมีส่วนร่วมของชุมชน

3. เพื่อศึกษาและประเมินผลการดำเนินการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ในสวนสมุนไพรมณีพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

- การดำเนินการจัดการ ส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านพื้นที่
- การดำเนินการจัดการ ส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านการจัดการ
- การดำเนินการจัดการ ส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านกิจกรรมและกระบวนการ
- การดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านองค์กร

ขอบเขตด้านประชากร

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อวางแผนการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรสมเด็จพะเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยคัดเลือกประชากรที่ทำการศึกษา เฉพาะผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรสมเด็จพะเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1. เจ้าหน้าที่การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลสวนสมุนไพรฯ ประกอบด้วย หัวหน้าฝ่ายดูแลการจัดการสวนสมุนไพรฯ หัวหน้าฝ่ายดูแลสวนสมุนไพรฯ ผู้ช่วยดูแลสวนสมุนไพรฯ เจ้าหน้าที่ระดับสูงที่ดูแลสวนสมุนไพรฯ จำนวน 5 คน
2. เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ และตัวแทนกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรฯ
3. นักท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรฯ

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ

การจัดการท่องเที่ยว หมายถึง การกระทำหรือดำเนินงานใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งการดำเนินงานดังกล่าวครอบคลุมไปถึงการอำนวยความสะดวก การบริหารงาน การจัดการ การควบคุมกำกับดูแล การดำเนินงาน การประสานงาน การอนุรักษ์ การบำรุงรักษา ปัญหาอุปสรรค การป้องกัน และการพัฒนา

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง รูปแบบหนึ่งของการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนที่มีการศึกษา เรียนรู้ และมีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ซึ่งการจัดการท่องเที่ยวแบบนี้ จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด โดยมีการประสานความรู้ ความเข้าใจ ในแนวทางการจัดการร่วมกันกับทุก ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง สร้างความยั่งยืนให้กับแหล่งท่องเที่ยว และสร้างจิตสำนึกให้กับทุกๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ร่วมกันรับผิดชอบต่อระบบนิเวศให้มีความยั่งยืนต่อไป

หลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การวางแผนจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว โดยให้มีการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และดำเนินงานตามองค์ประกอบของหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 4 ด้าน คือ องค์ประกอบด้านพื้นที่, ด้านการจัดการ, ด้านกิจกรรม และกระบวนการ, ด้านองค์กร

แนวทางในการส่งเสริมและพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง แนวทางในการส่งเสริมและพัฒนากองท่องเที่ยวในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ให้เป็นไปตามองค์ประกอบของหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้ง 4 ด้านให้มากที่สุด คือแนวทางการจัดการ ส่งเสริมและพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านพื้นที่, การจัดการ, กิจกรรม และกระบวนการ, องค์กร

ศักยภาพในการส่งเสริมและพัฒนา กองท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในสวนสมุนไพรสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี หมายถึง ความสามารถในการส่งเสริม และพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพร ให้เป็นรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากขึ้น อันได้แก่ องค์ประกอบทางด้านพื้นที่, องค์ประกอบทางการจัดการ, องค์ประกอบทางด้านกิจกรรมและกระบวนการ, องค์ประกอบทางด้านองค์กร

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จังหวัดระยอง ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาถึงแนวคิด และทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย รวมถึงงานเขียนที่ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญทั้งหลายได้คิดค้น และเรียบเรียงไว้ เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญ ในหลากหลายสาขาวิชาที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว เพื่อประโยชน์ ต่อกระบวนการดำเนินการการวิจัยและตอบคำถาม เพื่อให้สามารถอธิบายการศึกษาวิจัยได้ชัดเจน และเกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น โดยเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการส่งเสริม และพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ดังนั้นจึงได้เสนอแนวความคิด ทฤษฎี การทบทวนวรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- 2.1 แนวคิดองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว
- 2.2 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)
- 2.3 แนวคิดผลกระทบจากการท่องเที่ยว
- 2.4 แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism Development)
- 2.5 แนวคิดส่วนประสมทางการตลาด (Marketing Mix)
- 2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.7 กรอบแนวคิดในการศึกษา

2.1 แนวคิดองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

แหล่งท่องเที่ยวมีอยู่ด้วยกันหลายประเภท ไม่ว่าจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยที่แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นจุดที่น่าสนใจ จะต้องประกอบไปด้วย องค์ประกอบหลาย ๆ อย่างมาผสมผสานกัน มีผู้กล่าวถึงองค์ประกอบแหล่งท่องเที่ยวไว้หลายท่านด้วยกัน เช่น

Mill and Morrison (อ้างในจิราวรรณ กาวิลละ, 2544) กล่าวโดยสรุปว่า แหล่งท่องเที่ยวต้องประกอบไปด้วย สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) ในด้านความสวยงาม ความน่าประทับใจ สิ่งอำนวยความสะดวก (Facilities) ในเรื่องที่พัก ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก หรือบริการอื่น ๆ ปัจจัยพื้นฐาน (Infrastructure) ในเรื่องระบบการสื่อสาร สาธารณูปโภค การขนส่ง (Transportation) และการต้อนรับอย่างมิตรไมตรี (Hospitality)

Mill (1990) ได้กล่าวคล้ายกันว่า แหล่งท่องเที่ยวต้องประกอบด้วยองค์ประกอบพื้นฐาน 3 ประการ คือ สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ (Amenity)

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) กล่าวโดยสรุปว่า การที่นักท่องเที่ยวจะเข้าไปเยี่ยมชมทรัพยากรท่องเที่ยวใด ๆ ก็ตาม ขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญ 3 ประการ คือ

1. ทรัพยากรท่องเที่ยวจะต้องมีสิ่งดึงดูดใจ เช่น ความสวยงามของธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรมโบราณ สถานที่ทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น
2. ทรัพยากรท่องเที่ยวต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น บริการน้ำประปา ไฟฟ้า การขนส่ง การสื่อสาร ที่พักแรม อาหาร การนำเที่ยว การจองสินค้าน้ำที่ระลึก เป็นต้น
3. ทรัพยากรการท่องเที่ยว จะต้องมีความสามารถเข้าถึง มีเส้นทางที่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนสามารถเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวกับบริเวณใกล้เคียง

Collier and Harraway (อ้างในสุทธิทธิ ชูชาติ, 2544) มีความเห็นสอดคล้องกันว่าการท่องเที่ยวจะบรรลุวัตถุประสงค์นั้น แหล่งท่องเที่ยวจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ หรือ 3' As คือ

1. สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) สิ่งดึงดูดใจเกิดจากสถานที่ (Site) เหตุการณ์ (Events) สถานที่อาจเกิดจากธรรมชาติหรือมนุษย์สร้างขึ้น แต่เหตุการณ์น่าประทับใจเกิดจากมนุษย์สร้างขึ้นเพียงอย่างเดียว
2. สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) ความสะดวกในการเดินทางมาแหล่งท่องเที่ยวและความปลอดภัย เช่น ระบบการขนส่ง การสื่อสาร การสาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้า ประปา ถือเป็นสิ่งจำเป็นในแหล่งท่องเที่ยว
3. การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวต้องมีระบบการขนส่ง ซึ่งประกอบด้วย เส้นทาง ยานพาหนะ และสถานี เพื่อลำเลียงคนละลึ่งของไปสู่จุดหมายปลายทาง

จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบที่สำคัญของแหล่งท่องเที่ยวขึ้นนั้น ต้องประกอบด้วย 1) สิ่งดึงดูดใจ 2) สิ่งอำนวยความสะดวก และ 3) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างสะดวก และมีระบบการคมนาคมขนส่งในการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ในแต่ละจุด

2.2 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)

กระแสการพัฒนการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนของโลกได้ส่งผลกระทบต่อประเทศไทยพิจารณาถึงทางเลือกของการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นจากการท่องเที่ยวกระแสหลัก โดยเฉพาะจากการประชุม “Earth Summit” ที่กรุงริโอ เดอจาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อ 14 มิถุนายน 2535 ได้ก่อให้เกิดกระแสที่สำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว 3 ด้าน คือ

1. กระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งหมายถึง การอนุรักษ์ระบบนิเวศ เพื่อคงความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับโลก
2. กระแสของตลาดท่องเที่ยว ซึ่งหมายถึง มีปริมาณของนักท่องเที่ยว “แบบมีคุณภาพ” ที่ต้องการศึกษาเรียนรู้ หรือมีประสบการณ์ด้านสิ่งแวดล้อม อันเป็นประเด็นหลักของสังคมโลก ณ ขณะนี้เพิ่มขึ้น
3. กระแสการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ในความหมายของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมจากประชาชนระดับรากหญ้า เพื่อบรรลุซึ่งแนวทางการพัฒนาแบบยั่งยืน (พจนานุกรม, 2541)

นอกจากกระแสพัฒนาการท่องเที่ยวดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติ มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวโดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการที่มีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้ถูกหยิบยกมาเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนที่มุ่งเน้นการจัดการรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญและกำลังเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย

4. การมีส่วนร่วม และ/หรือ ผลประโยชน์ของชุมชนท้องถิ่น
5. ความพึงพอใจของผู้ใช้/ ผู้บริโภค

Like (1996 อ้างใน Fennell, 1999) ได้สรุปความหมายของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่า เป็นการท่องเที่ยวที่เป็นความสมัครใจและความสนใจของนักท่องเที่ยวที่สนใจที่จะศึกษาความสัมพันธ์กับธรรมชาติในท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็น สัตว์ ระบบนิเวศ และการศึกษาลักษณะของธรณีวิทยาในพื้นที่ รวมทั้งการศึกษาถึงวัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่น เพื่อเป็นสื่อและเครื่องมือในการที่จะช่วยให้นักท่องเที่ยว และประชาชนในพื้นที่ให้เห็นความสำคัญและช่วยกันอนุรักษ์ และรักษาทรัพยากรธรรมชาติไว้ ซึ่งจะเป็นหนทางหนึ่งในการพัฒนาที่ยั่งยืน

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (อ้างในจันทร์ทิพย์ คงปาน, 2546) ได้ทำการศึกษารายงานขั้นสุดท้าย เพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ และให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากที่มีผู้ให้ความที่หลากหลาย จากเอกสารทางวิชาการ การระดมความคิดเห็นในประเทศ และการดูงานในต่างประเทศ ทางคณะผู้ศึกษาได้รวบรวมและเสนอต่อที่ประชุมซึ่งมีผู้เชี่ยวชาญ และผู้เกี่ยวข้องจากหลายหน่วยงานเพื่อหาข้อสรุปร่วมกัน ซึ่งผลการพิจารณาได้ข้อสรุปคำจำกัดความของ Ecotourism คือ “การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน” โดยขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงครอบคลุมลักษณะพื้นฐานขององค์ประกอบหลัก (Key Elements) 4 ด้าน ที่ประกอบด้วย พื้นที่ท่องเที่ยว การจัดการ กิจกรรมและกระบวนการ ตลอดจนการมีส่วนร่วม คือ

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลัก มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identity or Authentic or Endemic or Unique) ทั้งนี้ รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (Eco-System) ในพื้นที่ของแหล่งนั้น ดังนั้นองค์ประกอบด้านพื้นที่จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ (Nature-Based Tourism)

2. องค์ประกอบด้านการจัดการเป็นการจัดการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต จึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainable Managed Tourism)

3. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนัก

และปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่นและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวแบบสิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmentally Education-Based Tourism)

4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมเป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชากรในท้องถิ่น (Involvement of Local Community or People Participation) ที่มีส่วนร่วมเกือบตลอดกระบวนการเพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น โดยประโยชน์ต่อท้องถิ่นที่ได้หมายความรวมถึงการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทน เพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วยและในที่สุดท้องถิ่นมีส่วนในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ท้องถิ่นในที่นี่เริ่มจากระดับรากหญ้าจนถึงการปกครองท้องถิ่น และอาจรวมการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (อังกในจันทรทิพย์ คงปาน, 2546) ได้เสนอนโยบายหลักการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไว้ในเอกสารแนะนำแผนปฏิบัติการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติที่ทางการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยร่วมกับคณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จัดทำขึ้นเพื่อประกาศใช้เป็นแผนปฏิบัติการระดับชาติ และให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปปฏิบัติ ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบและประกาศใช้แผนดังกล่าวเมื่อวันที่ 2 ตุลาคม 2544 โดยมีรายละเอียดของนโยบายหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนี้

1. การพัฒนาท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องมีการควบคุมดูแลรักษา และจัดการทรัพยากรให้คงสภาพเดิมแท้ไว้ให้มากที่สุด หลีกเลี่ยงหรือลดเว้นการท่องเที่ยวในพื้นที่อ่อนไหว ง่ายต่อการถูกกระทบ และฟื้นตัวได้ยาก

2. การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องคำนึงถึงศักยภาพของทรัพยากรที่มีอยู่ มีการจัดการกิจกรรมที่เหมาะสมและการปรับให้เกิดความสมดุลกับรูปแบบและกิจกรรมเดิมที่มีอยู่ พึงหลีกเลี่ยงความขัดแย้งอย่างรุนแรงต่อการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นๆ หากเน้นในการแปรประโยชน์จากการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสู่การจัดการท่องเที่ยวโดยรวม

3. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องคำนึงถึงการพัฒนาด้านการให้การศึกษา สร้างจิตสำนึกที่ดีในการรักษาระบบนิเวศร่วมกัน มากกว่ามุ่งเน้นความเจริญทางเศรษฐกิจ และการมีรายได้เพียงอย่างเดียว

4. การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน และองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร การบริการ การแลกเปลี่ยนความรู้ และวัฒนธรรมชุมชน ในกระบวนการท่องเที่ยว รวมทั้งมีการมีส่วนร่วมในการวางแผน หรือให้ประชาชนมีตัวแทนเป็นคณะกรรมการร่วมในทุกระดับ

5. ให้ความสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นความจำเป็นอันดับต้น ในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ทั้งนี้ให้องค์กรต่างๆ กำหนดบทบาทที่ชัดเจนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมีการจัดสรรงบประมาณ บุคลากรและกำหนดวิธีการจัดการที่เหมาะสม

6. นำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เข้าสู่แผนพัฒนาระดับต่าง ๆ อย่างมีความสำคัญ ได้แก่ แผนพัฒนาท้องถิ่น แผนพัฒนาจังหวัด และแผนพัฒนาภาค พร้อมทั้งให้มีการจัดสรรและกระจายงบประมาณอย่างทั่วถึงและเพียงพอ

7. สนับสนุนการศึกษา วิจัย และประเมินผลการพัฒนาอย่างรอบด้าน เพื่อกำหนดแนวทางการจัดการ การแก้ไขปัญหาและการปรับปรุงแผนอย่างเป็นขั้นตอน

8. มีการใช้กฎหมายในการควบคุม ดูแล รักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัด โดยเน้นการแนะนำคัดเตือน และการสร้างวินัยการท่องเที่ยวควบคู่ไปด้วย

9. จัดทำแนวทางปฏิบัติ หรือคู่มือการจัดการ (Code or Conduct) แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างถูกต้อง

10. จัดให้มีเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้งในแนวตั้งและแนวนอน โดยให้มีการประสานงานด้านข้อมูลข่าวสารและการจัดการร่วมกันทุกระดับ

พงศศานต์ พิทักษ์มหาเกตุ (2538 อ้างในรัชชชัย รัตนช้อน, 2542) ได้ให้ทัศนะที่เกี่ยวกับองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สำคัญ 5 ประการ คือ

1. ต้องมีผลกระทบน้อยที่สุดต่อทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนขนบธรรมเนียมและประเพณีของคนในท้องถิ่น

2. ต้องให้ความรู้และเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวในรูปแบบของสื่อต่างๆ ตลอดจน การอธิบาย การตีความโดยมีคฤเทศก์เพื่อให้นักท่องเที่ยวมีความรู้ความเข้าใจ ได้รับความเพลิดเพลินพร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกในด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และให้มีความตระหนักถึงคุณค่าหรือคุณประโยชน์ของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งวัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม ฯลฯ ของชุมชนนั้น ๆ จนนักท่องเที่ยวมีความระมัดระวังช่วยกันป้องกันและช่วยกันลดผลกระทบในด้านต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหรือต่อวิถีชีวิตของชุมชนนั้น ๆ

3. ต้องให้ผลประโยชน์แก่ชาวบ้านในท้องถิ่นในการจ้างงานทั้งโดยตรงและทางอ้อม เช่น การบริการจัดนำเที่ยว การให้บริการนักท่องเที่ยวในด้านต่างๆ การขายอาหาร การขายของที่ระลึก เป็นต้น

4. ต้องให้ชาวบ้านในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวางแผน การตัดสินใจ การจัดการ และการพัฒนาการท่องเที่ยวไปสู่ท้องถิ่นของเขา ซึ่งจะช่วยให้ชาวบ้านในท้องถิ่น เกิดความ

ภาคภูมิใจ มีความรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากรทางการท่องเที่ยว ซึ่งได้แก่ ธรรมชาติ สังคมและชุมชน นั้น ๆ แล้วผนึกกำลังร่วมแรงร่วมใจช่วยกันพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรนั้นไว้อย่างยั่งยืน

5. ต้องให้นักท่องเที่ยวพอใจ การสร้างสรรค์ให้เกิดประสบการณ์ และความพึงพอใจ ในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแก่นักท่องเที่ยว จะมีผลต่อการได้รับผลประโยชน์จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระยะยาวอย่างยั่งยืนและอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นข้อมูลข่าวสารในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งจะต้องมีความถูกต้องครบถ้วนสมบูรณ์ ต้องมีการรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวอย่างเข้มงวด โดยประสบการณ์ในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่สร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นแก่นักท่องเที่ยวจะต้องเท่ากับหรือมากกว่าความหวังของนักท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ โดยจะต้องให้ความสำคัญในเรื่องคุณภาพของการให้บริการ และให้ความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวเป็นอันดับที่สูง รองจากการมุ่งอนุรักษ์ ดูแลและป้องกันแหล่งท่องเที่ยวที่พานักท่องเที่ยวเข้าไปเยี่ยมชม

จะเห็นได้ว่าแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นสิ่งจำเป็นและเป็นพื้นฐานสำคัญ สำหรับการพัฒนาท่องเที่ยวที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน รวมทั้งการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศอันเป็นฐานสำคัญที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาการท่องเที่ยว นำแนวคิดไปสู่การวางแผนงานปฏิบัติตามข้อกำหนดที่ชัดเจนของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งมีองค์ประกอบหลักทั้ง 4 ด้าน ผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงมีความสำคัญที่จะใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

2.3 แนวคิดผลกระทบจากการท่องเที่ยว

นำชัย ทนุผล (2542) กล่าวไว้ในบทบาทของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว บทบาทสำคัญ และผลกระทบว่า การเจริญเติบโตและการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศในปัจจุบัน นอกจากจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การสร้างอาชีพและการพัฒนาระบบการคมนาคม และการพัฒนาโครงสร้างในด้านอื่น ๆ แล้ว การพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวยังก่อให้เกิดผลกระทบในทางลบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผลกระทบทางด้านชีวภาพ ด้านสังคม และศิลปวัฒนธรรม จึงจำเป็นต้องศึกษาและทำความเข้าใจในรายละเอียด เพื่อกำหนดแนวทางการป้องกันและแก้ไขผลกระทบเหล่านั้นให้เกิดขึ้นน้อยที่สุดหรือไม่ให้เกิดขึ้นเลยได้ ก็จะเป็นดี ทั้งนี้เพื่อให้การท่องเที่ยวเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2537) ได้ระบุถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสิ่งแวดล้อมแยกสรุปเป็น 2 ประเด็นหลักคือ

1. ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (Natural Environment) ซึ่งได้แก่ สิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ ได้แก่ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ธรณีวิทยา ทัศนียภาพ และสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพหรือชีวภูมิศาสตร์ อาจก่อให้เกิดปัญหา เช่น ปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวและปัญหาหามลภาวะ มีขยะและสิ่งปฏิกูลเคลื่อนที่ตามบริเวณแหล่งท่องเที่ยว องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวเกิดความสูญเสียและขาดความสมดุลทางธรรมชาติ เป็นต้น

2. ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural Environment) ได้แก่ โบราณวัตถุสถาน ศาสนสถาน ศิลปวัฒนธรรม เทคโนโลยีและกิจกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

บุญกร ภาวจินดา (2538) ได้กล่าวไว้ในสรุปการสัมมนาพัฒนาท่องเที่ยวไทยในทิศทางที่ยั่งยืนในเรื่องของผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากการท่องเที่ยวว่าเป็นเงาสะท้อนเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนา ผลจากการขยายตัวของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ขาดการควบคุมปริมาณของนักท่องเที่ยวจนมีจำนวนมากเกินกว่าความสามารถของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวจะรับได้ ทำให้เกิดผลกระทบทางลบต่อสภาพแวดล้อม ได้แก่

ผลกระทบทางกายภาพ

- ปัญหาแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรม
- ปัญหาหามลภาวะ ขยะ น้ำเสีย
- ปัญหาการบุกรุกที่สาธารณะ
- ปัญหาอาคารและสิ่งปลูกสร้าง

ผลกระทบทางสังคม และวัฒนธรรม

- ปัญหาเพศพาณิชย์
- ปัญหาอาชญากรรม
- ปัญหาค่าครองชีพ
- ปัญหาการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมประเพณี
- ปัญหาการลดคุณค่างานศิลปหัตถกรรม
- ปัญหาการหลอกลวงนักท่องเที่ยว

ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์ (2536) ได้กล่าวไว้ในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกับการท่องเที่ยวเกี่ยวกับเรื่องอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวตามธรรมชาติได้ดังนี้

1. การท่องเที่ยว – พืชพันธุ์ไม้ (Tourism VS. Vegetation) แหล่งท่องเที่ยวหลายแหล่งในโลกมีชื่อเสียงในเรื่องของพรรณไม้ เมื่อนักท่องเที่ยวที่เข้าไปอย่างมากมายในบริเวณดังกล่าวในช่วงฤดูกาลที่ดึงดูดใจ ย่อมก่อให้เกิดความเสียหายแก่ต้นไม้ในบริเวณนั้น ได้ย่อมส่งผลให้ระบบนิเวศวิทยาเสียหาย

2. การท่องเที่ยว – คุณภาพของน้ำ (Tourism VS. Water Quality) เมื่อมีการปล่อยของเสียลงตามร่องน้ำ ลำธารสาธารณะ แม่น้ำหรือทะเลมากเกินไปกว่าธรรมชาติจะสร้าง ความสมดุล น้ำบริเวณนั้นจะกลายเป็นน้ำเน่าเสีย ซึ่งมักจะเกิดกับบริเวณแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ริมแม่น้ำหรือริมทะเล กิจกรรมที่ก่อให้เกิดผลเสียต่อคุณภาพน้ำ ได้แก่

- การปล่อยของเสียที่เกิดจากการขับถ่าย ชักล้างลงในแม่น้ำลำธารจนเกินวิสัยที่จะสามารถรับภาระได้

- ภาวะของเสียอาจทำปฏิกิริยากับสารเคมีตามธรรมชาติในน้ำ เป็นเหตุให้วัชพืชใต้น้ำบางชนิดเจริญงอกงามอย่างรวดเร็วจนเกิดความหนาแน่นปิดกั้นแสงสว่างและออกซิเจน ซึ่งเป็นอันตรายต่อพืชอื่นๆ และสัตว์น้ำ

3. การท่องเที่ยว – คุณภาพอากาศ (Tourism VS. Air Quality) การเดินทางกับการใช้ยานพาหนะประเภทต่างๆ เป็นเรื่องที่แตกต่างกันไม่ออก ไม่ว่าจะเป็นยานพาหนะประเภทใดล้วนมีส่วนส่งเสริมสภาพอากาศเป็นพิษทั้งสิ้น และจะส่งผลกระทบต่อชุมชนเมืองมากกว่าชนบท

4. การท่องเที่ยว – สัตว์ป่า (Tourism VS. Wildlife) พฤติกรรมการซื้อและการสะสมของที่ระลึกจากผลิตภัณฑ์สัตว์ เช่น ขน-หนัง-เขา-หาง และอวัยวะต่างๆ เช่น อังมือเสือ ขนนกยูง งาช้าง เป็นต้น ซึ่งรวมถึงความนิยมบริโภคอาหารพิสดารจากสัตว์ป่า เช่น สมอลิง เนื้องู ดีหมี ฯลฯ ล้วนเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการไล่ล่าสัตว์บางชนิดมากขึ้น สัตว์บางชนิดถูกฆ่าเพียงเพื่อจะเอาอวัยวะบางส่วนมาให้แก่นักท่องเที่ยวบริโภค สัตว์บางชนิดอยู่ในสถานะสูญพันธุ์หรือล่อแหลมต่อการสูญพันธุ์ ซึ่งมีผลการวิจัยพบว่า การค้าสัตว์ป่าจำนวนมากเกินไปเป็นผลให้สัตว์บางชนิดชะงักการขยายพันธุ์

5. การท่องเที่ยว – ธรณีวิทยา (Tourism VS. Geology) หากจะเปรียบเทียบกับผลกระทบด้านอื่นแล้ว ลักษณะทางธรณีวิทยาอาจได้รับผลกระทบจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวน้อยกว่าด้านอื่น แต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นมักจะเป็นเรื่องที่แก้ไขยาก และจะส่งผลกระทบต่อลักษณะทางกายภาพ

และความสมดุลของระบบนิเวศวิทยาอื่นๆ เช่น พฤติกรรมการขีดเขียน หรือหักเหในถ้ำ ความนิยมสะสมหิน จนหินหมดสภาพความน่าดู หากเกิดแล้วซ่อมแก้ไขได้ยาก

ในการพัฒนาการท่องเที่ยวสิ่งสำคัญที่ผู้ประกอบการหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวควรตระหนักถึงปัญหาความเสื่อมโทรมที่จะเกิดขึ้นกับแหล่งท่องเที่ยวและปัญหามลภาวะ ขยะและสิ่งปฏิกูล มิใช่มุ่งเน้นเพียงแต่รายได้ หากมีการเพิ่มขึ้นและการขยายตัวของการท่องเที่ยว หากปราศจากการควบคุม การออกกฎระเบียบบังคับใช้อย่างจริงจังจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องแล้ว สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่จะส่งผลต่อแหล่งท่องเที่ยวทำให้เกิดความสูญเสีย และขาดความสมดุลทางธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้นในการดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวจึงไม่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

2.4 แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism Development)

จากการประชุม Globe 90' Conference ที่เมืองแวนคูเวอร์ ประเทศแคนาดา เมื่อปี พ.ศ. 2533 ได้ให้คำจำกัดความของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนว่า “เป็นการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน ในขณะที่เดียวกันก็ปกป้องและสงวนรักษาไว้ให้อนุชนรุ่นต่อไป การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจึงมีความหมายรวมถึงการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และสุนทรียภาพพร้อมกับรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและขนบการทางระบบนิเวศวิทยาได้” (ศรีพร สมบุญธรรม, 2536)

ปี พ.ศ. 2535 ที่ประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและพัฒนา (Earth Summit Conference) ณ ประเทศบราซิล ให้ความหมายของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ว่า “การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวที่ไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมทุกรูปแบบไม่ว่าจุดหมายปลายทางจะเป็นที่ใด จะเป็นกลุ่มใหญ่ หรือกลุ่มเล็ก ทั้งในเมืองและชนบท” (สร้อยศักดิ์ อาสาสรรพกิจ, 2542)

Butler (1993 อ้างใน Weaver, 1998) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไว้ว่า เป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการและรักษาสภาพพื้นที่ในชุมชนและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวให้มีสภาพคงเดิมและสามารถจะมีชีวิตอยู่และเจริญเติบโตอย่างไม่มีขีดจำกัดในตัวเอง และเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่เป็นการทำลาย และเกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทั้งในด้านตัวมนุษย์และลักษณะทางกายภาพในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว โดยมีการกำหนดขอบเขต กฎ ข้อห้าม และการละเว้นในแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเปราะบาง

พลอยศรี โปราณานนท์ (มปป.) ได้กล่าวไว้ในหนังสือการท่องเที่ยวเบื้องต้นในเรื่องของการท่องเที่ยวเพื่อการยั่งยืนนั้น ควรมีการวางแผนและควบคุมและอนุรักษ์ในแหล่งพื้นที่ที่ท่องเที่ยว การวางแผนควบคุมทั้งจากส่วนกลางและส่วนภูมิภาคเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อที่จะได้หลีกเลี่ยงข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างภาครัฐและเอกชน เนื่องจากภาคเอกชนนั้นมักจะเสาะหาผลประโยชน์ให้ได้มากที่สุดภายในระยะเวลาอันสั้น โดยความพยายามในด้านการตลาดเพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวเป็นที่นิยมสูงสุด มากกว่าที่จะเสาะหาแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ จึงควรมีการสนับสนุนการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ถึงแม้ภาครัฐจะสามารถออกข้อบังคับในการควบคุมได้ แต่ถ้าหากปราศจากความร่วมมือจากภาคเอกชนแล้ว การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนก็ไม่สามารถสำเร็จเป็นจริงได้ ในปัจจุบันมีบริษัทเอกชนหลายแห่งที่เข้าใจและเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนว่า เป็นยุทธวิธีในระยะยาวเพื่อความเจริญและความคงอยู่สืบไปของการท่องเที่ยว องค์การท่องเที่ยวโลกได้เสนอข้อเสนอแนะสำหรับการท่องเที่ยวเพื่อความยั่งยืน 10 ประการ ดังนี้

1. ลดการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่มีปัญหา โดยให้ความสนใจกับโครงการใหม่ ๆ
2. ให้ความตระหนักถึงสิ่งแวดล้อมในขั้นตอนของการออกแบบ วางแผน ก่อสร้าง และส่งเสริมการท่องเที่ยว
3. ให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยการปกครองและดูแลพื้นที่ธรรมชาติเพื่อให้ดำรงความเป็นธรรมชาติไว้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้
4. อนุรักษ์พลังงาน โดยการลดจำนวนการใช้ หรือนำกลับมาใช้ใหม่ จัดการด้านน้ำสะอาดและควบคุมระบบกำจัดของเสีย
5. ลดและควบคุมการกระจายมลภาวะทางอากาศ
6. ตักเตือน ควบคุม และลดมลภาวะด้านเสียง
7. ควบคุม ลด และกำจัดสินค้าที่ไม่เป็นพันธมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เช่น สาร CFC ยาฆ่าแมลง สารพิษ สารระเบิด และสารไวไฟ
8. ให้ความเคารพและช่วยเหลือพื้นที่ที่เป็นแหล่งประวัติศาสตร์และศาสนา
9. ในความสนใจต่อกันท้องถิ่น รวมถึงประวัติศาสตร์ ประเพณี และวัฒนธรรมในท้องถิ่น
10. ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดสำหรับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) ได้สรุปแนวความคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมีลักษณะสำคัญอยู่ 6 ประการ คือ

1. เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทุกประเภท ทั้งแหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และแหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี กิจกรรม
2. เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นคุณค่าและความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละแหล่งท่องเที่ยว
3. เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว
4. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส เรียนรู้ และได้รับประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและวัฒนธรรม
5. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ผลตอบแทนแก่ผู้ประกอบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
6. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น และคืนประโยชน์กลับสู่ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นด้วย

ในปัจจุบันกระแสของการพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นสิ่งที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาใด ๆ ที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ ในประเทศ หรือแม้แต่ระดับโลก ซึ่งนอกจากจะพัฒนาให้เกิดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และสังคมแล้ว การจัดการและการพัฒนานั้น ๆ ต้องคำนึงถึงความยั่งยืน โดยเฉพาะการพัฒนาที่ต้องเกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีความเปราะบางและการพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญในการพัฒนา จึงมีความจำเป็นที่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะต้องคำนึงและร่วมกันปฏิบัติอย่างจริงจังในการพัฒนาการท่องเที่ยว ที่ต้องมีการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และสุนทรียภาพ พร้อมเป็นการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และขบวนการทางระบบนิเวศวิทยาและต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมทุกรูปแบบ และให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมว่า เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดสำหรับการพัฒนาในแหล่งท่องเที่ยว นอกจากนั้นต้องให้ความสนใจต่อคนท้องถิ่น รวมถึงประวัติศาสตร์ ประเพณี และวัฒนธรรมในท้องถิ่น

นอกจากที่กล่าวข้างต้นแล้ว ในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่ ควรมีการวางแผนและควบคุมและอนุรักษ์แหล่งพื้นที่ท่องเที่ยว การวางแผนควบคุมทั้งจากส่วนกลางและภูมิภาค เป็นสิ่งจำเป็นเพื่อที่จะหลีกเลี่ยงข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน เนื่องจากภาคเอกชนมักจะมุ่งหวังผลกำไรจากการพัฒนาการท่องเที่ยวเพียงอย่าง

เดี๋ยว ดังนั้นจึงควรมีการสนับสนุนการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยมีความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐ และภาคเอกชน รวมทั้งผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุก ๆ ฝ่าย

มนัส สุวรรณ (2538) เห็นว่าการประเมินความสำเร็จของแหล่งท่องเที่ยว ควรคำนึงถึง องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว องค์ประกอบของแหล่งเที่ยวอย่างน้อย 4 ประการ คือ

1. ความต้องการของนักท่องเที่ยว เป็นการประเมินความต้องการในประเภทและการ บริการการท่องเที่ยวทั้งในปัจจุบันและอนาคต ลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งย่อมมีจุดดึงดูด นักท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน เช่น แหล่งท่องเที่ยวที่เน้นความเป็นธรรมชาติจะสามารถดึงดูด นักท่องเที่ยวชาวไทยได้ดีกว่าชาวต่างประเทศ ส่วนแหล่งท่องเที่ยวประเภท โบราณสถาน โบราณวัตถุสิ่งก่อสร้างทางประวัติศาสตร์ สามารถใช้เป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวต่างชาติได้ดี เป็นต้น

2. ความสามารถในการใช้บริการของนักท่องเที่ยวความสามารถด้านนี้มีขึ้นอยู่กับ ปัจจุบันสำคัญประการหนึ่ง คือ การกำหนดค่าธรรมเนียมหรือค่าใช้จ่ายหรือค่าบริการที่ สมเหตุสมผลการตั้งค่าธรรมเนียมการใช้หรือบริการที่สูงจะทำให้นักท่องเที่ยวหันไปสนใจแหล่ง ท่องเที่ยวอื่นที่มีอัตราค่าบริการต่ำกว่าก็ได้ เป็นต้น

3. ความสะดวกในการเดินทางและการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวใดที่ตั้งอยู่ไกลเกินไป ถึงแม้ การคมนาคมจะสะดวก หรือสถานที่ท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่ใกล้แต่มีความยากลำบากในการเข้าถึงย่อมมี ส่วนทำให้ผู้ท่องเที่ยวที่นิยมการผจญภัยหรือต้องการความท้าทาย

4. ความสามารถที่จะรับได้ของพื้นที่ สามารถพิจารณาออกเป็น 3 ประเด็น คือ
1) ความสามารถที่จะรับได้เชิงกายภาพ คือ แหล่งท่องเที่ยวมีสภาพทางกายภาพที่เอื้ออำนวยต่อการ พัฒนาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวตามความประสงค์ 2) ความสามารถที่จะรับได้ทางสังคม คือ สถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกของสถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งสถานที่ท่องเที่ยวในแต่ละลักษณะจะมี ข้อจำกัดที่แตกต่างกันไป และ 3) ความสามารถที่จะรับได้เชิงนิเวศ คือ สภาพแวดล้อมทาง ธรรมชาติในแต่ละบริเวณใกล้เคียงกับสถานที่ที่จะรับได้ต่อการเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวิทยาที่เกิด จากการพัฒนาสถานที่ดังกล่าวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพราะการพัฒนาสถานที่ใดให้เป็นแหล่ง ท่องเที่ยวอาจต้องมีการสูญเสียทรัพยากรบ้างไม่มากนักน้อย แต่ก็ต้องมีการคุ้มค้ำกับการพัฒนาให้เป็น แหล่งท่องเที่ยว

อย่างไรก็ตาม ชัดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ ยังมีปัจจัยที่ควรคำนึงถึงอย่าง น้อย 3 ประการ หรือ 3 M's ได้แก่

1. Minimum คือ การกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวน้อยที่สุดที่ควรมีจำนวนเท่าใด ซึ่งการ กำหนดเช่นนี้จะเหมาะกับการท่องเที่ยวบางประเภทที่รับนักท่องเที่ยวมากไม่ได้

2. Mid-Tourism เป็นการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวโดยเฉลี่ย ซึ่งอยู่ในระดับกลาง ๆ ของขีดความสามารถในการรองรับพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว

3. Mass – Tourism ขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งมีไม่เท่ากัน จึงต้องควรมีการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวสูงสุดที่จะเข้ามาเที่ยวชมในพื้นที่ ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับจัดการที่ดีของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้วย (สุดาพร วรพล, 2538)

ทั้งนี้ แนวทางการจัดการขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความเจริญเติบโต ไม่ก่อให้เกิดความสูญเสียด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสังคมมากเกินไป มีนักวิชาการเสนอไว้หลายแนวทาง ดังนี้

1. แนวทางที่อิงสิ่งแวดล้อม (An Environmentally Based Perspective) เสนอว่าการจัดการขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวเกี่ยวข้องกับการรักษาสมดุลระหว่างสภาพแวดล้อมทางกายภาพกับประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว โดยให้มีการกำหนดสถานะของแหล่งท่องเที่ยวที่น่าปรารถนาไว้ล่วงหน้า เพื่อใช้เป็นเกณฑ์สำหรับประเมินผลกระทบของการท่องเที่ยว

2. แนวทางที่อิงการตลาด (A Market-Driven Approach) เมื่อจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นจนถึงระดับที่ไม่สามารถรองรับได้ จะส่งผลให้ความปรารถนาของนักท่องเที่ยวมีความต้องการอุปสงค์ทางการตลาดที่ลดลง จึงต้องมีมาตรการเพื่อนำมาแก้ไขสถานการณ์ดังกล่าวไว้ อาจจะเป็นรูปแบบของการขยายการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว หรือการจำกัดกิจกรรมการท่องเที่ยวลงก็ได้

3. แนวทางที่อิงชุมชน (A Community-Based Perspective) มุ่งเน้นที่ความสามารถรองรับการท่องเที่ยวของชุมชนก่อนที่ชุมชนบริเวณดังกล่าวจะรู้สึกถึงผลกระทบทางลบที่เกิดขึ้น การจัดการขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวตามแนวทางนี้จำเป็นต้องอาศัยการสร้างความคิดเห็นพ้องกันระหว่างทุกฝ่ายในชุมชน เช่น ผู้อาศัย หน่วยราชการ และเอกชน เพื่อกำหนดสถานะที่พึงปรารถนาของแหล่งท่องเที่ยว และวิธีการจัดการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับเป้าหมายที่กำหนดร่วมกัน

4. สามารถกำหนดและดำเนินกลยุทธ์การจัดการ เพื่อควบคุมอัตราและทิศทางของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการท่องเที่ยวได้ เพื่อรักษาไว้ซึ่งสภาพที่พึงปรารถนาไว้

การจัดการท่องเที่ยวให้ประสบความสำเร็จ นอกเหนือจากทรัพยากรการท่องเที่ยว ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวตลอดจนทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวตลอดจนทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยว และการบริการการท่องเที่ยวแล้ว การจัดการท่องเที่ยวควรมีการวางแผน นโยบายที่ชัดเจน และมีความสอดคล้องกับความคิดเห็นและเหตุผลของคนในท้องถิ่นเป็นสำคัญ โครงการการศึกษาวิจัยมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและสถาบัน

ดำรงราชานุภาพ (2541) ได้เสนอถึงหลักการบริหารและจัดการท่องเที่ยวโดยเสนอบทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนไว้ดังนี้

1. ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน โดยพิจารณาจากที่ตั้งกิจกรรมความพร้อมและความต้องการของชุมชน รวมทั้งมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในรูปของการเป็นคณะกรรมการ การรับผิดชอบดำเนินรายการ การสนับสนุนภาครัฐ เป็นต้น

2. องค์กรต่าง ๆ ในพื้นที่ เช่น สภาตำบล องค์กรบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการสนับสนุนแผนงาน โครงการและกิจกรรมที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมทั้งการสนับสนุนการดำเนินการองค์กรประชาชนอื่น ๆ

3. ธุรกิจการท่องเที่ยว องค์กรท้องถิ่น องค์กรด้านสิ่งแวดล้อมและรัฐ มีหน้าที่จะต้องทำงานร่วมกันอย่างเสมอภาคกัน

4. ประชาชนในท้องถิ่นต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในโครงการต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่

2.5 แนวคิดส่วนประสมทางการตลาด (Marketing Mix)

Kotler (1994 อ้างใน สงกรานต์ ศรีจันทร์, 2546) ได้ให้ความหมายของ Marketing Mix ที่ค่อนข้างครอบคลุมว่า ประกอบด้วย ผลิตภัณฑ์ (Product) ราคา (Price) ช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) และการส่งเสริมการตลาด (Promotion) ที่ใช้กันอยู่อย่างแพร่หลาย (อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์, 2541 อ้างใน สงกรานต์ ศรีจันทร์, 2546: 25)

1. ผลิตภัณฑ์ (Product) หมายถึง อะไรก็ได้ที่ผู้บริโภคต้องการใช้หรืออาจจะต้องการใช้เพื่อสนองความต้องการของเขา เพียงแต่แตกต่างกันตามลักษณะของผู้บริโภค กาลเวลา ตัวผลิตภัณฑ์ ซึ่งโดยปกติอาจจะมองได้ในลักษณะของสิ่งต่อไปนี้

- ปริมาณ
- คุณภาพ
- ลักษณะการบริการ
- รูปลักษณ์
- การบรรจุหีบห่อ
- การจัดกลุ่มสินค้า / ประเภทผลิตภัณฑ์

ในมิติของการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเป็นผลิตภัณฑ์หนึ่ง โดยนักท่องเที่ยวข้างต้น ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับประเด็นต่าง ๆ มากมาย ทั้งชุมชน แหล่งท่องเที่ยว การให้บริการ ผลิตภัณฑ์ชุมชน ตลอดจนสิ่งอื่น ๆ ที่เป็นสิ่งดึงดูดใจ (Attraction) สิ่งอำนวยความสะดวก (Availability and Amenity) การเข้าถึง (Accessibility)

สิ่งที่กล่าวมาในฐานะเป็นองค์ประกอบของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวดังกล่าว จำเป็นต้องมีคุณภาพในด้านต่าง ๆ ตามระดับเกณฑ์มาตรฐานสากล ถ้ากำหนดกลุ่มเป้าหมายเป็นนักท่องเที่ยวระดับสากลหรือตามระดับเกณฑ์ที่ยอมรับได้ (Acceptable Criteria) ถ้ากำหนดกลุ่มเป้าหมายเป็นนักท่องเที่ยวระดับท้องถิ่น หรือตามฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชุมชนและการธุรกิจ ซึ่งผู้ที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ

2. ราคา (Price) หมายถึง การกำหนดราคาที่เหมาะสมในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ในมิติของการท่องเที่ยวนี้จำเป็นต้องพิจารณาถึง ราคาของสินค้า ทั้งประเภทรูปธรรมและนามธรรม ที่เป็นการบริการ ภาพลักษณ์ต่าง ๆ และระบบคุณค่าของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวดังกล่าวมาแล้ว โดยปกติการกำหนดราคาอาจจำเป็นต้องพิจารณาในประเด็นของต้นทุน ภาษี ความเสี่ยง กำไร ทั้งนี้ต้นทุนควรรวมถึงค่าวัตถุดิบ ค่าแรง ค่าสินค้าที่เกี่ยวข้อง ค่าขนส่ง การติดต่อสื่อสาร ค่าอาคารสถานที่ ตลอดจนค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องด้วย แต่ทั้งนี้การกำหนดราคาที่เหมาะสมยังคงต้องพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งภาวะการแข่งขันในตลาดภายในและภายนอกด้วย

3. ช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) เป็นการกำหนดช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ หรือการทำให้ลูกค้ากลุ่มเป้าหมายทราบและรู้จักคุณค่าของผลิตภัณฑ์จนเกิดความสนใจ ในปัจจุบันการท่องเที่ยวมีช่องทางการจำหน่ายและประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางที่ใช้กันอยู่ทั่ว ๆ ไป (Conventional Channel) เช่น การใช้สื่อสารมวลชน วิทยุ โทรทัศน์ แผ่นพับ แผ่นปลิว ป้ายโฆษณา ติดเครื่องบิน รถยนต์ เรือ ผนังตึก ป้าย (Billboard) สื่อบุคคล และจดหมาย เป็นต้น ปัจจุบันได้มีการพัฒนาช่องทางที่ทันสมัยมากขึ้น (Modern Channel) ได้แก่ การใช้ E-Commerce ระบบ Website E-mail การผสมผสานระหว่าง Website กับ โทรศัพท์มือถือ ระบบโทรทัศน์ และวิดีโอ เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นกับกลุ่มเป้าหมาย และภาวะลงทุนของแต่ละช่องทาง และวิธีการ

4. การส่งเสริมการตลาด (Promotion) เป็นการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้จัดจำหน่าย และตลาดเป้าหมายเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ โดยมีวัตถุประสงค์ที่แจ้งข่าวสาร หรือชักจูงให้เกิดทัศนคติ และพฤติกรรมที่ซื้อ การส่งเสริมทางการตลาดอาจทำได้ 4 แบบด้วยกัน ซึ่งเรียกว่า ส่วนผสมการส่งเสริมการตลาด (Promotion Mix) หรือส่วนประสมในการติดต่อสื่อสาร (Communication Mix)

4.1 การโฆษณา (Advertising) เป็นการติดต่อสื่อสารแบบไม่ใช้บุคคล (Non -Personal) โดยผ่านสื่อต่างๆ และผู้อุปถัมภ์รายการต้องเสียค่าใช้จ่ายในการโฆษณาที่ผ่านสื่อ เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ป้ายโฆษณา การโฆษณาในโรงภาพยนตร์

4.2 การขายโดยใช้บุคคล (Personal Selling) เป็นการติดต่อสื่อสารทางตรง แบบเผชิญหน้าระหว่างผู้ขายและลูกค้าที่มีอำนาจซื้อ ซึ่งเป็นการขายโดยใช้พนักงานขาย

4.3 การส่งเสริมการขาย (Sales Promotion) เป็นกิจกรรมทางการตลาดที่นอกเหนือจากการขายโดยใช้บุคคล การโฆษณา และการประชาสัมพันธ์ที่ช่วยกระตุ้นการซื้อของผู้บริโภค และประสิทธิภาพของผู้ขาย

4.4 การให้ข่าวและการประชาสัมพันธ์ (Publicity and Public Relation)

4.4.1 การให้ข่าว (Publicity) การเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับสินค้า/บริการ แบบไม่ใช้บุคคล

4.4.2 การประชาสัมพันธ์ (Public Relation) เป็นความพยายามที่ได้จัดเตรียมไว้ขององค์กรเพื่อชักจูงกลุ่มสาธารณะให้เกิดความคิดเห็นหรือทัศนคติที่ดีต่อองค์กร

ฉะนั้นการกำหนดแผนส่งเสริมการท่องเที่ยวยุคใหม่จึงควรพิจารณาถึง ปัจจัยต่อไปนี้ เป็นองค์ประกอบสำคัญ

1. กลุ่มเป้าหมายตามคุณลักษณะเฉพาะ
2. แหล่งข้อมูลเบื้องต้นของกลุ่มเป้าหมาย
3. แหล่งจัดการแผนการเดินทางของกลุ่มเป้าหมาย
4. การกำหนดยุทธวิธีเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย หรือการดึงความสนใจ จากกลุ่มเป้าหมาย เข้าหาแหล่งท่องเที่ยวที่จะส่งเสริม

5. การดึงดูความสนใจและการสร้างคุณค่าแก่แหล่งท่องเที่ยว ให้เกิดแก่กลุ่มเป้าหมาย ทั้งด้านความไว้วางใจ คุณค่าทางสังคม วัฒนธรรม ความปลอดภัย การเรียนรู้ และความเพลิดเพลิน

นอกจากนี้ วรรณภา ศิลปะอาษา (2547) วิเคราะห์ส่วนประสมทางการตลาดอุตสาหกรรมท่องเที่ยว โดยเชื่อมโยงจากเทคนิคการแบ่งกลุ่มเป้าหมาย STP ดังนั้นส่วนประสมทางการตลาดจึงเป็นเครื่องมือในการจัดการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

1. ผลิตภัณฑ์ (Product) หมายถึง สินค้า บริการและแนวคิดที่ผู้ประกอบการธุรกิจ นำเสนอแก่นักท่องเที่ยวที่สามารถตอบสนองความต้องการ และทำให้ลูกค้าเกิดความพึงพอใจ เช่น สถานที่ท่องเที่ยว การบริการของโรงแรม สินค้า OTOP เป็นต้น

2. ราคา (Price) หมายถึง จำนวนเงินที่นักท่องเที่ยวจ่ายเพื่อแลกเปลี่ยนกับคุณค่าและประโยชน์ของผลิตภัณฑ์ ราคาของผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวมักจะเปลี่ยนแปลงไปตามฤดูกาลท่องเที่ยว และตามอุปสงค์หรือพฤติกรรมการซื้อของนักท่องเที่ยว

3. การจัดจำหน่าย (Place) หมายถึง กระบวนการและวิธีการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวไปถึงนักท่องเที่ยว โดยธุรกิจอาจเลือกจำหน่ายเอง หรือผ่านตัวแทนจำหน่าย (agent) ต่าง ๆ นอกจากนี้หลายธุรกิจ เช่น ธุรกิจการบิน ธุรกิจเรือสำราญ ธุรกิจนำเที่ยว ธุรกิจโรงแรม ฯลฯ นิยมใช้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศในช่องทางจัดจำหน่าย เช่น ระบบสำรองผ่าน คอมพิวเตอร์ (CRS) การจำหน่ายตั๋วโดยสารอิเล็กทรอนิกส์ (E-Ticketing) เป็นต้น

4. การส่งเสริมการตลาด (Promotion) หมายถึง วิธีการกระตุ้นให้ลูกค้าซื้อผลิตภัณฑ์ โดยนิยมใช้วิธีการต่าง ๆ เช่น การโฆษณา ประชาสัมพันธ์ในรูปแบบของเอกสารแผ่นพับ คู่มือการท่องเที่ยว หรือ ผ่านทางเว็บไซต์การท่องเที่ยว ปัจจุบันนิยมการส่งเสริมการตลาดที่เน้นการตลาดเพื่อสังคมและความยั่งยืน เป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม หรือมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

5. บุคลากร (People) หมายถึง พนักงานหรือเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานที่มีความรู้ทักษะ และทัศนคติที่ดีในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งนับได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จของธุรกิจในการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

6. สภาพทางกายภาพ (Physical Evidence) หมายถึง ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคาร สถานที่ท่องเที่ยว โรงแรม ฯลฯ รวมถึงการตกแต่งภายในและบรรยากาศ เช่น การออกแบบและตกแต่งโรงแรมให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมล้านนา เป็นต้น

7. กระบวนการซื้อ (Purchasing Process) หมายถึง กระบวนการเลือกผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวและการตัดสินใจซื้อของนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย เช่น นักท่องเที่ยวบางกลุ่มจะศึกษาข้อมูล รายละเอียดเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว รายการนำเที่ยวก่อนการตัดสินใจซื้อแต่บางกลุ่มอาจไม่มีการวางแผนในเรื่องดังกล่าวมาก่อน เมื่อมีเวลาว่างก็เดินทางท่องเที่ยวเลย

8. การจัดองค์ประกอบผลิตภัณฑ์ (Packaging) หมายถึง การนำองค์ประกอบย่อยต่าง ๆ ของผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวมารวมกันอย่างเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย เช่น การจัดรายการนำเที่ยวแบบเหมาจ่ายไปท่องเที่ยวยุโรป 5 ประเทศ 7 วัน การกำหนดราคามักจะรวมค่าใช้จ่ายหลักที่จำเป็นไว้แล้ว เช่น ค่าเดินทาง ค่าที่พัก ค่าอาหาร ค่าธรรมเนียมเข้าชมสถานที่ท่องเที่ยว ค่าประกันภัย เป็นต้น ทำให้ นักท่องเที่ยวสามารถวางแผนและควบคุมค่าใช้จ่ายในการเดินทางท่องเที่ยวแบบแพคเกจทัวร์ได้เป็นอย่างดี

9. ความร่วมมือทางธุรกิจ (Partnership) หมายถึง การทำงานร่วมกันเพื่อประโยชน์ทางธุรกิจระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้ผลิต ผู้ขาย ฯลฯ เพื่อสามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

กล่าวโดยสรุปในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ส่วนผสมทางการตลาด (Marketing Mix) มีความสำคัญยิ่ง ในการจัดการ อันได้แก่ ผลิตภัณฑ์ ราคา ช่องทางการจำหน่าย และการส่งเสริมการขาย เป็นกระบวนการสำคัญอันนำมาซึ่งการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จัก สร้างความดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยว สิ่งสำคัญในการจัดการด้านการตลาดที่ดีจะสร้างรายได้ให้แก่แหล่งท่องเที่ยวและภายในชุมชนท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นรายได้ที่ต่อเนื่อง และมีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพจะนำมาซึ่งความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวและชุมชน

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จินตนา แสนวนงค์ (2542) ได้ศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตทหารกรณีศึกษา กองพลรบพิเศษที่ 2 ผลการศึกษาพบว่า การท่องเที่ยวในกองพลรบพิเศษที่ 2 มีลักษณะของการท่องเที่ยวยังไม่เป็นที่แพร่หลายและนักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจและต้องการกลับมาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศทหาร กองพลรบที่ 2 แต่พบปัญหา คือ มีการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่า ที่เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวเดินป่าเชิงนิเวศ การอ่อนด้อยด้านการประชาสัมพันธ์และการตลาด ขาดป้ายสื่อความหมายธรรมชาติ และความปลอดภัยในเส้นทางเดินป่า

ทัศนดา บุญปัญญาโรจน์ (2545) ศึกษาแนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยววนอุทยาน ภูชี้ฟ้าตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยววนอุทยานภูชี้ฟ้า เพื่อวิเคราะห์และเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยววนอุทยานภูชี้ฟ้า ตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผลการศึกษาพบว่าแหล่งท่องเที่ยววนอุทยานภูชี้ฟ้ามีความพร้อมในองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว 3 ประการคือ 1) มีสิ่งดึงดูดใจ 2) มีเส้นทางคมนาคมเข้าถึง 3) มีสิ่งอำนวยความสะดวก สำหรับระดับความรู้ของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับพื้นที่วนอุทยานภูชี้ฟ้าและความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อยู่ในระดับปานกลาง ทั้งสองเรื่อง ในส่วนของปัญหา และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยววนอุทยานภูชี้ฟ้าในมุมมองของนักท่องเที่ยวพบว่า การบริการข้อมูลข่าวสารข้อมูลยังขาดข้อมูลรายละเอียดของแหล่งท่องเที่ยวสำหรับบริการนักท่องเที่ยว ป้ายสัญลักษณ์ยังขาดความชัดเจน และขาดกิจกรรมทางการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวยังขาดความเป็นธรรมชาติ ที่พักและร้านอาหาร

ไม่เพียงพอในบางฤดูกาล รวมทั้งไม่มีสินค้าที่ระลึกที่เป็นเอกลักษณ์ของวนอุทยานภูชี้ฟ้า อีกทั้งขาดเจ้าหน้าที่ดูแลนักท่องเที่ยว น้ำใช้ ห้องน้ำ และจำนวนถังขยะสาธารณะไม่เพียงพอสำหรับนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ขาดความตระหนักในเรื่องสิ่งแวดล้อมและขาดมนุษยสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยวด้วยกันเอง ในด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว พบปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับข้อจำกัดของงบประมาณ บุคลากรไม่เพียงพอในช่วงฤดูกาล ด้านพื้นที่ไม่สามารถจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังขาดความเข้าใจในระบบบริหารจัดการของวนอุทยานภูชี้ฟ้า นักท่องเที่ยวบางส่วนไม่เคารพกฎระเบียบ และผู้ประกอบการฉวยโอกาสขึ้นราคาสินค้าในช่วงฤดูกาล

วัฒนาพร สุญาษา (2545) ศึกษาแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษา แหล่งท่องเที่ยวคอยดุง จังหวัดเชียงราย จากการศึกษาพบว่า สภาพแหล่งท่องเที่ยวคอยดุงมีความพร้อมและสามารถจัดการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ ซึ่งนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่มาท่องเที่ยวคอยดุงมีความรู้ด้านพื้นที่คอยดุง ความรู้เรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและพฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้นแหล่งท่องเที่ยวควรจะมีการปรับปรุงในด้านการให้ความรู้และการสื่อความหมายให้กับนักท่องเที่ยวและคนในท้องถิ่น

นิฐริน ไล่พันธ์ (2544) ศึกษาศักยภาพและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อุทยานแห่งชาติภูจองนายอย จังหวัดอุบลราชธานี ผลการศึกษาพบว่าอุทยานแห่งชาติภูจองนายอยมีศักยภาพด้านพื้นที่ธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศและด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนสูงเหมาะสมต่อการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นสิ่งแวดล้อมศึกษามีศักยภาพปานกลาง และด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวมีศักยภาพต่ำ และนำข้อมูล จากการศึกษาระดับศักยภาพมาเสนอแนวทางในการพัฒนาอุทยานแห่งชาติภูจองนายอยให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 6 ด้าน คือ ด้านการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม, ด้านการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก, ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น, ด้านการส่งเสริมการตลาดและการนำเที่ยว, ด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการบริการ และด้านการส่งเสริมการลงทุน

สงกรานต์ ศรีจันทร์ (2546 อ้างใน อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์, 2548) ศึกษาการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพัฒนา โดยใช้ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นกรณีศึกษา ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ศูนย์ดังกล่าวมีศักยภาพเพียงพอที่จะพัฒนาให้เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงพัฒนาได้ เพื่อเน้นการถ่ายทอดประสบการณ์และการเรียนรู้จากการพัฒนา การใช้ประโยชน์และอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพให้แก่สาธารณชน ซึ่งในการพัฒนาศักยภาพและการบริหารจัดการทรัพยากรแห่งนี้ ให้เป็น

แหล่งท่องเที่ยวเชิงพัฒนา ควรให้ชุมชนโดยรอบเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผน วางโครงการดำเนินงาน และติดตามประเมินผล โดยใช้ความพร้อมของพื้นที่ศูนย์ฯ ให้เป็น ประโยชน์ในการทำแผนธุรกิจ แต่ไม่มุ่งหวังกำไรเกินควร ความพร้อมดังกล่าวประกอบด้วย ความสามารถในการเข้าถึง (Accessibility) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenity) สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) กิจกรรม (Activity) และความปลอดภัยทั้งนี้ควรสอดคล้องกับองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการที่สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540) เสนอไว้คือ

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ที่เน้นประเภทธรรมชาติ วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์
2. องค์ประกอบด้านการจัดการ ที่เน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มิให้ถูกทำลายจนเกินศักยภาพที่จะฟื้นได้ตามธรรมชาติ
3. องค์ประกอบด้านกระบวนการและกิจกรรมที่เน้นนักท่องเที่ยวได้เกิดการเรียนรู้ ได้ประสบการณ์ ความประทับใจและเกิดความสำนึกที่เหมาะสมและถูกต้องในการท่องเที่ยว
4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมที่เปิดโอกาสให้ประชาชนและชุมชนท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทุกขั้นตอนของกิจการและแหล่งท่องเที่ยวรวมทั้งการได้รับ ประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่อย่างเหมาะสม

จากแนวพระราชดำริ และความสมบูรณ์ของที่ดิน 8,500 ไร่ ของศูนย์ศึกษาพัฒนา ห้วยฮ่องไคร้ แผนการใช้ประโยชน์ของที่ดินกำหนดไว้ 5 ประเภทสำหรับเป็นพื้นที่พัฒนาป่าไม้ ด้วยน้ำฝน พัฒนาป่าไม้ด้วยระบบน้ำชลประทาน พัฒนาการเกษตร ปศุสัตว์ พื้นที่อ่างเก็บน้ำ และพัฒนาการประมง การที่จะให้ศูนย์ฯ แห่งนี้เป็นแหล่งท่องเที่ยว นั้น น่าจะให้เป็นไปตาม พระราชดำริและพระราชปราชญ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ในการพัฒนาศูนย์ฯ ให้เป็น “พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต และสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพัฒนา”

สยามล ชัยรัตน์อุดมกุล (2544) ศึกษาในเรื่องความเข้าใจในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว ชาวไทย : กรณีศึกษา จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคลของนักท่องเที่ยวที่ แตกต่างกันกับความรู้ความเข้าใจและมีจิตสำนึกในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผลการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่ มีความรู้ความเข้าใจและมีจิตสำนึกในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศใน ระดับสูง ตัวแปรอิสระที่มีผลต่อความรู้ ความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแตกต่างกันอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05 ได้แก่ ระดับการศึกษา อาชีพ และความถี่ในการเดินทาง สถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีแนวโน้มความนิยมเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ นับว่าเป็นเรื่องดี ที่นักท่องเที่ยว จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมาสู่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากขึ้น แต่ต้องพัฒนา 3 องค์ประกอบ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยว คือ แหล่งท่องเที่ยว ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการ ท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยว ให้สอดคล้องและสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งระบบ โดยเฉพาะ

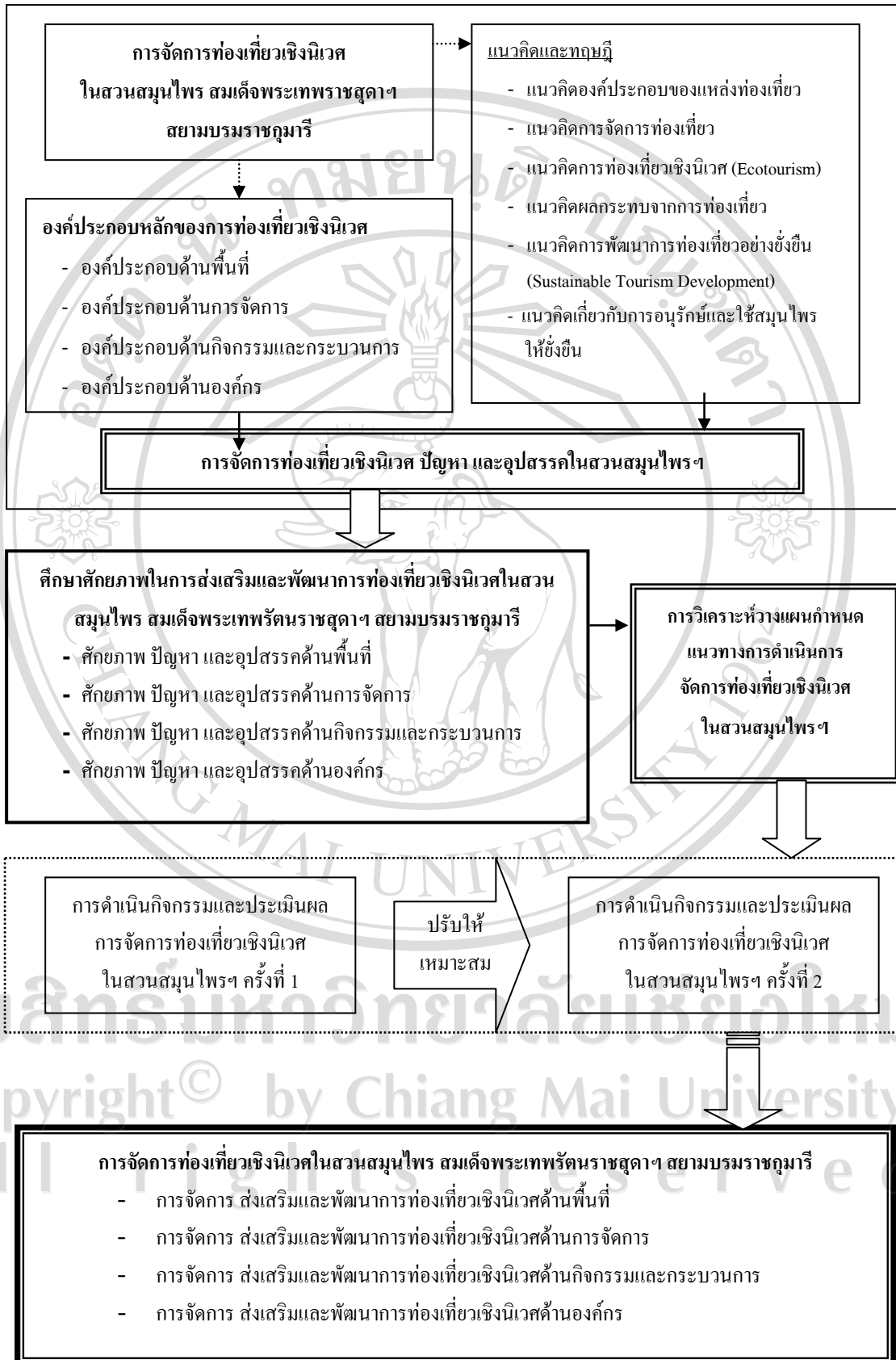

นักท่องเที่ยวนอกจากความรู้ ความเข้าใจและจิตสำนึกในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไม่ใส่ใจ เรื่องการดูแลรักษาสภาพแวดล้อม ระบบนิเวศ ก็สามารถก่อให้เกิดผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวได้ ภาครัฐควรปลูกฝังจิตสำนึกให้กับประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

เพ็ญศรี เจริญวานิช และ นิติพล ภูตะโชติ (2541) ศึกษาการพัฒนาตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กรณีศึกษาแหล่งท่องเที่ยวใน 5 จังหวัด คือ ขอนแก่น นครราชสีมา บุรีรัมย์ เลย และอุบลราชธานี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงการรับรู้ ทักษะ และความคิดเห็นที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมไปถึงโอกาสทางการตลาดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รูปแบบ และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสม วิธีการที่เหมาะสมต่อการพัฒนาตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตลอดจนศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จากการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่รู้จักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สำหรับทัศนคติที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ชอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแม้จะไม่ทราบความหมายที่ชัดเจน แต่ให้ความคิดเห็นต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ถูกต้องเป็นส่วนใหญ่ และพบว่าโอกาสทางการตลาดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความเหมาะสมที่จะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัด 5 จังหวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งเหตุผลส่วนใหญ่ที่เหมาะสมที่จะพัฒนาตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ ยังเป็นเขตที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม กิจกรรมที่เหมาะสม คือ เที่ยวงานประเพณีต่าง ๆ และมีแนวโน้มในอนาคตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะดี ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญมากที่สุดในการพัฒนาตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การขาดเจ้าหน้าที่ในการดูแลแนะนำ นักท่องเที่ยวและขาดการดูแลเอาใจใส่จากรัฐบาล

2.7 กรอบแนวคิดในการศึกษา

ในการศึกษารั้งนี้ ผู้ศึกษาได้วางกรอบแนวคิดในการศึกษาในด้านบริบท และสถานการณ์การจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่สวนสมุนไพรมสมเด็จพระรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ศึกษาการจัดการท่องเที่ยว ว่ามีความสัมพันธ์สอดคล้องกับแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนหรือไม่ อย่างไร และนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบ เพื่อเสนอแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสมในพื้นที่ และนำไปกำหนดเป็นแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรมเด็จพระรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีต่อไป สามารถแสดงเป็นแผนภูมิ ได้ดังนี้

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จังหวัดระยอง เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ที่มุ่งเน้นในการศึกษาถึง 1) การศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวของสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี 2) การวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค และศักยภาพในการพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี 3) การวางแผนพัฒนา จัดทำโครงการ เพื่อส่งเสริมให้สวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีลักษณะเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยกำหนดกรอบแนวคิด จากแนวคิด ทฤษฎี และการวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วจึงนำไปศึกษาในพื้นที่ ผู้ศึกษาทำการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง ในการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ต้องอาศัยข้อมูลเชิงลึกจากพื้นที่เพื่อให้เกิดความเข้าใจ และสามารถอธิบาย ประเมินผลการดำเนินการต่าง ๆ ในพื้นที่ศึกษา ดังนั้นในการดำเนินการวิจัยมีรายละเอียดดังนี้

3.1 แหล่งข้อมูล

เพื่อให้ได้ข้อมูลครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ผู้ศึกษาจึงได้ทำการศึกษาข้อมูล 2 ประเภท คือ

1. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นข้อมูลที่รวบรวมจากแหล่งข้อมูลโดยตรง ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1.1 การศึกษาโดยการเข้าไปสำรวจ (Survey) สวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อทำการศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับลักษณะการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว โดยการสังเกตพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในภาพรวมด้านสภาพทั่วไป

1.2 การศึกษาข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ โดยการสัมภาษณ์และสอบถามจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants)

2. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมไว้แล้วโดยบุคคล กลุ่มบุคคล และสถาบันต่าง ๆ ที่ได้ทำการศึกษา ได้แก่ บันทึกการประชุม สรุปผลการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลการจัดการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรฯ และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

รวมถึงแนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ที่ทำการศึกษานำมาทำความเข้าใจเพื่อใช้กำหนดกรอบและประเด็นสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูล รวมถึงนำไปใช้ในการวางแผนพัฒนา จัดทำโครงการ เพื่อส่งเสริมให้สวนสมุนไพรมีลักษณะเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้เข้าใจในประเด็นตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยที่ตั้งไว้

3.2 ผู้ให้ข้อมูลหลัก ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาวิจัยเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จังหวัดระยอง เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้เป็นการคัดเลือกประชากรในการศึกษาแบบเฉพาะเจาะจงโดยเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1. เจ้าหน้าที่การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลสวนสมุนไพรมฯ ประกอบด้วย หัวหน้าฝ่ายดูแลการจัดการสวนสมุนไพรมฯ หัวหน้าฝ่ายดูแลสวนสมุนไพรมฯ ผู้ช่วยดูแลสวนสมุนไพรมฯ เจ้าหน้าที่ระดับสูงที่ดูแลสวนสมุนไพรมฯ จำนวน 5 คน สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของโครงการในสวนสมุนไพรมฯ พัฒนาการของการดำเนินงาน ผลการดำเนินงาน ปัญหาและอุปสรรค กระบวนการทำงานทั้งหมด ตลอดจนแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรมฯ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

2. เจ้าหน้าที่ และตัวแทนกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรมฯ ประกอบด้วย ตัวแทนเจ้าหน้าที่ของบริษัทที่ดูแลรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรมฯ ตัวแทนเจ้าหน้าที่ของบริษัทที่ดูแลความสะอาดภายในสวนสมุนไพรมฯ ตัวแทนเจ้าหน้าที่ของบริษัทที่ดูแลต้นไม้ในสวนสมุนไพรมฯ ตัวแทนร้านอาหาร ตัวแทนร้านจำหน่ายของที่ระลึก และตัวแทน สปอ. นวดแผนไทย จำนวน 10 คน ซึ่งเป็นผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมและกระบวนการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรมฯ เป็นการศึกษาคั้งนี้เปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลได้เปิดเผยถึงระบบความคิด และได้พูดในเรื่องที่ตนเองรู้อย่างเต็มที่ ซึ่งจะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถมองเห็นภาพรวมของสถานการณ์มากยิ่งขึ้น

3. นักท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรมฯ คัดเลือกจากกลุ่มนักท่องเที่ยว นักเรียน นักศึกษารวมไปถึงประชาชนทั่วไปที่เข้ามาเยี่ยมชมสวนสมุนไพรมฯ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อสอบถามความคิดเห็น ความพึงพอใจ และข้อเสนอแนะต่าง ๆ เกี่ยวกับการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรมฯ ได้

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

1. ประเด็นวิเคราะห์เอกสาร ได้แก่ บันทึกการประชุม สรุปผลการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ของสวนสมุนไพร่ฯ และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ศึกษา โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อทำความเข้าใจ พร้อมทั้งสังเกตพฤติกรรม การจดบันทึก โดยใช้เครื่องมือประเภทสมุดจดบันทึก เครื่องบันทึกเทป และกล้องถ่ายรูป ประเด็นการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงผู้ที่สามารถให้ข้อมูล (Key Informants) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นจริง วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มีดังนี้

2.1 วิธีการสังเกต (Observation) จากการเข้าไปสัมผัสอยู่ในสวนสมุนไพร่ฯ เพื่อทำการสังเกตพฤติกรรม การจดบันทึก การถ่ายรูป เป็นการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non – Participant Observation) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เป็นการหาข้อมูลจริง โดยเฝ้าดูสิ่งที่เกิดขึ้น ความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในสวนสมุนไพร่ฯ อย่างใส่ใจ เพื่อวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยเก็บข้อมูลดังนี้

- บริบททั่วไปของสวนสมุนไพร่ฯ
- การจัดการทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมภายในสวนสมุนไพร่ฯ
- การจัดการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก
- การจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น
- การจัดการโครงสร้างพื้นฐานและบริการนำเที่ยว
- การจัดการส่งเสริมการตลาดและการนำเที่ยว

2.2 แบบสัมภาษณ์ (Interview) โดยใช้แบบนำสัมภาษณ์ (Interview Guide) ทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่

1) เจ้าหน้าที่การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลสวนสมุนไพร่ฯ ประกอบด้วย หัวหน้าฝ่ายดูแลการจัดการสวนสมุนไพร่ฯ หัวหน้าฝ่ายดูแลสวนสมุนไพร่ฯ ผู้ช่วยดูแลสวนสมุนไพร่ฯ เจ้าหน้าที่ระดับสูงที่ดูแลสวนสมุนไพร่ฯ จำนวนทั้งสิ้น 5 คน

2) เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพร่ฯ ตัวแทนกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพร่ฯ ประกอบด้วย ตัวแทนเจ้าหน้าที่ของบริษัทที่ดูแลรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพร่ฯ ตัวแทนเจ้าหน้าที่ของบริษัทที่ดูแลความสะอาดภายในสวนสมุนไพร่ฯ ตัวแทนเจ้าหน้าที่ของบริษัทที่ดูแลต้นไม้ในสวนสมุนไพร่ฯ

ตัวแทนร้านอาหาร ตัวแทนร้านจำหน่ายของที่ระลึก และตัวแทน สป่า นวดแผนไทย จำนวนทั้งสิ้น 10 คน

3) นักท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรมุข คัดเลือกจากกลุ่มนักท่องเที่ยว นักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไปที่เข้ามาเยี่ยมชมสวนสมุนไพรมุข โดยมีประเด็นการสัมภาษณ์เชิงลึก และลักษณะคำถามปลายเปิดในประเด็นการศึกษา ค้นคว้าในรูปแบบ ปฏิสัมพันธ์ระหว่าง ผู้ถาม และผู้ตอบ เพื่อให้ผู้ตอบคำถามสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ มีวัตถุประสงค์ เพื่อรวบรวมข้อมูล เป็นการสนทนาอย่างมีจุดมุ่งหมายและในขณะที่ทำการสัมภาษณ์ สามารถสังเกต พฤติกรรมของผู้ตอบ ได้ทั้งทางสีหน้า ท่าทาง และคำพูด ผู้ศึกษาได้เลือกใช้ประเภทการสัมภาษณ์ ดังนี้

2.2.1 สัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In- depth Interview)

โดยผู้ศึกษาจะใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกในส่วนของผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ที่เกี่ยวกับบริบท ความเป็นมาแรกเริ่มใน โครงการพัฒนาสวนสมุนไพรมุข การจัดการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรมุข ในช่วงแรกใช้วิธีการสอบถามจากแหล่งข้อมูล ที่น่าเชื่อถือ เป็นผู้บอกเล่าเรื่องราวตั้งแต่ช่วงเริ่มแนวคิด โครงการพัฒนาสวนสมุนไพรมุข หลังจากนั้น นำข้อมูลที่ได้ไปตรวจสอบจากผู้ให้ข้อมูลหลักคนอื่น ๆ ว่ามีความถูกต้องมากน้อยอย่างไร แล้วนำเรื่องราวมาวิเคราะห์ประมวลภาพรวมของสวนสมุนไพรมุข ตลอดจนสอบถามถึงรูปแบบ ในการริเริ่ม โครงการพัฒนาสวนสมุนไพรมุข รูปแบบในการบริหารจัดการท่องเที่ยว ในสวนสมุนไพรมุข ตลอดจนแรกเริ่มของการประสานงาน รวมกลุ่มต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ในการจัดการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรมุข เป็นต้น รูปแบบการดำเนินงาน ผลการดำเนินงาน และปัญหาอุปสรรคที่พบในการจัดการท่องเที่ยว โดยจะสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดการ การท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรมุข เช่น เจ้าหน้าที่การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย ตัวแทนกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรมุข และนักท่องเที่ยวใน สวนสมุนไพรมุข โดยมีลักษณะคำถามปลายเปิด เพื่อให้ผู้ตอบคำถามสามารถแสดงความคิดเห็น ได้ อย่างอิสระ ในประเด็น ดังนี้

- บริบททั่วไปของสวนสมุนไพรมุข
- การจัดการทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมภายในสวนสมุนไพรมุข
- การจัดการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก
- การจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น
- การจัดการโครงสร้างพื้นฐานและบริการนำเที่ยว
- การจัดการส่งเสริมการตลาดและการนำเที่ยว

2.2.2 แบบการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง หรือการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Structured Interview or Formal Interview) โดยการสัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย ตัวแทนกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพร่ฯ และนักท่องเที่ยวในสวนสมุนไพร่ฯ อย่างเป็นทางการ ลักษณะของการสัมภาษณ์เป็นการสัมภาษณ์ที่มีคำถามและข้อกำหนดที่แน่นอน ด้วยคำถามแบบเดียวกันมีลำดับขั้นตอนเรียงเหมือนกัน มีคำถามที่เฉพาะเจาะจงและคำถามที่ตอบได้โดยโครงสร้างของคำถาม มีดังนี้

- บริบททั่วไปของสวนสมุนไพร่ฯ
- การจัดการทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมภายในสวนสมุนไพร่ฯ
- การจัดการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก
- การจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น
- การจัดการโครงสร้างพื้นฐานและบริการนำเที่ยว
- การจัดการส่งเสริมการตลาดและการนำเที่ยว

3. การสนทนากลุ่ม หรือการประชุมของกลุ่มเป้าหมาย (Focus Group) ได้แก่ เจ้าหน้าที่การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลสวนสมุนไพร่ฯ ประกอบด้วยหัวหน้าฝ่ายดูแลการจัดการสวนสมุนไพร่ฯ หัวหน้าฝ่ายดูแลสวนสมุนไพร่ฯ ผู้ช่วยดูแลสวนสมุนไพร่ฯ เจ้าหน้าที่ระดับสูงที่ดูแลสวนสมุนไพร่ฯ ตัวแทนกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพร่ฯ ประกอบด้วย ตัวแทนเจ้าหน้าที่ของบริษัทที่ดูแลรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพร่ฯ ประมาณ 25 คน ซึ่งลักษณะของการสนทนากลุ่มเป็นการพูดคุย สนทนาในกลุ่ม เพื่อศึกษาถึงความคิดเห็น ความรู้สึก การรับรู้ และพฤติกรรมของกลุ่ม โดยผู้ศึกษาจะเปิดประเด็นต่างๆ ที่ต้องการศึกษาให้กลุ่มเป้าหมายสนทนา โดยได้ใช้พลวัตของกลุ่ม (Group Dynamic) เป็นสิ่งกระตุ้นให้สมาชิกในกลุ่มได้แสดงความคิดเห็นต่อประเด็นหรือแนวทางการสนทนาอย่างกว้างขวางและเปิดเผย ขณะที่สนทนากันซึ่งความคิดเห็นของคน ๆ หนึ่งในกลุ่ม สามารถกระตุ้นความคิดเห็นและทัศนคติของคนอื่นได้ พร้อมทั้งยังเป็นการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ของคนในกลุ่ม การเสนอความคิดเห็นต่าง ๆ ของกลุ่มเกี่ยวกับการจัดการโครงการฯ ในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ทำ จากนั้นหาข้อสรุปตามประเด็นที่สำคัญจากรอบแนวคิด โดยทำการจดบันทึก และบันทึกเสียง

4. เกณฑ์ที่ใช้ในการประเมิน ประกอบด้วยตัวบ่งชี้ และเกณฑ์ที่ใช้ในการประเมิน ประกอบด้วย 4 ด้านคือ

- 1) ด้านบริบท มีตัวชี้วัดอยู่ 5 ตัว ได้แก่
  - 1.1) ความยากลำบากในการเดินทาง
  - 1.2) ความปลอดภัยในการเดินทาง (ความลาดชันหรือความกว้างของถนน)
  - 1.3) ในปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สินตลอดการเดินทาง
  - 1.4) จำนวนจุดท่องเที่ยวระหว่างเส้นทาง
  - 1.5) ความสวยงามของภูมิทัศน์ระหว่างเส้นทาง
- 2) ด้านปัจจัยนำเข้า มีตัวชี้วัดอยู่ 15 ตัว ได้แก่
  - 2.1) จำนวนจุดท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรมหา...
  - 2.2) จำนวนกิจกรรมที่ทางสวนสมุนไพรมหา... จัดให้นักท่องเที่ยว
  - 2.3) จำนวนจุดท่องเที่ยวในพื้นที่รอบๆ สวนสมุนไพรมหา...
  - 2.4) จำนวนกิจกรรมที่ทางชุมชนจัดให้นักท่องเที่ยว
  - 2.5) กิจกรรมที่ทางสวนสมุนไพรมหา... ให้บริการแก่ชุมชนในด้านการท่องเที่ยว
  - 2.6) จำนวนที่พักสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้สูงสุดต่อปี
  - 2.7) จำนวนที่พักภายในบริเวณรอบๆ สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้สูงสุด
  - 2.8) ร้านอาหารสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้สูงสุดต่อครั้ง
  - 2.9) ร้านอาหารในบริเวณรอบๆ สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้สูงสุดต่อครั้ง
  - 2.10) ห้องสุขาสาธารณะ
  - 2.11) โทรศัพท์สาธารณะ
  - 2.12) เจ้าหน้าที่สาธารณสุข หรือ สถานีอนามัย
  - 2.13) เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย
  - 2.14) ไฟฟ้า
  - 2.15) แหล่งน้ำ
- 3) ด้านกระบวนการ มีตัวชี้วัดอยู่ 8 ตัว ได้แก่
  - 3.1) การติดต่อประสานงานด้านการท่องเที่ยว
  - 3.2) ความหลากหลายของกิจกรรมที่สวนสมุนไพรมหา... จัดให้นักท่องเที่ยว
  - 3.3) ความแปลกใหม่ของกิจกรรมที่สวนสมุนไพรมหา... จัดให้นักท่องเที่ยว
  - 3.4) ช่วงเวลาที่ทางสวนสมุนไพรมหา... จัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยว
  - 3.5) ความหลากหลายของกิจกรรมที่ทางชุมชนจัดให้นักท่องเที่ยว

- 3.6) ความแปลกใหม่ของกิจกรรมที่ชุมชนจัดให้นักท่องเที่ยว
- 3.7) ช่วงเวลาที่ชุมชนจัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยว
- 3.8) การมีส่วนร่วมของชุมชนกับสวนสมุนไพรรฯ ในการจัดการท่องเที่ยว
- 4) ด้านผลผลิต มีตัวชี้วัดอยู่ 17 ตัว ได้แก่
- 4.1) จำนวนนักท่องเที่ยวโดยเฉลี่ยตลอดปี (ปี พ.ศ. 2549-2550)
- 4.2) แนวโน้มจำนวนนักท่องเที่ยวในช่วงระยะเวลา 2 ปี
- 4.3) จำนวนนักท่องเที่ยวที่มีเข้ามาพักภายในสวนสมุนไพรรฯ โดยเฉลี่ยต่อปี
- 4.4) จำนวนนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการร้านอาหารภายในสวนสมุนไพรรฯ โดยเฉลี่ยต่อปี
- 4.5) ผลการประกอบการด้านการท่องเที่ยวโดยเฉลี่ยต่อปี
- 4.6) แนวโน้มผลการประกอบการด้านการท่องเที่ยวในช่วงระยะเวลา 2 ปี
- 4.7) ปัญหาเกี่ยวกับขยะ
- 4.8) ชาวบ้านมีความพึงพอใจที่มีการพัฒนาสวนสมุนไพรรฯ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว
- 4.9) ชาวบ้านมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม
- 4.10) การท่องเที่ยวได้สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และแก้ไขปัญหาความยากจนให้กับชุมชน
- 4.11) ผลการดำเนินการด้านการท่องเที่ยวบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้
- 4.12) การจัดการท่องเที่ยวของสวนสมุนไพรรฯ ส่งผลกระทบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในทางลบ
- 4.13) การจัดการท่องเที่ยวของสวนสมุนไพรรฯ ส่งผลกระทบต่อให้เกิดมลพิษทางเสียง อากาศ และน้ำ
- 4.14) การจัดการท่องเที่ยวของสวนสมุนไพรรฯ ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมของชาวบ้าน
- 4.15) การจัดการท่องเที่ยวของสวนสมุนไพรรฯ ส่งผลกระทบต่อสังคม เศรษฐกิจ ในทางลบ
- 4.16) ปัญหาอุปสรรค ข้อจำกัดในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว
- 4.17) สิ่งทีนักท่องเที่ยวได้รับ

เกณฑ์ที่ใช้ในการวัดมีอยู่ 3 ระดับ คือ

3 หมายถึง อยู่ในระดับดี

2 หมายถึง อยู่ในระดับพอใช้

1 หมายถึง อยู่ในระดับไม่ดี/ควรปรับปรุง

เกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินมี 2 ระดับ คือ

2.00 – 3.00 ผ่านเกณฑ์

1.00 – 1.99 ไม่ผ่านเกณฑ์

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง เป็นการให้ข้อมูลที่มีอยู่เดิม (Secondary Data) โดยศึกษาค้นคว้าด้านเอกสารต่างๆ แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ควบคู่กับการเก็บข้อมูลใหม่ (Primary Data) โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ อย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการตามแนวคำถามร่วมกับการสังเกต เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง เป็นจริง การเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งได้เป็นขั้นตอน ดังนี้

1. เก็บข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสาร ได้แก่ บันทึกการประชุม สรุปผลการดำเนินงานของหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงาน และสถานการณ์จัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่สวนสมุนไพรรฯ

2. การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้แบบสัมภาษณ์ตามประเด็นต่าง ๆ ในลักษณะคำถามของการนำสัมภาษณ์เป็นคำถามที่มุ่งหาวิธีการดำเนินงานการจัดการท่องเที่ยวของสวนสมุนไพรรฯ

3. การสำรวจในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรรฯ เป็นการสำรวจพื้นที่ โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม เพื่อที่จะวิเคราะห์สภาพพื้นที่ สภาพแวดล้อมทางกายภาพ การใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยว และการจัดการท่องเที่ยวของสวนสมุนไพรรฯ เพื่อเทียบกับหลักการในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน

เปรียบเทียบกับกรอบแนวคิด และวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้

4. ระยะเวลาตรวจสอบข้อมูล ผู้ศึกษาได้เข้าไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นที่ยังไม่ชัดเจนเป็นช่วงสุดท้าย เหตุผลในการเก็บเพิ่มเติมเกิดจากข้อมูลแต่ละครั้ง ผู้ศึกษาได้ทำการตรวจสอบกับประเด็นต่างๆ ที่กำหนดไว้ เมื่อเห็นว่าประเด็นใดยังขาดอยู่ ผู้ศึกษาจึงเก็บข้อมูลเพิ่มเติม โดยเลือกสัมภาษณ์ ชักถามจากผู้รู้ในประเด็นที่ยังขาดหายไป เพื่อให้ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งเอาไว้

3.5 การตรวจสอบข้อมูล

ผู้ศึกษาได้นำเอาข้อมูลที่รวบรวมได้มาตรวจสอบความถูกต้อง และสมบูรณ์ก่อน โดยมีวิธีการ ดังนี้

1. การตรวจสอบข้อมูล (Editing) ผู้ศึกษาได้นำเอาข้อมูลที่รวบรวมได้มาตรวจสอบความถูกต้องและสมบูรณ์ก่อน แล้วนำข้อมูลที่ตรวจสอบความถูกต้องแล้วไปจัดหมวดหมู่ เพื่อนำไปวิเคราะห์ผลการศึกษาต่อไป
2. การลงรหัสข้อมูล (Coding) นำแบบสัมภาษณ์ที่รวบรวมได้ ไปลงรหัสข้อมูลของคำถามแต่ละข้อตามที่ได้กำหนดไว้ก่อนแล้ว หลังจากนั้นจึงถ่ายรหัสนี้ลงในแบบถ่ายลงรหัส
3. ตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการสำรวจพื้นที่และการสัมภาษณ์ โดยการตรวจสอบความถูกต้องตรงประเด็น ความสมบูรณ์ของข้อมูล

3.6 การวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้ศึกษาได้นำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์ โดยมีแนวคิดทฤษฎีที่ได้บททวนมาเป็นฐาน ในการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และนำเสนอรูปแบบแนวทางในการจัดการให้เป็นไปตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนี้

1. บริบทและสถานการณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี การจัดการ ผลการดำเนินงาน ปัญหา และอุปสรรคในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรฯ

2. การวิเคราะห์ และเสนอรูปแบบแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างเหมาะสม และเป็นไปตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงพรรณนาในด้านต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว

- วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นการวิเคราะห์สภาพการณ์ปัจจุบันของพื้นที่ที่ทำการศึกษาด้านปฐภูมิและทฤษฎีที่ผู้ศึกษาได้เก็บรวบรวม ซึ่งรวมทั้งข้อมูลที่ได้จากการสำรวจและสัมภาษณ์นั้น จะได้นำมาสรุปและจัดออกเป็นหมวดหมู่ ในแต่ละประเด็นศึกษา จะได้นำมาวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดทางทฤษฎีที่เกี่ยวข้องว่ามีประเด็นใดบ้างที่ได้ทำการศึกษามาแล้ว มีรูปแบบแนวทางในการดำเนินงานสอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎีนั้น ๆ หรือไม่เพียงใด และนำรูปแบบที่เหมาะสมมาประยุกต์ใช้

อันจะนำไปสู่การพัฒนา ร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว ปัญหา และอุปสรรคในสวนสมุนไพรมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สักยภาพในการส่งเสริมและพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เพื่อดำเนินการและประเมินผลการดำเนินการส่งเสริม และพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สยามบรมราชกุมารี ให้เป็นลักษณะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนต่อไป

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 Copyright© by Chiang Mai University
 All rights reserved

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การศึกษาเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จังหวัดระยอง มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษา สถานการณ์และการจัดการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรฯ ศึกษาถึงศักยภาพในการส่งเสริม และพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรฯ เพื่อนำไปศึกษา และประเมินผลการดำเนินการส่งเสริม และพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรฯ

ผลการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วยข้อมูลที่เกี่ยวข้อง และเป็นไปตามวัตถุประสงค์การศึกษา และตามขอบเขตเนื้อหา ประกอบด้วย

4.1 สถานการณ์และการจัดการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

- 4.1.1 บริบทของสวนสมุนไพรฯ
- 4.1.2 การจัดการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรฯ
- 4.1.3 การจัดการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรฯ กับองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- 4.1.4 การจัดการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรฯ กับแนวคิดส่วนประสมทางการตลาด (Marketing Mix)

4.2 ศึกษาถึงศักยภาพ ปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

- 4.2.1 ศักยภาพ ปัญหา และอุปสรรคทางด้านพื้นที่
- 4.2.2 ศักยภาพ ปัญหา และอุปสรรคทางการจัดการ
- 4.2.3 ศักยภาพ ปัญหา และอุปสรรคทางด้านกิจกรรมและกระบวนการ
- 4.2.4 ศักยภาพ ปัญหา และอุปสรรคทางด้านองค์กร

4.3 เพื่อศึกษา และประเมินการดำเนินการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

4.3.1 การดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านพื้นที่

4.3.2 การดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านการจัดการ

4.3.3 การดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านกิจกรรม และกระบวนการ

4.3.4 การดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านองค์กร

4.3.5 ประเมินผลการดำเนินการส่งเสริม และพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

4.1 สถานการณ์และการจัดการท่องเที่ยว ในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

4.1.1 บริบทของสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

1) ประวัติความเป็นมาของสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

เพื่อเป็นการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรของชาติให้เกิดประโยชน์แก่อนุชนรุ่นหลัง ปตท. จึงได้จัดทำสวนสมุนไพรขึ้นเป็นแห่งแรกของประเทศไทย เมื่อปี 2527-2528 ณ บริเวณศูนย์ บำรุงรักษาและบ้านพักพนักงาน ตำบลมาบข่า กิ่งอำเภอนิคมน้ำอ้น จังหวัดระยอง บนเนื้อที่ ประมาณ 60 ไร่ โดยรวบรวมสมุนไพรพันธุ์ต่างๆ ที่แพทย์แผนโบราณเคยใช้ได้ผล มาปลูกไว้ให้ได้ มากที่สุด และได้น้อมเกล้าฯ ถวายสวนสมุนไพรแห่งนี้แด่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อทรงใช้ประโยชน์ตามพระราชอัธยาศัย พร้อมทั้งได้รับพระมหากรุณาธิคุณ พระราชทานนามว่า “สวนสมุนไพรสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี” ตั้งแต่วันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2528 เป็นต้นมา

จวบจนวารดิถีอันเป็นสิริมงคล เพื่อเกิดพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในวโรกาสเจริญพระชนมายุ 50 พรรษา เมื่อปี 2548 ปตท. ได้ดำเนินการพัฒนา สวนสมุนไพร ปรับปรุงอาคารเฉลิมพระเกียรติ ปรับปรุงภูมิทัศน์โดยรอบสวน ให้เป็นแหล่ง ภูมิปัญญาอเนกประสงค์ที่สร้างความร่วมมือร่วมใจของประชาชนทั่วไป พนักงาน และชุมชนรอบข้างสามารถใช้ประโยชน์จากสวนแห่งนี้ได้อย่างมีความสุขและสะดวกสบาย ภายใต้อาณัติ มติการเรียนรู้ด้านสมุนไพรอย่างสนุกสนาน) เพิ่มคุณค่าในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว

ที่จะสร้างเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิตแก่ชุมชน สังคมไทย บนวัตถุประสงค์สำคัญ หลัก 4 ประการคือ

- 1) เป็นศูนย์รวมแห่งการเรียนรู้สมุนไพรรักษาภูมิปัญญาไทย
- 2) เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
- 3) เป็นสื่อกลางในการร่วมส่งเสริมให้ประชาชนและเยาวชนตระหนักถึงคุณค่าของสมุนไพรไทย และการมีส่วนร่วมในการสืบสานสมุนไพรไทยอันเป็นภูมิปัญญาที่มีคุณค่าของไทยอย่างยั่งยืนสืบไป และ
- 4) เป็นสวนสาธารณะสำหรับการพักผ่อนหย่อนใจของประชาชน

2) สภาพภูมิศาสตร์

สภาพภูมิศาสตร์พื้นที่โครงการบ้านพักพนักงาน ปตท. โรงแยกก๊าซธรรมชาติ บ้านมาบข่า จังหวัดระยอง เป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ มีสภาพเป็นสวนป่าปลูกต้นไม้โตเร็วหลายชนิด โดยส่วนใหญ่มีการเจริญเติบโตค่อนข้างดี มีระบบนิเวศวิทยาของป่าปลูกที่ดี ซึ่งสังเกตได้จากจอมปลวกที่มีทั่วไปในพื้นที่โครงการ มีความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย และสิ่งปลูกสร้างต่างๆ อยู่ในสภาพที่ดี แม้จะมีอายุกว่า 20 ปีแล้ว แสดงให้เห็นว่าพื้นที่โครงการมีการบริหารจัดการ และดูแลรักษาพื้นที่เป็นอย่างดี

สวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีเนื้อที่ประมาณ 60 ไร่ ตั้งอยู่ในพื้นที่ บ้านพักพนักงาน ปตท. โรงแยกก๊าซธรรมชาติ บ้านมาบข่า จังหวัดระยอง พิกัดที่ ละติจูด 12 46 ลติดา 06 พิลิดา ลองจิจูด 101 09 ลติดา 85 พิลิดา ของแผนที่ภูมิประเทศกรมแผนที่ทหาร มาตราส่วน 1: 50,000 ตั้งอยู่บนพื้นที่ที่เคยเป็นสวนป่าเศรษฐกิจเก่า ขนาด 450 ไร่ สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ประมาณ 500 เมตร สภาพพื้นที่โดยรวมสังเกตได้ว่ามีความต่างระดับกันอยู่บ้างไม่มากนัก ระดับถนนภายในกับพื้นที่ในบางบริเวณ รวมไปถึงขอบบ่อน้ำในสวนสมุนไพรฯ ด้านทิศรั้วและด้านทิศสวน ที่แสดงให้เห็นถึงความต่างระดับกันของพื้นที่ได้อย่างชัดเจน โดยด้านติดถนน 3191 จะมีความลาดชันที่สูงกว่า ด้านที่ติดกับถนนภายในบ้านพักพนักงาน ปตท. และเอียงจากด้านอาคารสำนักงานไปยังด้านสวนผ่านทางด้านทิศใต้ แต่อย่างไรก็ตามโดยภาพรวมแล้วจัดได้ว่าเป็นพื้นที่ค่อนข้างราบ มีความลาดชันต่ำ และมีความต่างระดับไม่มากนัก ในปัจจุบันเหลือบริเวณที่เป็นพื้นที่ที่ยังคงเป็น สวนยางอยู่เพียง 10 ไร่ นอกจากนั้นได้รับการพัฒนาเป็นพื้นที่ใช้สอยอื่นๆ

3) การเข้าถึงพื้นที่สวนสมุนไพรฯ

สามารถเข้าถึงพื้นที่สวนสมุนไพรฯ ได้โดยรถยนต์และจักรยานยนต์ จากทางหลวงจังหวัดสาย 3191 โดยตรง ทั้งนี้พื้นที่โครงการไม่มีรถประจำทางผ่าน มีประตูทางเข้าหลักอยู่ 2 ด้าน พร้อมป้อมยามประจำ แต่เปิดใช้เป็น ทางเข้า-ออก เพียง 1 ด้านทางทิศใต้ ส่วนประตูทางทิศเหนือ

ใช้เป็นทางออกเพียงอย่างเดียว ทั้งนี้ประตูที่ใช้เป็น ทางเข้า-ออก มีความสัมพันธ์กับ ตำแหน่ง เกาะกลางถนนที่ทำให้สามารถเลี้ยว เข้า-ออก พื้นที่สวนสมุนไพรมฯ ได้สะดวก ซึ่งสามารถเดินทาง เข้าถึงพื้นที่สวนสมุนไพรมฯ ได้ด้วยเส้นทางต่างๆ ดังนี้

1. การเดินทางไปตามถนนทางหลวงหมายเลข 36 (บายพาส) จากกรุงเทพฯ โดยมี จุดเริ่มต้นตรงจุดสิ้นสุดทางด่วนด้านเฉลิมนคร อำเภอบางนา ผ่าน อำเภอบางพลี จนมาถึง กม.ที่ 140 อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี เลี้ยวซ้ายเข้าสู่ทางหลวงหมายเลข 36 (บายพาส) จากนั้น เดินทางไป จังหวัดระยองมาถึงแยกมาบข่าเลีย้วขวาประมาณ 800 เมตร สวนสมุนไพรมจะอยู่ขวามือ

2. สายมอเตอร์เวย์เริ่มต้นที่ถนนพัฒนาการ เขตประเวศกรุงเทพฯ จะสิ้นสุดที่ จังหวัดชลบุรีระยะทาง 75 กม. จากนั้นใช้ทางหลวงหมายเลข 36 (บายพาส) อีก 100 เมตร จะถึง แยกมาบข่าเลีย้วขวาประมาณ 800 เมตร สวนสมุนไพรมจะอยู่ขวามือ

3. เดินทางมาจากจันทบุรี หรือในตัวเมืองระยอง ใช้ถนนสาย 36 (บายพาส) วิ่งตรงมาประมาณ 15 กม. ถึงแยกมาบข่าเลีย้วซ้ายเข้ามาประมาณ 800 เมตร สวนสมุนไพรมจะอยู่ ขวามือ

4) การใช้ที่ดินโดยรอบสวนสมุนไพรมฯ

การใช้ที่ดินโดยรอบสวนสมุนไพรมฯ พื้นที่โดยรอบสวนสมุนไพรมฯ เป็นถนนลาดยาง รอบพื้นที่สวนสมุนไพรมฯ ถัดจากถนนลาดยางเป็น คูน้ำ และรั้วเหล็กตามลำดับ ด้านหน้า สวนสมุนไพรมฯ ติดกับถนนทางหลวงสาย 3191 โดยฝั่งตรงถนนข้าม เป็นพื้นที่เอกชนที่ใช้ ในการทำการเกษตร

ด้านทิศเหนือติดพื้นที่เอกชนที่เป็นที่อยู่อาศัยบางผสมกับการทำการเกษตร ซึ่งมีการ คัดแปลงพื้นที่เพื่อทำการเกษตร พืชที่พบในการทำการเกษตรบริเวณทางด้านทิศเหนือ คือสวนยางและ มันฝรั่ง ซึ่งมีการทำแปลงเกษตรสลับกับบ้านเรือนประชาชน

ทิศใต้เป็นพื้นที่เอกชนที่เป็นสนามฝึกคิกอล์ฟ ซึ่งเป็นสนามกอล์ฟที่ก่อสร้างมานาน และปัจจุบันมีสภาพทรุดโทรม แต่ยังเปิดให้บริการฝึกซ้อมตามปกติ

ทิศตะวันออก ติดถนนทางหลวงสาย 3191 ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมหลัก ที่สะดวก รวดเร็ว และสะดวกสบายที่สุด ในการเดินทางเข้าถึงสวนสมุนไพรมฯ

ทิศตะวันตกเฉียงเหนือติดกับพื้นที่ และถนนภายในบ้านพักพนักงาน ปตท. โดยฝั่ง ตรงข้ามถนนเป็นอาคารกีฬา อาคารสโมสร และศูนย์อาหาร ซึ่งเป็นพื้นที่ใช้สอยของบ้านพัก พนักงาน ปตท.

5) พืชพันธุ์

การปลูกต้นไม้ใหญ่ในบริเวณบ้านพักพนักงาน ปตท. และบริเวณรอบ ๆ พื้นที่สวนสมุนไพรฯ ใช้การปลูกในลักษณะที่เป็นกริดตารางที่มีระยะห่างเท่าๆ กัน สร้างให้เกิดบรรยากาศแบบสวนป่าทั่วทั้งพื้นที่ มีความร่มรื่น ซึ่งประกอบไปด้วยพืชที่โตเร็ว และพืชดอกสวยงามหลากหลายชนิด ยกเว้นบริเวณภายในสวนสมุนไพร ที่มีการปลูกพืชสมุนไพรหลากหลายชนิด ส่วนในบริเวณที่พักอาศัยจะมีการปลูกต้นไม้ในรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้การปลูกแบบสวนป่าจะเป็นการใช้พันธุ์ไม้โตเร็วชนิดเดียวกันปลูกเป็นกลุ่ม โดยการปลูกพันธุ์ไม้ที่แตกต่างกันจะทำให้มีระยะห่างระหว่างต้นแตกต่างกันตามไปด้วย ทำให้เกิดเป็นป่าปลูกชนิดต่าง ๆ กัน ซึ่งโดยส่วนมากจะเป็นไม้โตเร็วที่ผลัดใบ เช่น ป่าประดู่ ป่าหางนกยูงฝรั่ง คุณ นนทรี กระจับปี่ เป็นต้น โดยมีบางบริเวณที่ปลูกเป็นป่าสักและ ป่ามะฮอกกานี พื้นที่สวนป่าเศรษฐกิจเก่าประมาณ 10 ไร่ จะอยู่ทางด้านทิศเหนือติดกับส่วนที่เป็นอาคารสำนักงาน

พืชพันธุ์ที่ปลูกมีการดูแลรักษาค่อนข้างดี อย่างไรก็ตามพบว่าบริเวณสวนป่า ในส่วนที่ติดกับสนามกีฬา และสระว่ายน้ำของอาคารสโมสร มีสภาพที่ไม่ค่อยสมบูรณ์ แคระแกรน ซึ่งอาจเกิดจากปัญหาในเรื่องคุณภาพของดิน การปลูกไม้ผลัดใบในปริมาณที่มาก ทำให้เกิดปัญหาในเรื่องใบไม้ร่วงที่ต้องมีการเก็บกวาดอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งขาดร่มเงาในฤดูที่ต้นไม้ผลัดใบอีกด้วย สำหรับการปลูกต้นไม้ในส่วนของที่พักอาศัย จะมีการปลูกไม้ผลัดใบ ปะปนกับการปลูกต้นไม้ให้ร่มเงา ซึ่งการดูแลรักษาในส่วนนี้จะต่ำกว่าในบริเวณอื่น ๆ จึงทำให้เกิดความไม่สวยงามในบางบริเวณ

6) สภาพดิน

พื้นที่โดยส่วนมากมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ มีธาตุอาหารที่เหมาะสมแก่การเจริญเติบโตของพืชพันธุ์น้อย ผลการเจาะสำรวจคุณภาพดินของดินในพื้นที่จำนวน 18 จุด โดยเจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 2 กรมพัฒนาที่ดิน พบว่า ดินส่วนใหญ่มีฤทธิ์เป็นกรด อยู่ในช่วงตั้งแต่กรดเล็กน้อยไปจนถึงกรดรุนแรง มีฟอสฟอรัสต่ำถึงต่ำมาก ในขณะที่มีโปแตสเซียมสูงถึงสูงมาก ดังนั้นเจ้าหน้าที่จึงได้มีการแนะนำให้ใส่ปุ๋ยอินทรีย์ ร่วมกับปุ๋ยเคมีที่มีธาตุไนโตรเจน และธาตุฟอสฟอรัสเป็นหลัก และแก้ไขปัญหาคือความเป็นกรดของดิน โดยใส่ปูนขาวให้เหมาะสมกับสภาพของดินในแต่ละบริเวณ

7) ระบบสัญจรในพื้นที่สวนสมุนไพรฯ

ระบบสัญจรบริเวณรอบๆ สวนสมุนไพรฯ ถนนหลักเป็นถนนคอนกรีต ที่เชื่อมต่อกันเป็นโครงข่าย ในลักษณะที่เป็นระบบกริด เดินรถได้ 2 ทาง มีความกว้างประมาณ 8 เมตร แบ่งพื้นที่ภายในบ้านพักพนักงาน ปตท. ออกเป็นส่วนต่าง ๆ ตามลักษณะการใช้งานอย่างชัดเจน โดยมีถนนบริการกว้างประมาณ 4 เมตร ตัดเลียบไปตามริมรั้ว เป็นวงบรรจบ รอบ ๆ พื้นที่บ้านพัก ทั้งนี้ มีตำแหน่งป้อมยามรักษาการณ์ย่อย ๆ กระจายบนถนนบริการทั้งหมด 5 จุด คือ บริเวณทางเข้า-ออก ทั้ง 2 ประตู บริเวณเรือนเพาะชำ บริเวณบ้านพัก และบริเวณสวนป่า เนื่องจากพื้นที่บ้านพัก เป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ และเจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ใช้รถยนต์เป็นพาหนะ จึงทำให้มีทางเดินเท้าเฉพาะเพื่อให้เดินเท้าได้สะดวก แต่จะมีเฉพาะบางบริเวณที่ไม่สามารถเดินทางเข้าถึงได้ด้วยเส้นทางเดินเท้า เช่น บริเวณที่เชื่อมต่อระหว่างอาคารสำนักงานไปยังเรือนเพาะชำผ่านลานจอดเฮลิคอปเตอร์ บริเวณที่เชื่อมต่อระหว่างอาคารสำนักงานไปยังอาคารสโมสรและไปยังบริเวณส่วนบ้านพักพนักงาน และทางเดินเท้าเลียบสวนสมุนไพรฯ เท่านั้น ส่วนระบบสัญจรภายในบริเวณสวนสมุนไพรฯ มีถนนคอนกรีต ความกว้างประมาณ 4 เมตร และทางเดินเท้า ความกว้างประมาณ 2 เมตร นอกจากนี้ยังมีการสร้างสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เดินชมอย่างเพลิดเพลินด้วยบ่อน้ำขนาดใหญ่ น้ำพุ หรือแปลงดอกไม้ขนาดใหญ่ที่มีสีสันสวยงาม เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว เป็นต้น

8) การจัดแบ่งพื้นที่ใช้สอยต่าง ๆ

พื้นที่บ้านพักพนักงาน ปตท. ถูกแบ่งออกเป็นส่วนต่าง ๆ อย่างชัดเจนตามลักษณะการใช้งาน โดยมีแนวถนนหรือกลุ่มอาคารเป็นตัวแบ่งขอบเขตของแต่ละพื้นที่ ซึ่งประกอบไปด้วยส่วนต่าง ๆ ดังนี้

- ส่วนกลุ่มอาคารสำนักงาน ห้องประชุม ซ่อมบำรุง และสวนยางหรือสวนป่าเศรษฐกิจ
- ส่วนสวนสมุนไพรฯ และแปลงปลูกพืชสมุนไพร
- ส่วนกลุ่มอาคารสโมสร โรงยิม และสนามกีฬา
- ส่วนเรือนเพาะชำ โรงกรองน้ำ และหอเก็บน้ำ
- ส่วนลานจอดเฮลิคอปเตอร์ สนามพื้กอล์ฟ และพื้นที่จัดงานเทศกาล
- ส่วนบ้านพักรับรอง จำนวน 8 หลัง
- ส่วนบ้านพักเจ้าหน้าที่ จำนวน 15 หลัง
- ส่วนบ่อน้ำบาดาลเสีย และอาคารเก็บวัสดุ

- ส่วนสวนป่า และบริเวณหมักปุ๋ยธรรมชาติ
- ส่วนรักษาความปลอดภัย

ซึ่งในพื้นที่ส่วนของสวนสมุนไพร มีการจัดแบ่งพื้นที่ใช้สอย ออกเป็นส่วนต่าง ๆ อย่างชัดเจนตามลักษณะการใช้งาน ซึ่งประกอบไปด้วยส่วนต่าง ๆ ดังนี้

- อาคารพิพิธภัณฑ์และนิทรรศการสวนสมุนไพร (อาคาร A-B-C)
- อาคารอเนกประสงค์ (อาคาร D)
- พื้นที่สวนสมุนไพร

9) ระบบสาธารณูปโภค

พื้นที่สวนสมุนไพรในปัจจุบันมีระบบสาธารณูปโภคที่เกี่ยวข้องอยู่ 3 ระบบ

- ระบบน้ำ

ที่ต้องมีการชื้อน้ำดิบจากหน่วยงานเอกชนเข้ามาเพื่อผลิตเป็นน้ำประปา แล้วเก็บไว้ในหอเก็บน้ำขนาดใหญ่ เพื่อเป็นน้ำใช้ในการอุปโภค สำหรับน้ำที่ใช้รดน้ำต้นไม้ในพื้นที่สวนสมุนไพร และพื้นที่บ้านพัก ปตท. จะใช้น้ำดิบโดยตรง โดยน้ำดิบบางส่วนจะถูกนำมาเก็บพักไว้ในบ่อน้ำในสวนสมุนไพร ซึ่งจะใช้เป็นแหล่งน้ำสำหรับรดน้ำต้นไม้ในสวนสมุนไพร ที่ใช้ระบบรดน้ำแบบสปริงเกอร์ บ่อน้ำที่ถูกขุดขึ้นมา มีรูปทรงอิสระ ไม่ชัดเจน มีขนาดความกว้างประมาณ 19 เมตร ความยาวเฉลี่ยประมาณ 45 เมตร และลึกประมาณ 2 เมตร สามารถเก็บรักษาน้ำไว้ที่ความจุประมาณ 1,500 ลูกบาศก์เมตร สำหรับรดน้ำต้นไม้ในสวนสมุนไพร

- ระบบไฟฟ้าและแสงสว่าง

มีการต่อเสาไฟฟ้าแรงสูงเข้ามาในพื้นที่บ้านพักพนักงาน ปตท. สำหรับใช้ในการติดตั้งไฟฟ้า ให้แสงสว่าง และปั้มน้ำต่าง ๆ ในบริเวณบ้านพักพนักงานปตท. และบริเวณสวนสมุนไพร โดยบริเวณสวนสมุนไพร จะทำการเดินสายไฟฟ้าใต้ดิน เพื่อไม่ให้เป็นการทำลายทัศนียภาพภายในบริเวณสวนสมุนไพร

- ระบบรักษาความปลอดภัย

ในพื้นที่บ้านพักพนักงาน ปตท. มีรั้ว โปรงล้อมรอบ มีตำแหน่งป้อมยามรักษาการณ์ทั้งสิ้น 5 จุด ตั้งอยู่บริเวณประตูหลัก 2 จุด และกระจายตัวบนถนนบริการอีก 3 จุด โดยมีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยเฝ้าประจำ 2 ผลัด ผลัดละ 12 คน ตลอดเวลา รวมทั้งมีการติดตั้งไฟฟ้าให้แสงสว่างริมรั้ว ตามแนวถนน และบริเวณที่มีการใช้งานในเวลากลางคืนอย่างทั่วถึง นอกไปจากนี้ยังมีระบบการควบคุมคน และรถยนต์ที่ เข้า-ออก ภายในพื้นที่ โดยการแลกบัตรประจำตัว และมีการทำบัตรสมาชิกให้แก่ผู้ที่เข้ามาพักผ่อน หรือเล่นกีฬาอย่างสม่ำเสมออีกด้วย

10) มุมมองของพื้นที่สวนสมุนไพร จากภายนอก

เมื่อมองจากภายนอกสามารถบอกถึงอาณาเขตของพื้นที่สวนสมุนไพร ได้อย่างชัดเจน เนื่องจากเป็นแนวพื้นที่ที่มีพืชพันธุ์ และสีต้นสวยงาม แตกต่างจากพื้นที่โดยรอบอย่างสิ้นเชิง แต่อย่างไรก็ตามเมื่อมองจากภายนอกไม่สามารถมองเห็นถึงกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในได้ เพราะปริมาณต้นไม้ที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก

4.1.2 การจัดการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพร

การจัดการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพร แบ่งการดำเนินงานบริหารจัดการ ตามเงื่อนไขสัญญาระหว่างบริษัท แพลน โมทิฟ จำกัด และ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ออกเป็น 2 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 ระหว่างวันที่ 23 พฤศจิกายน - 31 ธันวาคม 2549

ระยะที่ 2 ระหว่างวันที่ 1 มกราคม - 31 ธันวาคม 2550

การดำเนินงานบริหารจัดการจะแบ่งพื้นที่ดำเนินการออกเป็น 3 ส่วนกลุ่มอาคารคือ

ส่วนที่ 1 อาคารพิพิธภัณฑ์และนิทรรศการสวนสมุนไพร ปตท. (อาคาร A-B-C)

เปิดให้บริการวันอังคาร - วันอาทิตย์ (9.00 - 16.00 น.) หยุดวันจันทร์

ส่วนที่ 2 อาคารอเนกประสงค์ (อาคาร D)

เปิดให้บริการวันอังคาร - วันอาทิตย์ (9.00 - 19.00 น.) หยุดวันจันทร์

ส่วนที่ 3 พื้นที่สวนสมุนไพร

เปิดให้บริการวันอังคาร - วันอาทิตย์ (9.00 - 16.00 น.) หยุดวันจันทร์

ขอบเขตการดำเนินงานบริษัท แพลน โมทิฟ จำกัด ประกอบด้วยงาน 3 หมวดหลักคือ

หมวดที่ 1 การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ และสวนสมุนไพร

หมวดที่ 2 การบริหารจัดการร้านอาหาร/ร้านขายของที่ระลึก/ห้องนวดเพื่อสุขภาพ

หมวดที่ 3 การบริหารจัดการกิจกรรมต่าง ๆ

1.1) การดำเนินงานระยะที่ 1 (ระหว่างวันที่ 23 พฤศจิกายน - 31 ธันวาคม 2549)

- การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์และสวนสมุนไพรฯ

บริษัท แพลน โมทิฟ จำกัด สรรหาและอบรมบุคลากรตามโครงสร้างการจัดการ ประกอบด้วย ผู้จัดการ 1 คน และเจ้าหน้าที่ 21 คน วางแนวทางการบริหารจัดการ ด้านการนำชม บริษัท แพลน โมทิฟ จำกัด จัดทำบทนำชมนิทรรศการ กำหนดเวลาและเทคนิคการนำชมในแต่ละโซนการจัดแสดงนิทรรศการ อบรมเจ้าหน้าที่นำชมทั้งด้านบุคลิกภาพ เทคนิคการนำเสนอ ก่อนประจำการ (ระหว่างวันที่ 11 - 18 ธันวาคม 2549) นำเจ้าหน้าที่ศึกษาดูงานมหกรรมพืชสวนโลก ที่จังหวัดเชียงใหม่ ทดสอบการนำชมเสมือนจริง (Run Through) และปรับปรุงแก้ไข โดยเริ่มให้บริการนำชมตั้งแต่วันที่ 23 พฤศจิกายน 2549

- การบริหารจัดการร้านอาหาร/ร้านขายของที่ระลึก/ห้องนวดเพื่อสุขภาพ

การจัดการร้านอาหาร บริษัท แพลน โมทิฟ จำกัด ทำการตกแต่งร้าน ตั้งชื่อร้าน กำหนดรายการอาหารเพื่อสุขภาพ และคัดเลือกผู้ขายจาก 25 ชุมชน
การจัดการร้านขายของที่ระลึก บริษัท แพลน โมทิฟ จำกัด ทำการตกแต่งร้าน จัดซื้อสินค้าเข้าร้าน 5 หมวดได้แก่ หมวดสุขภาพ/เสริมสุขภาพ หมวดความงาม หมวดสินค้าอุปโภค-บริโภค หมวดหนังสือสมุนไพร/CD หมวดหัตถกรรมพื้นบ้าน และทำการออกแบบ รวมทั้งผลิตสินค้าหมวด Corporate Image “สินค้าสื่อภาพลักษณ์องค์กร” (สินค้าหมวดที่ 6) ตามเงื่อนไขสัญญา

การจัดการห้องนวดเพื่อสุขภาพ บริษัท แพลน โมทิฟ จำกัด ทำการตกแต่งห้องนวดให้สะอาด ถูกสุขลักษณะ ตกแต่งให้มีบรรยากาศผ่อนคลาย คัดเลือกผู้ให้บริการนวดที่มีมาตรฐาน ได้รับประกาศนียบัตรหลักสูตรอบรมนวดไทย จากกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทย และการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข

ทั้งนี้ เนื่องจากส่วนบริการทั้งหมดเป็นพื้นที่สำหรับกองอำนวยการรับเสด็จฯ จึงยังไม่มีกิจกรรมการให้บริการและกิจกรรมการขายแต่อย่างใด

- การบริหารจัดการกิจกรรมต่างๆ

บริษัท แพลน โมทิฟ จำกัด ทำการเสนอแผนครั้งแรกในเดือนธันวาคม 2549 ซึ่งประธานตรวจจ้างมีความเห็นให้ชะลอการดำเนินงานในส่วนนี้ และปรับเปลี่ยนแผนเพื่อเสนอภายหลังงานรับเสด็จฯ

1.2) การดำเนินงานระยะที่ 2 (ช่วงแรก ระหว่างวันที่ 1 - 25 มกราคม 2550)

การดำเนินงานโครงการสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในช่วงนี้พื้นที่ของโครงการสวนสมุนไพรฯ อยู่ภายใต้เงื่อนไขการเตรียมการรับเสด็จ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยได้รับทราบนโยบายจากการประชุมเตรียมการรับเสด็จเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2549 ให้ปิดการให้บริการเพื่อเตรียมการรับเสด็จ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และเนื่องในวโรกาสเปิดอาคารเฉลิมพระเกียรติ 50 พรรษา ณ โครงการสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อย่างเป็นทางการ ในวันที่ 25 มกราคม 2550 เพื่อเตรียมความพร้อมทางด้านการปรับปรุงสถานที่ล่วงหน้า โดยหน่วยงานราชการและหน่วยงานสำนักงานของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน)

ดังนั้น ทางโครงการสวนสมุนไพรฯ จึงไม่สามารถเปิดรองรับคณะบุคคลภายนอกทั่วไปที่เข้ามาเยี่ยมชม ในช่วงวันที่ 21 ธันวาคม - 25 มกราคม 2550 ได้ (ยกเว้นบางคณะที่ได้มีการนัดหมายก่อนหน้าแล้ว) การดำเนินงานด้านการบริหารจัดการเดิมจึงได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบเพื่อให้สอดคล้องกับเงื่อนไขดังกล่าว

ด้านการสนับสนุนการจัดการนำชมของทีมยูวมัคคุเทศก์ ส่วนมวลชนสัมพันธ์ กำหนดให้มียูวมัคคุเทศก์จำนวน 20 คน โดยให้การอบรมความพร้อมในการเป็นผู้นำชมสำหรับโครงการสวนสมุนไพรฯ และเพื่อให้ทันการต้อนรับ พิธีเปิดอาคารเฉลิมพระเกียรติ 50 พรรษา ได้กำหนดให้เป็นวันที่ 20 มกราคม 2550 โดยใช้เวลาฝึกอบรมทั้งภาคเช้า และภาคบ่าย รวมเวลาอบรม 6 ชั่วโมง

ทำการปรับปรุงสถานที่ ตกแต่งภายในอาคารเพิ่มเติม เพิ่มพระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในห้องประชุม A เคลื่อนย้ายโต๊ะประชุม เพื่อจัดเตรียมเป็นห้องรับรอง จัดแบ่งโครงสร้างบุคลากรเข้าร่วมงานเตรียมการ และงานวันรับเสด็จฯ

1.3) การดำเนินงานระยะที่ 2 (ระหว่างวันที่ 26 มกราคม - 30 เมษายน 2550)

เป็นการบริหารจัดการตามเงื่อนไขสัญญาโดยแบ่งตามหมวดงาน ดังนี้

- การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์และสวนสมุนไพรฯ

การจัดการหลักคือ กิจกรรมนำชม ซึ่งบริษัท แพลน โมทิฟ จำกัด ได้ตั้งเป้าหมายตามเงื่อนไขสัญญา โดย ในปี 2550 ต้องบริหารจัดการให้มีผู้เข้าเยี่ยมชมสวนสมุนไพรฯ ไม่ต่ำกว่า 55,000 คน

จำนวนผู้เข้าเยี่ยมชม ระหว่างวันที่ 26 มกราคม - 30 เมษายน 2550 มีจำนวนทั้งสิ้น 22,402 คน คิดเป็น 40.73% จากเป้าหมายทั้งปี (55,000 คน)

- การบริหารจัดการร้านอาหาร/ร้านขายของที่ระลึก/ห้องนวดเพื่อสุขภาพ

การจัดการร้านอาหาร แบ่งพื้นที่ขายออกเป็น 5 ร้าน ขายอาหาร 3 ประเภท คือ ร้านอาหารหลัก 3 ร้าน ได้แก่ ร้านอิมอร้อย จากชุมชนบ้านบน ขายขนมจีนเพื่อสุขภาพ ร้านอิมรส จากชุมชนบ้านล่าง ขายข้าวแกง ร้านอิมเอม จากชุมชนบ้านเพลง ขายก๋วยเตี๋ยวหมูต้มยำ ก๋วยเตี๋ยวหมูน้ำตก ร้านขายอาหารว่าง 1 ร้านคือ ร้านไอกรุ่น จากชุมชนบ้านบน ขายอาหารว่าง และกาแฟ ร้านขายน้ำสมุนไพร 1 ร้านคือ ร้านอิมใจ จากชุมชนมาบข่า และร้านขายเครื่องดื่ม และน้ำผลไม้ปั่น 1 ร้าน จากชุมชนห้วยโป่งใน

การจัดการร้านขายของที่ระลึก มีการบริหารจัดการขาย สั่งซื้อสินค้าอย่างต่อเนื่องเพื่อให้มีสินค้าพร้อมที่จะจำหน่ายเสมอ ซึ่งสินค้าที่ขายดีเป็นอันดับ 1 คือ สินค้าหมวด Corporate Image

การจัดการห้องนวดเพื่อสุขภาพ จัดให้มีเจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการนวดในวันธรรมดา 2 คน และวันเสาร์-อาทิตย์ 3-4 คน และแพทย์แผนไทยประจำวันเสาร์-อาทิตย์ เพื่อให้คำแนะนำแก่ผู้เข้ารับบริการ

- การบริหารจัดการกิจกรรมต่างๆ

นอกเหนือจากนิทรรศการ และสวนสมุนไพรฯ ที่จัดเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แล้วนั้น สิ่งที่เราไม่ได้คือกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเพื่อประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ความรู้ รวมไปถึงการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอีกด้วย

การจัดกิจกรรมแนะนำสวนสมุนไพรฯ สื่อประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่ (Road Show) ซึ่งมีการกำหนดกลุ่มเป้าหมาย 3 กลุ่มคือ กลุ่มนักเรียน/ครู-อาจารย์ กลุ่มชุมชน และกลุ่มเฉพาะ โดยมีเป้าหมายตามเงื่อนไขสัญญาการจัดกิจกรรม Road Show กับทั้ง 3 กลุ่มเป็นจำนวน 20, 15 และ 10 ครั้ง ตามลำดับ การดำเนินงานระหว่างวันที่ 26 มกราคม-23 เมษายน 2550 ที่ผ่านมา สามารถจัด Road Show กับกลุ่มนักเรียนได้ 7 ครั้ง (ผู้เข้าร่วมกิจกรรม 810 คน) กลุ่มชุมชน 7 ครั้ง (ผู้เข้าร่วมกิจกรรม 809 คน) และกลุ่มเฉพาะ 10 ครั้ง (ผู้เข้าร่วมกิจกรรม 11,500 คน)

การจัดกิจกรรมภายในสวนสมุนไพรฯ เพื่อเผยแพร่ความรู้ (Activity Events) เงื่อนไขสัญญาการจัดกิจกรรมภายในสวนสมุนไพรฯ จำนวน 15 ครั้ง ซึ่งบริษัท แปลน โมทิฟ จำกัด ได้ดำเนินการจัดกิจกรรมภายในสวนสมุนไพรฯ ตามแผนงาน 17 ครั้ง ดังนี้

ตารางที่ 1 กำหนดการในการดำเนินกิจกรรมของเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ

กิจกรรม	กำหนดวัน - เวลา	รายละเอียด
กิจกรรมที่ 1 - 5	24 กุมภาพันธ์ - 23 มีนาคม 2550	กิจกรรมตามรอยเสด็จสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
กิจกรรมที่ 6	17 มีนาคม 2550	การประชุมเชิงปฏิบัติการ “การจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้” ร่วมกับเครือข่ายโรงเรียน ชุมชน และหน่วยราชการ
กิจกรรมที่ 7 - 9	24 กุมภาพันธ์ - 5 พฤษภาคม 2550	ค่ายขบวนกรลูกยางนา
กิจกรรมที่ 10	มิถุนายน 2550	การอบรมเชิงปฏิบัติการ “การพัฒนาบรรจุภัณฑ์”
กิจกรรมที่ 11-16	ระหว่างเดือนกรกฎาคม - ธันวาคม 2550	ตลาดนัดสวนสมุนไพรฯ จำนวน 6 ครั้ง
กิจกรรมที่ 17	-	โครงการสวนสมุนไพรฯ ในโรงเรียน (ร่วมกับ อพสข.)

การดำเนินงานระหว่างวันที่ 26 มกราคม - 30 เมษายน 2550 ได้ดำเนินการจัดกิจกรรมที่ 1 ถึงกิจกรรมที่ 9 แล้วเสร็จ โดย กิจกรรมที่ 1-5 ตามรอยเสด็จสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีนักเรียนจากโรงเรียนในจังหวัดระยองเข้าร่วมกิจกรรมเป็นจำนวน 344 คน กิจกรรมครั้งที่ 7-9 ค่ายขบวนกรลูกยางนา มีนักเรียนจากโรงเรียนในจังหวัดระยอง รวมทั้งบุคลากรของพนักงาน ปตท. เข้าร่วมกิจกรรม เป็นจำนวน 131 คน

4.1.3 การจัดการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรมหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กับองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาในเรื่องของการจัดการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรมหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สยามบรมราชกุมารี อย่างใกล้ชิด และมีความเห็นว่าสวนสมุนไพรมหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สยามบรมราชกุมารี นอกจากจะเป็นศูนย์การเรียนรู้ ข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสมุนไพรไทยอย่างครบวงจรแล้ว ยังสามารถที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ รวมไปถึงการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้อีกด้วย หากแต่การดำเนินงานในเบื้องต้นนั้น ผู้ดำเนินงานมุ่งความสำคัญไปที่เงื่อนไขสัญญาการจ้างงาน รวมไปถึงการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามนโยบายของ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) จึงทำให้การดำเนินงานและบริหารงานในส่วนขององค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รับความสำคัญไม่เต็มที่ และขาดความต่อเนื่องในการดำเนินงานจริง

1) องค์ประกอบด้านพื้นที่

จากการศึกษาการจัดการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรมหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สยามบรมราชกุมารี โดยพิจารณาตามหลักแนวคิดขององค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านพื้นที่ พบว่า บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ได้มอบหมายให้ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นผู้ดำเนินการออกแบบ และวางแผน โครงการพัฒนาสวนสมุนไพรมหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สยามบรมราชกุมารี ปรับปรุงอาคารเฉลิมพระเกียรติ และออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์ฝั่งบริเวณสวนสมุนไพรมหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ให้มีความสวยงามเป็นที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว และวางแผนความคิดในการออกแบบพื้นที่อื่น ๆ เช่น ส่วนจัดแสดงนิทรรศการ อาคารพิพิธภัณฑ์เฉลิมพระเกียรติ พื้นที่สวนสมุนไพร พื้นที่สวนป่า พื้นที่สวนเศรษฐกิจ และพื้นที่อื่น ๆ ให้สนับสนุนกิจกรรมของชุมชน และกิจกรรมการท่องเที่ยว

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาข้อมูลอย่างละเอียดตามความต้องการของ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) และสำรวจพื้นที่เพื่อกำหนดแนวความคิด ในการออกแบบเบื้องต้น ทั้งในปัจจุบัน และอนาคต มีการวิเคราะห์ และประมวลผล เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดรูปแบบ แนวความคิดในการออกแบบ และการออกแบบภูมิทัศน์ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการฯ รวมไปถึงการจัดทำแบบ และเอกสารประกอบ เพื่อแสดงผลการออกแบบ และเอกสารอื่น ๆ ที่จำเป็นสำหรับการก่อสร้าง

ผลจากการศึกษาออกแบบอย่างละเอียดทำให้แต่ละพื้นที่ของสวนสมุนไพรมหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สยามบรมราชกุมารี เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การใช้ประโยชน์

เป็นศูนย์การเรียนรู้สมุนไพรไทย และมีความสวยงาม เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ (Identity or Authentic or Endemic or Unique) ที่มีเฉพาะในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีแห่งเดียวเท่านั้น

จากการศึกษาปัญหา และอุปสรรค ในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยพิจารณาตามหลักแนวคิดองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านพื้นที่ พบว่า สภาพทางธรรมชาติภายในสวนสมุนไพรฯ นั้น ไม่ได้เป็นสภาพที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หากแต่เป็นสภาพธรรมชาติเดิมที่มีการปรับปรุงให้เหมาะสมแก่การรองรับการท่องเที่ยวเพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้สมุนไพรไทย ดังนั้น โอกาสที่นักท่องเที่ยวจะได้เรียนรู้ และสัมผัสกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติจึงค่อนข้างเป็นไปได้ยาก หากแต่ตามสภาพธรรมชาติจริงก็ยังมีโอกาสที่จะเป็นไปได้ยากเช่นกัน ในการที่จะได้พบเห็น ได้ศึกษาเรียนรู้ สมุนไพรไทยหายาก หลากหลายชนิดในแหล่งเดียวกัน ซึ่งจุดนี้ถือเป็นจุดขาย หรือเป็นสิ่งดึงดูดใจ (Attraction) หรือนับว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ (Identity or Authentic or Endemic or Unique) ที่มีเฉพาะในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวที่สนใจให้เข้ามาท่องเที่ยวได้

2) องค์ประกอบด้านการจัดการ

จากการศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยพิจารณาตามหลักแนวคิดองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านการจัดการ พบว่า การออกแบบร่วมกันของ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ในโครงการพัฒนาสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อย่างละเอียด มีการวางแผน และการออกแบบเป็นอย่างดี ทำให้เป็นการง่ายต่อการบริหารจัดการ เพราะมีการแบ่งพื้นที่การใช้ประโยชน์ออกจากกันอย่างเป็นสัดส่วน (Zoning) ดังนี้

- พื้นที่ส่วนกลุ่มอาคารสำนักงาน ห้องประชุม และซ่อมบำรุง
- พื้นที่สวนสมุนไพรและแปลงปลูกพืชสมุนไพร
- พื้นที่ส่วนเรือนเพาะชำ โรงกรองน้ำ และหอเก็บน้ำ
- พื้นที่สวนสวนป่าและบริเวณหมักปุ๋ยธรรมชาติ
- พื้นที่ส่วนบ่อบำบัดน้ำเสีย และอาคารเก็บวัสดุ
- พื้นที่ส่วนรักษาความปลอดภัย

- ลานจอดเฮลิคอปเตอร์ สนามพักกอล์ฟ และพื้นที่จัดงานเทศกาลต่าง ๆ
- พื้นที่อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับบ้านพักเจ้าหน้าที่

ด้วยแนวคิดที่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมของหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ทำให้การบริหารจัดการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม มีการจัดการ เฝ้าระวังให้กิจกรรมการท่องเที่ยวส่งผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวให้น้อยที่สุด โดยการกำหนดข้อปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยว และชี้แจงให้นักท่องเที่ยวทราบทุกครั้งก่อนที่จะนำนักท่องเที่ยวเข้าชมพื้นที่

จากการศึกษาปัญหา และอุปสรรค ในสวนสมุนไพรมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยพิจารณาตามหลักแนวคิดองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านพื้นที่ พบว่า เป้าหมายสำคัญหนึ่งที่บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ได้ทำสัญญากับบริษัท แพลน โมทิฟ จำกัด ผู้รับประมวลการบริหารงาน คือ การประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในปี 2550 ไม่ต่ำกว่า 55,000 คน ทำให้แนวทางการบริหารงานมุ่งเน้นไปในเรื่องของการประชาสัมพันธ์เป็นอันดับแรก ซึ่งส่งผลให้เป็นกระแสนิยมให้หน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาท่องเที่ยวภายในพื้นที่เป็นจำนวนมาก ซึ่งในบางครั้งก็มีจำนวนมากเกินขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ ทำให้เจ้าหน้าที่ไม่สามารถดูแลนักท่องเที่ยวได้อย่างทั่วถึง และก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและสิ่งปลูกสร้าง ไม่มากนักน้อย เช่นการเหยียบย่ำสนามหญ้า โดยเฉพาะบริเวณป้ายอาคารเฉลิมพระเกียรติฯ ป้ายสวนสมุนไพรมฯ และบริเวณสวนดอกไม้ในสวนสมุนไพรมฯ เป็นต้น

3) องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ

บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ได้ว่าจ้างบริษัทแพลน โมทิฟ จำกัด ให้เข้ามาบริหารจัดการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรมฯ นับตั้งแต่วันที่ 23 พฤศจิกายน 2549 - 31 ธันวาคม 2550 โดยบริษัท แพลน โมทิฟ จำกัด มีขอบเขตการดำเนินงาน 3 หมวดหลักคือ

หมวดที่ 1 การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ และสวนสมุนไพรมฯ

หมวดที่ 2 การบริหารจัดการร้านอาหาร/ร้านขายของที่ระลึก/ห้องนวดเพื่อสุขภาพ

หมวดที่ 3 การบริหารจัดการกิจกรรมต่าง ๆ

บริษัทแพลน โมทิฟ จำกัด เป็นผู้ออกแบบเนื้อหาการนำเสนอในส่วนของอาคารนิทรรศการ อาคารพิพิธภัณฑ์ และสวนสมุนไพรมฯ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.1 การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ และสวนสมุนไพรฯ

อาคารพิพิธภัณฑ์ และนิทรรศการสวนสมุนไพรฯ ปตท. จัดอยู่ในบริเวณพื้นที่ของอาคาร A-B-C เปิดให้บริการวันอังคาร - วันอาทิตย์ (9.00 - 16.00 น.) หยุดวันจันทร์

อาคาร A และ B ประกอบด้วยห้องแห่งการเรียนรู้ต่างๆ ดังนี้

- ห้องการเดินทางของลูกยาง

“การเดินทางของลูกยาง” เป็นเรื่องของลูกยางช่างสงสัย พอหล่นจากต้นแม่แล้วก็ไม่ยอมอยู่กลับที่ เพราะอยากรู้ว่าโลกภายนอกนั้นมีอะไร เลยตัดสินใจออกเดินทางสู่โลกกว้าง และการเดินทางก็ทำให้ได้พบเพื่อนใหม่ ๆ และได้เรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ มากมาย และกลายเป็นต้นยางที่เติบโตต่อไป

ลูกยางนา เป็นพรรณไม้ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้นำมาปลูกไว้ในวังสวนจิตรลดา ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการอนุรักษ์พันธุ์พืช และคือแรงบันดาลใจของสมเด็จพระเทพฯ ในการอนุรักษ์พันธุ์พืชชนิดต่างๆ ซึ่งทำให้ทรงได้รับยกย่องให้เป็น “เจ้าฟ้านักอนุรักษ์”

- ห้องเจ้าฟ้านักอนุรักษ์

แนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในการอนุรักษ์และสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ นิทรรศการจัดแสดงภาพถ่ายฝีพระหัตถ์ (Photo Gallery) สะท้อนให้เห็น “หัวใจไฟรู้” ซึ่งเป็นพระจริยวัตรของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ วัตถุประสงค์และสิ่งของจัดแสดงที่เกี่ยวข้องกับโครงการตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ได้แก่ โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชฯ สวนจิตรลดา และโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชฯ แสมสาร ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการสำรวจ รวบรวม อนุรักษ์ ศึกษาวิจัย รวมทั้งโครงการสวนพฤกษศาสตร์ในโรงเรียน ซึ่งใช้เป็นสื่อการเรียนรู้ และปลูกสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์พืชให้แก่เยาวชน ต้นจันทน์เทศจำลอง ซึ่งเปรียบเสมือน “มงคลอนุสรณ์” การเสด็จสวนสมุนไพรฯ ของพระราชวงศ์

- ห้องพลังไทยพิทักษ์โลก

เพื่อสร้างจิตสำนึก การมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม โลกกำลังเผชิญภาวะความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ ที่ส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงต่อมนุษย์

เช่น ปรากฏการณ์ เอล นินโญ (El Nino) ลานินญา (La Nina) สึนามิ (Tsunami) หรือไต้ฝุ่นข่าวเกี่ยวกับ น้ำท่วม ไฟป่า พายุไต้ฝุ่น ทอร์นาโด และภัยพิบัติอื่นๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ตอนนี้ภัยพิบัติทางธรรมชาติกำลังเกิดขึ้นทั่วโลก โดยเฉพาะในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา

ปตท. ในฐานะที่เป็นบริษัทพลังงานของไทย เป็นหนึ่งในพลังของคนไทยที่มีส่วนร่วมในการฟื้นฟูธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้แก่คนไทย เช่น โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ 1 ล้านไร่ ศูนย์ศึกษาเรียนรู้ระบบนิเวศป่าชายเลนสิรินาถราชินี โครงการปลูกแฝกเฉลิมพระเกียรติ การคิดค้นพลังงานทดแทน

การรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่ใช่หน้าที่ของใครคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นหน้าที่ของเราทุกคน รอบๆ ห้อง มีข้อความที่เขียนด้วยภาษาต่างๆ แต่มีความหมายเดียวกันคือ “คุณจะทำอะไรให้โลกใบนี้บ้าง?” คำถามนี้จึงตอบได้ง่ายๆ เพียงเริ่มต้นที่ตัวของเราเอง

- ห้อง E-Learning

เพื่ออำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยว ที่สนใจศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับ สมุนไพร ไม่ว่าจะเป็นชื่อสามัญ ชื่อเรียกประจำถิ่น ชื่อวิทยาศาสตร์สรรพคุณทางการแพทย์วิธีใช้ ฯลฯ ข้อมูลเหล่านี้จะถูกรวบรวมให้ค้นคว้าได้ในเครื่องคอมพิวเตอร์ ซึ่งมีการออกแบบโปรแกรมให้มีภาพสีสันสวยงาม มีตัวการ์ตูนดึงดูดใจให้น่าสนใจ และง่ายต่อการศึกษา โดยนอกเหนือไปจากข้อมูลทางสมุนไพรให้ศึกษาแล้ว ก็ยังมีเกมจับคู่สมุนไพร เกมจับคู่อาหารพื้นบ้าน ให้ลองเล่นอีกด้วย

ภายในห้อง E-Learning ยังมีชั้นวางหนังสือที่รวบรวมหนังสือเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจ ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และหนังสือความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรต่างๆ อีกมากมาย

อาคาร C (อาคารพิพิธภัณฑ์สมุนไพร) ประกอบด้วยห้องแห่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ดังนี้

- ห้อง “ป่า.. แหล่งกำเนิดสมุนไพร”

สมุนไพร และภูมิปัญญาเกี่ยวกับยาสมุนไพรที่ใช้กันอยู่ในทุกวันนี้ 1 ใน 4 มาจากพืชในป่าเขตร้อน และ 3 ใน 4 ของประชากรโลกใช้ประโยชน์จากสมุนไพรที่หาได้จากป่า เพราะฉะนั้น ถ้าป่าถูกทำลายจนหมดไป สมุนไพร และภูมิปัญญาการรักษาโรคของแพทย์พื้นบ้าน

ซึ่งเป็นหนึ่งในการรักษาของแพทย์แผนไทยก็จะสูญหายไปด้วย ในห้องนี้จะเป็นการจำลองบรรยากาศให้เป็นป่า มีเสียงนกร้อง และเป็นทางเดินเชื่อมต่อไปสู่ “บ้านหมอยา”

- ห้องสมุนไพรกับการแพทย์พื้นบ้าน “บ้านหมอยา”

เพื่อให้ตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาของแพทย์พื้นบ้านในการรักษาโรคด้วยสมุนไพร ซึ่งยังคงอยู่ในวิถีชีวิตของคนไทยในแต่ละภาค และควรค่าแก่การสืบทอด รวมทั้งศึกษาวิจัย เพื่อเก็บองค์ความรู้ไว้อย่างเป็นระบบ

“บ้านหมอยาพื้นบ้าน” และหุ่นจำลองหมอบุญ พนมแก่น หมอยาพื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อให้ผู้ชมรู้สึกเหมือนกำลังแวะไปเยี่ยมที่บ้านหมอเพื่อดูการรักษาภายในบ้านหมอยาจะมีวิดีโอทัศน์นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับหมอยาพื้นบ้านทั้ง 4 ภาค ที่มีความเชี่ยวชาญในการใช้สมุนไพรท้องถิ่นรักษาโรค ที่แตกต่างกัน หลังจากชมวิดีโอทัศน์แล้ว ผู้ชมจะรู้สึกได้สัมผัสกับเรื่องราวในวิดีโอทัศน์อย่างใกล้ชิดมากขึ้น ผ่านสิ่งของจัดแสดงที่จัดไว้บนชานบ้าน (จำลอง) ซึ่งประกอบด้วย สมุนไพรชนิดต่าง ๆ และอุปกรณ์ในการรักษาที่หมอพื้นบ้านทั้ง 4 ภาคใช้โดยจัดวางเป็นหมวดหมู่ตามการรักษาของหมอพื้นบ้านในแต่ละภาค

- ห้อง “ผักพื้นบ้าน อาหารสมุนไพร”

“ห้องครัว” สมัยใหม่ สีทันสมัย เป็นตัวแทนวิถีชีวิตสมัยใหม่ของผู้คนส่วนใหญ่ในปัจจุบัน อุปกรณ์ต่าง ๆ ในห้องครัวนี้สามารถเปิดออกมาชมข้อมูลได้ เช่น ถิ่นชักคู่กับข้าว มีข้อมูลรายชื่อผักพื้นบ้านที่มีวิตามิน และแร่ธาตุต่าง ๆ สูง 10 ชนิด ถิ่นชักคู่เย็น มีข้อมูลผักพื้นบ้านที่มีสรรพคุณทางยา และชื่อเรียกที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ในตู้อบ (จำลอง) ติดตั้งจอฉายวิดีโอทัศน์เรื่องการนำสมุนไพรไปใช้ในชีวิตประจำวัน มีทั้งต้ม กิน ดม ทา นวด ใช้ และพ่น

บนโต๊ะทำกิจกรรม มีโมเดลจำลองสำหรับอาหารที่ประกอบไปด้วยน้ำพริก 4 ภาค ได้แก่ น้ำพริกอ่อนง (ภาคเหนือ) น้ำพริกปลาร้า (ภาคอีสาน) น้ำพริกกุ้งเสียบ (ภาคใต้) และน้ำพริกกะปิ (ภาคกลาง) และผักพื้นบ้านพร้อมเครื่องเคียง ซึ่งอุปกรณ์เหล่านี้จะนำไปใช้เล่นเกมจับคู่ น้ำพริก กับผักพื้นบ้าน 4 ภาค จากนั้น ผู้นำชมจะให้ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรในน้ำพริก ซึ่งบนเคาน์เตอร์ (ชั้นวาง) บนครัว จะสมุดภาพอาหาร (Big Book) ซึ่งเป็นสมุดภาพที่ให้ข้อมูล สั้น และกระชับเกี่ยวกับอาหารสมุนไพรทั้ง 4 ภาค

- ห้อง “กินตามธาตุ”

การแพทย์แผนไทยเชื่อว่า ร่างกายของคนเราประกอบด้วยธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ คนที่มีสุขภาพดีคือ คนที่มีธาตุทั้ง 4 อยู่ในภาวะสมดุล แต่ละคนจะมีธาตุใดธาตุหนึ่งเด่นออกมา เรียกว่า “ธาตุเจ้าเรือน” ซึ่งส่งผลให้แต่ละคนมีสุขภาพที่แตกต่างกันไป

ผู้ชมสามารถตรวจได้ว่ามีธาตุเจ้าเรือนแบบไหน โดยการใช้แผ่นหมุนวงกลมที่เรียกว่า “วงกลมวิเคราะห์สุขภาพด้วยแพทย์แผนไทย” เมื่อทราบธาตุเจ้าเรือนแล้ว จะมีแผนผัง และเอกสารแนะนำอาหารที่เหมาะสมต่อร่างกายตามธาตุ เพื่อให้ร่างกายและจิตใจอยู่ในความสมดุล ซึ่งเป็นพื้นฐานของการมีสุขภาพดี

- ห้อง “ใช้สอยสารพัน”

เพื่อให้เห็นถึงการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร มาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนยุคใหม่ การพัฒนาสมุนไพรเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อดูแลตั้งแต่ศีรษะจรดปลายเท้า และสามารถดำเนินการเชิงธุรกิจในรูปแบบของ สินค้า OTOP ธุรกิจ SMEs และวิสาหกิจชุมชน

ปัจจุบันผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติที่ปลอดภัยกับสุขภาพและสิ่งแวดล้อม กำลังได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก ไม่เฉพาะในเมืองไทย แต่ถือว่าเป็นกระแสไปทั่วโลก สมุนไพรไทยได้รับการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย มีทั้งยาสมุนไพร อาหารเสริม เครื่องดื่ม ผลิตภัณฑ์เสริมความงาม เครื่องใช้ส่วนตัว เครื่องใช้ในครัวเรือน และผลิตภัณฑ์อื่น ๆ อีกมากมาย นอกจากนี้คุณภาพ รูปทรง กลิ่น และสีของผลิตภัณฑ์แล้ว ผู้ผลิตยังได้พัฒนาบรรจุภัณฑ์ (Packaging) ให้สวยงาม น่าใช้สอย เหมาะสมกับกลุ่มลูกค้าและวิถีชีวิตยุคใหม่

โดยส่วนประกอบที่เป็นสมุนไพรหลากหลายชนิดนั้น ส่วนใหญ่มีรวบรวมไว้ให้ชมในสวนสมุนไพรฯ แห่งนี้ด้วย

- ห้อง “โลกของพืชสมุนไพร”

เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับการนำส่วนต่างๆ ของพืชสมุนไพร มาใช้ทำเป็นยาได้ทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็น ดอก ใบ หัว ราก ผล เมล็ด เปลือก และลำต้น ซึ่งแต่ละส่วนของพืชจะให้สรรพคุณในการรักษาแตกต่างกันออกไป รวมทั้งปริมาณที่ใช้ก็มีผลต่อการรักษา ในการใช้ยาสมุนไพรจะยึดหลัก “ถูกต้น ถูกส่วน ถูกขนาด ถูกวิธี และถูกโรค”

ถูกต้น หมายถึง รู้จักลักษณะของพืชสมุนไพรที่ต้องการใช้อย่างถูกต้อง เพราะอาจมีพืชหลายชนิดที่มีชื่อเหมือนกัน หรือมีลักษณะคล้ายกัน

ถูกขนาด หมายถึง ใช้สมุนไพรในปริมาณที่ถูกต้อง ไม่มาก หรือน้อยจนเกินไป

ถูกวิธี หมายถึง ใช้พืชสมุนไพรในรูปแบบที่ถูกต้อง เช่น ใช้สดแห้ง ต้ม ดองสุรา

ถูกโรค หมายถึง พืชสมุนไพรที่นำมาใช้ ต้องมีฤทธิ์บำบัดรักษาโรค หรืออาการเจ็บป่วยต่างๆ นั้น ได้อย่างเหมาะสม โดยไม่เกิดผลข้างเคียง หรือเกิดน้อยที่สุด

ลักษณะของห้อง “โลกของพืชสมุนไพร” จะมีต้นไม้จำลอง และมีช่องให้ศึกษาในแต่ละส่วน เช่น ดอก ใบ หัว ราก ผล เมล็ด เปลือก และลำต้น ซึ่งจะสื่อให้รู้ว่าทุกส่วนของต้นไม้ นั้น สามารถเป็นสมุนไพรได้ทั้งหมด

- ห้อง “ท่องสวนสมุนไพร ไปกับรถ NGV”

เพื่อเป็นการให้ข้อมูลเบื้องต้น (Orientation) เกี่ยวกับพรรณไม้สมุนไพร เขตร้อนกว่า 20,000 ต้น ซึ่งแบ่งได้มากกว่า 260 ชนิด และแบ่งออกเป็น 20 กลุ่ม ตามสรรพคุณในการรักษา (20 กลุ่มอาการตามคัมภีร์โบราณ) เพื่อให้นักท่องเที่ยวรู้จักสวนสมุนไพร เบื้องต้น ก่อนที่จะออกไปชมสวนสมุนไพรฯ ภายนอกโดยรถ NGV พลังงานทดแทน เพื่อสิ่งแวดล้อม

3.2 การบริหารจัดการร้านอาหาร/ร้านขายของที่ระลึก/ห้องนวดเพื่อสุขภาพ

อาคารอเนกประสงค์ ร้านค้า และส่วนบริการ (อาคาร D) เปิดให้บริการ วันอังคาร - วันอาทิตย์ (9.00 - 19.00 น.) หยุดวันจันทร์

อาคาร D ประกอบด้วย ร้านค้า และส่วนบริการ 3 ส่วน ดังนี้

- ร้านอาหาร

ส่วนของร้านค้าจำหน่ายอาหาร เจ้าหน้าที่โครงการฯ ได้จัดพื้นที่จำหน่ายอาหารไว้จำนวน 5 ร้าน และทำการคัดเลือกชาวบ้านในชุมชนให้เข้ามาจำหน่ายอาหารในพื้นที่ที่จัดไว้ให้ โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย

ร้านอาหาร 5 ร้านที่จำหน่ายในศูนย์อาหาร อาคาร D มีดังนี้

ร้านอิมเมม	จากชุมชนบ้านเพลง	ขายก๋วยเตี๋ยวหมู - หมูต้มยำ
ร้านอิมอร้อย	จากชุมชนบ้านบน	ขายขนมจีนเพื่อสุขภาพ
ร้านอิมรส	จากชุมชนบ้านล่าง	ขายข้าวแกง
ร้านไอกรุ่น	จากชุมชนบ้านบน	ขายอาหารว่าง และกาแฟ
ร้านอิมใจ	จากชุมชนมาบข่า	ขายน้ำสมุนไพร

- ร้านขายของที่ระลึก

มีการเพิ่มเติมสินค้าสมุนไพรอย่างสม่ำเสมอ และมีการเสริมผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ เพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์ และสอดคล้องกับความเป็นร้านค้าสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี รวมทั้งการนำเสนอสินค้าชุมชนเข้ามาจำหน่ายเพื่อกระจายรายได้สู่ชุมชน

หมวดสินค้าที่จำหน่ายแบ่งออกเป็น 9 หมวด คือ

- หมวดสินค้าฝากขายชุมชน
ได้แก่ น้ำว่านหางจระเข้ แชมพูสมุนไพร ครีมพอกหน้ามะขาม
- หมวดสินค้าสุขภาพและเสริมสุขภาพ
ได้แก่ ครีมไพล ยาแก้ไอมะขามป้อม คาลาไมน์พญาขอ ฯลฯ
- หมวดสินค้าความงาม
ได้แก่ ครีมล้างหน้ามะขาม สบู่เปลือกมังคุด สบู่ไบบบ ฯลฯ
- หมวดสินค้าอุปโภค-บริโภค
ได้แก่ ลูกกลิ้งดับกลิ่น ชาชงสมุนไพรปฐมอโศก ยาสีฟันครีม
สูตรโบราณ ฯลฯ
- หมวดหนังสือ/CD
ได้แก่ หนังสือสรรพคุณพืชสมุนไพร ยาไทยบรรเทาโรค ซีดีเพลง
- หมวดหัตถกรรม
ได้แก่ ถูชახาวเขา สมุนไพรกันยุงไม้กฤษณา เทียนหอมดอกบัว
- หมวดสินค้าชุดของฝาก
ได้แก่ สินค้าภูฟ้า
- หมวดต้นไม้
ได้แก่ พันธุ์ไม้ และกล้าไม้สมุนไพรชนิดต่างๆ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

- หมวดสินค้าส่งเสริมภาพลักษณ์องค์กร (Corporate Image)
ได้แก่ โปสเตอร์ เสื้อ สมุด พวงกุญแจ ฯลฯ

- ห้องนวดเพื่อสุขภาพ

ห้องนวดมีการตกแต่งให้สะอาด ถูกสุขลักษณะ มีบรรยากาศผ่อนคลาย คัดเลือกผู้ให้บริการนวดที่มีมาตรฐาน ได้รับประกาศนียบัตรหลักสูตรอบรมนวดไทย จากกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข และเป็นชาวบ้าน ในชุมชนใกล้เคียง

เมื่อนวดที่ได้รับความนิยมจากผู้ใช้บริการ ได้แก่

นวดเท้าเพื่อผ่อนคลาย	1 ชั่วโมงต่อครั้ง
นวดตัวเพื่อสุขภาพ	1 ชั่วโมงต่อครั้ง
นวดคลายเครียด	30 นาที ต่อครั้ง

3.3 การบริหารจัดการกิจกรรมต่างๆ

จากการศึกษาการจัดการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยพิจารณาตามหลักแนวคิดองค์ประกอบหลักของการบริหารจัดการกิจกรรมต่าง ๆ พบว่า การบริหารจัดการกิจกรรมต่าง ๆ ภายในสวนสมุนไพรมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี และดำเนินการจัดกิจกรรมให้เป็นไปตามเป้าหมาย และเงื่อนไขสัญญาจ้างงาน โดยให้ความสำคัญในกิจกรรมแนะนำ และประชาสัมพันธ์สวนสมุนไพรมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี เป็นอันดับแรก เพราะเป็นสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใหม่ที่ยังไม่เป็นที่รู้จัก จึงต้องดำเนินการจัดกิจกรรมแนะนำ และประชาสัมพันธ์พื้นที่ท่องเที่ยวแห่งนี้ให้เป็นที่รู้จักในตลาดท่องเที่ยว เพื่อให้แก่นักท่องเที่ยว และผู้ที่สนใจ (กลุ่มเป้าหมาย) ได้เข้ามาท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

การบริหารจัดการ และดำเนินการกิจกรรมแนะนำ ประชาสัมพันธ์สวนสมุนไพรมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี (Road Show) และกิจกรรมภายในสวนสมุนไพรมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี (Activity Event) มีการบริหารจัดการ ให้ตรงตามเป้าหมาย และเงื่อนไขสัญญาจ้าง ซึ่งระบุว่า การจัดกิจกรรมแนะนำสวนสมุนไพรมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี (Road Show) ซึ่งมีการกำหนดกลุ่มเป้าหมาย 3 กลุ่มคือ กลุ่มนักเรียน/ครู-อาจารย์ กลุ่มชุมชน และกลุ่มเฉพาะ โดยมีเป้าหมายตามเงื่อนไขสัญญาการจัดกิจกรรม Road Show กับทั้ง 3 กลุ่มเป็นจำนวน 20, 15 และ 10 ครั้ง ตามลำดับ และการจัดกิจกรรมภายใน

สวนสมุนไพรรฯ เพื่อเผยแพร่ความรู้ (Activity Events) เจื่อนไขสัญญาการจัดกิจกรรมภายในสวนสมุนไพรรฯ จำนวน 15 ครั้ง

การจัดการกิจกรรมภายในสวนสมุนไพรรฯ (Activity Events) นอกจากจะเป็นการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรรฯ ไทยแล้ว ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสวนสมุนไพรรฯ กับกลุ่มเป้าหมาย และเป็นส่วนหนึ่งของการประชาสัมพันธ์ CSR corporate image ของ PTT Group อีกทางหนึ่งด้วย

การบริหารจัดการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรรฯ มีการวางแผนการศึกษาเตรียมการ เตรียมความพร้อมด้านพื้นที่เป็นอย่างดี ทำให้การวางแผนการบริหารจัดการด้านกิจกรรมต่างๆ สามารถดำเนินการได้โดยง่าย และเอื้อประโยชน์ต่อการดำเนินการจัดกิจกรรม

สวนสมุนไพรร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เริ่มให้บริการนำชมตั้งแต่วันที่ 23 พฤศจิกายน 2549 โดยมีการจัดพิธีเปิดอย่างเป็นทางการในวันที่ 25 มกราคม 2550 การดำเนินการระยะแรก (ระยะที่ 1 ระหว่างวันที่ 23 พฤศจิกายน - 31 ธันวาคม 2549) เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรรฯ ของบริษัท แพลน โมทีฟ จำกัด 21 คน และ เจ้าหน้าที่ดูแลโครงการสวนสมุนไพรรฯ ของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) 2 คน ได้ทำการศึกษา และเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นอย่างมาก เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการจัดการและดำเนินการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในสวนสมุนไพรรฯ เพราะการบริหารจัดการท่องเที่ยวที่นั่นถือเป็นการเริ่มต้นสำหรับเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรรฯ จากทั้ง 2 หน่วยงาน

จากการศึกษาปัญหา และอุปสรรค ในสวนสมุนไพรร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยพิจารณาตามหลักแนวคิดองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านการบริหารจัดการกิจกรรมต่าง ๆ พบว่า การจัดการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรรฯ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีการวางแผนการจัดการที่เอื้อประโยชน์ต่อการเรียนรู้เป็นอย่างดี โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม และระบบนิเวศของสวนสมุนไพรรฯ เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ในการท่องเที่ยว สร้างความตระหนัก และปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องให้แก่นักท่องเที่ยว ประชาชนในท้องถิ่น และผู้สนใจเข้าชมสวนสมุนไพรรฯ ซึ่งสร้างความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยว ประชาชนในท้องถิ่น และผู้สนใจเข้าชมสวนสมุนไพรรฯ เป็นอย่างมาก

ในขณะเดียวกันการบริหารจัดการเพื่อดำเนินการตามเป้าหมาย เจื่อนไขสัญญา คือ ต้องดำเนินการจัดการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรรฯ ให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมในปี 2550 เป็นจำนวนไม่ต่ำกว่า 55,000 คนนั้น ทำให้เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรรฯ ให้ความสำคัญในเรื่องของกิจกรรมประชาสัมพันธ์โดดเด่นกว่ากิจกรรมการให้ความรู้ การปลูกจิตสำนึก

และกิจกรรมอื่น ๆ ซึ่งจะเห็นได้จากการมุ่งเน้นประชาสัมพันธ์โดยไม่ได้มีการคำนึงถึงขีดจำกัดในการรองรับของพื้นที่ ทำให้ในบางเทศกาล มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมเป็นจำนวนมากเกินไป ทำให้เจ้าหน้าที่โครงการฯ ไม่สามารถดูแลได้ทั่วถึง ส่งผลกระทบให้เกิดความเสียหายต่อสภาพแวดล้อมของสวนสมุนไพรมหาชน และก่อให้เกิดความรู้สึกไม่ประทับใจต่อนักท่องเที่ยวผู้เข้าเยี่ยมชมด้วยตนเอง

4) องค์ประกอบด้านองค์กร

จากการศึกษาการจัดการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรมหาชน สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยพิจารณาตามหลักแนวคิดองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านองค์กร พบว่า การบริหารจัดการด้านองค์กรในสวนสมุนไพรมหาชน นั้น เป็นการบริหารงานของเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรมหาชน ประกอบด้วย ทีมงานของบริษัท แพลน โมทีฟ จำกัด จำนวน 21 คน และ ทีมงานของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) จำนวน 2 คน ซึ่งการบริหารจัดการด้านองค์กรนี้ แม้ว่าจะไม่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ แต่เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรมหาชน ก็ให้ความสำคัญในเรื่องนี้เป็นอย่างมาก

ในกระบวนการวางแผนการจัดการต่าง ๆ ในสวนสมุนไพรมหาชน เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรมหาชน ได้คำนึงถึงแนวทาง และแผนการดำเนินการ เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรมหาชน เพื่อต้องการให้ใกล้ชิดกับประชาชนในท้องถิ่น และก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนในท้องถิ่นด้วย

จากการศึกษาปัญหา และอุปสรรค ในสวนสมุนไพรมหาชน สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยพิจารณาตามหลักแนวคิดองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านองค์กร พบว่า การจัดการด้านการมีส่วนร่วม นั้น เป็นไปได้ยากที่จะเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการตลอดกระบวนการ เพราะพื้นที่สวนสมุนไพรมหาชน นั้นเป็น พื้นที่ในเขตบ้านพักพนักงาน ปตท. และโครงการพัฒนาสวนสมุนไพรมหาชน นั้น เป็นโครงการขนาดใหญ่ที่ใช้ทรัพยากรต่าง ๆ และงบประมาณเป็นจำนวนมาก บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ผู้เป็นเจ้าของโครงการ จึงต้องการทีมงานที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางในการบริหารจัดการเพื่อให้โครงการพัฒนาสวนสมุนไพรมหาชน สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมาย และระยะเวลาที่กำหนด

4.1.4 การจัดการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรมะลิ กับแนวคิดส่วนประสมทางการตลาด (Marketing Mix)

จากการศึกษาการจัดการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรมะลิ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยพิจารณาตามหลักแนวคิดส่วนประสมทางการตลาด (Marketing Mix) พบว่า การจัดการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรมะลิ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีนั้น เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ ซึ่งมีการนำชมนิทรรศการ พิพิธภัณฑสถาน การเรียนรู้ ในรูปแบบต่าง ๆ รวมไปถึงการเดินทางชมสวนสมุนไพรในสวน ซึ่งมีการให้ความรู้ความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวตลอดเวลาที่เข้าชมสวนสมุนไพรมะลิ ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับสมุนไพรไทย ภูมิปัญญาชาวบ้าน รวมไปถึงความมุนานะ และพระอัจฉริยภาพของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อให้เป็นแบบอย่าง และเป็นหลักปฏิบัติแก่พสกนิกรชาวไทย

บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ได้ทำการพัฒนา ปรับปรุงสวนสมุนไพรมะลิ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อเกิดพระเกียรติในวโรกาสเจริญพระชนมายุ 50 พรรษา โดยว่าจ้างบริษัท แพลน โมทีฟ จำกัด ในการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรมะลิ ทั้งหมด

แนวทางการจัดการด้านการตลาดพิจารณาตามหลักแนวคิดส่วนประสมทางการตลาด (Marketing Mix) พบว่า

- ผลิตภัณฑ์ (Products)

สวนสมุนไพรมะลิ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีจุดสนใจที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้คือ สวนสมุนไพรมะลิ เป็นแหล่งความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรฯ อย่างครบวงจร โดยมีการรวบรวมพืชพรรณสมุนไพรไทย และสมุนไพรหายากหลากหลายชนิด เพื่อให้ นักท่องเที่ยว และผู้สนใจ ได้ศึกษาหาความรู้อย่างใกล้ชิด นอกจากนี้ยังมีรูปแบบการนำเสนอ หลากหลายรูปแบบ ที่ช่วยกระตุ้นให้เกิดความสนใจ ง่ายต่อความเข้าใจและการเรียนรู้ของทุกเพศ ทุกวัย เป็นสถานที่ออกกำลังกาย พักผ่อนหย่อนใจ มีความสวยงาม มีสิ่งอำนวยความสะดวกขั้น พื้นฐานที่ดี เป็นศูนย์การเรียนรู้ในรูปแบบของนิทรรศการ พิพิธภัณฑสถาน และสวนสมุนไพรมะลิ ธรรมชาติ ที่ประสบความสำเร็จ มีกลุ่มเยาวชน กลุ่มนักวิชาการหรือผู้ที่สนใจเข้ามาศึกษา ค้นคว้า และเยี่ยมชมอย่างต่อเนื่อง เป็นสถานที่ที่เต็มไปด้วยความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรไทย และภูมิปัญญาไทย และเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญ มีคุณค่าแก่การได้เข้ามาเยี่ยมชม และได้ตระหนักถึงพระอัจฉริยภาพของ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

- ราคา (Price)

การดำเนินงานของเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ ไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อหวังผลตอบแทนหรือกำไรใด ๆ เพราะวัตถุประสงค์หลักในการพัฒนา ปรับปรุงสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อเทิดพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในวโรกาสเจริญพระชนมายุ 50 พรรษา และเป็นศูนย์รวมแห่งการเรียนรู้ สวนสมุนไพรกัญชูปัญญาไทย เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นสื่อกลางในการร่วมส่งเสริมให้ประชาชน และเยาวชนตระหนักถึงคุณค่าของสมุนไพรไทย และการมีส่วนร่วมในการสืบสานสวนสมุนไพรไทย อันเป็นภูมิปัญญาที่มีคุณค่าของไทยอย่างยั่งยืนสืบไป และเป็นสวนสาธารณะสำหรับการพักผ่อนหย่อนใจของประชาชน ซึ่งการให้บริการเยี่ยมชมภายในสวนสมุนไพรฯ จะไม่คิดค่าใช้จ่ายใด ๆ แต่จะมีในส่วนของร้านอาหาร ของที่ระลึก และห้องนวดเพื่อสุขภาพ ที่ถือเป็นการสนับสนุนให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วม และเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชนอีกทางหนึ่ง

- ช่องทางการจัดจำหน่าย (Place)

การหาตลาดการท่องเที่ยวของโครงการสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ไม่อาจทำได้เหมือนการตลาดของการท่องเที่ยวโดยทั่วไป เพราะไม่มีวัตถุประสงค์ในการหวังผลประโยชน์เชิงพาณิชย์ แนวทางที่เหมาะสมคือ การประชาสัมพันธ์ เชิญชวนกลุ่มเป้าหมายเฉพาะที่ต้องการเรียนรู้และประสบการณ์อย่างแท้จริง และการติดต่อประสานงานในหน่วยงานราชการ โรงเรียน และชุมชน เพื่อเชิญชวนให้เข้ามาร่วมศึกษาเยี่ยมชมสวนสมุนไพรฯ สำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวที่สนใจเข้าศึกษาเยี่ยมชมสวนสมุนไพรฯ สามารถติดต่อได้ที่เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ของสวนสมุนไพรฯ

- การโฆษณาประชาสัมพันธ์ (Promotion)

ความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวของเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ ได้เป็นที่รู้จัก และบอกเล่าต่อ ๆ กันในหน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ สถาบันการศึกษา และชุมชนต่าง ๆ ในบริเวณใกล้เคียง ทำให้สวนสมุนไพรฯ ค่อย ๆ เป็นที่รู้จักมากขึ้น และในพิธีเปิดสวนสมุนไพรฯ อย่างเป็นทางการ ในวันที่ 25 มกราคม 2550 เวลา 9.30 น. สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเปิด “อาคารเฉลิมพระเกียรติ 50 พรรษา สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี” และทอดพระเนตรสวนสมุนไพรฯ โดยมีกรรมการผู้จัดการใหญ่ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) และผู้บริหารระดับสูงของกลุ่ม ปตท. พร้อมด้วยข้าราชการระดับสูงของจังหวัดระยองร่วมรับเสด็จฯ ซึ่งได้รับความสนใจจากสื่อมวลชน

แขนงต่าง ๆ อย่างมาก ทำให้สวนสมุนไพรฯ เริ่มเป็นที่รู้จักในตลาดการท่องเที่ยวของจังหวัดระยอง และประเทศไทย โดยภายหลังพิธีเปิดเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เริ่มทำการประชาสัมพันธ์อย่างเต็มที่ เริ่มจากพื้นที่ในจังหวัดระยอง และจังหวัดใกล้เคียง โดยใช้สื่อประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่ (Road Show) ตามสถาบันการศึกษา และชุมชนต่าง ๆ ในพื้นที่ และมีการติดต่อประชาสัมพันธ์ไปยังหน่วยงานข้าราชการ และหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อเชิญชวนเข้าเยี่ยมชมสวนสมุนไพรฯ นอกจากนี้ยังมีการจัดกิจกรรมภายในค่ายสิ่งแวดล้อม ตลาดนัดสวนสมุนไพรฯ โดยเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่น ได้เข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ และประชาชนจากชุมชนต่าง ๆ ในจังหวัดระยอง ทำให้สามารถดำเนินการจัดกิจกรรมได้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ปัจจุบันสวนสมุนไพรฯ จึงเป็นที่รู้จัก และได้รับความสนใจจากหลากหลายกลุ่มในสังคมมากขึ้น ทั้งนี้ การประชาสัมพันธ์ด้วยการสร้างความเข้าใจกับสาธารณชนถึงคุณค่าเชิงการท่องเที่ยวที่ได้จากการเยี่ยมชมสวนสมุนไพรฯ ก็เป็นสิ่งสำคัญทั้งนี้เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปตามเจตนารมณ์ที่ตั้งไว้ การตลาดถือเป็นเรื่องสำคัญของการจัดการท่องเที่ยว เพราะเป็นงานอีกด้านหนึ่งที่เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ จะต้องพัฒนาองค์ความรู้ด้านตลาดการท่องเที่ยว ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ และนำเสนอ เช่น ประเภทของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมสวนสมุนไพรฯ ที่ต้องการกลุ่มเป้าหมายที่สนใจศึกษา เรียนรู้ เกี่ยวกับสวนสมุนไพร ระบบนิเวศวิทยา หรือการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ไม่ยึดติดกับความหรูหรา ความสะดวกสบายมากนัก ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มของนักวิชาการ กลุ่มเยาวชน กลุ่มนักศึกษา และกลุ่มนักท่องเที่ยว ซึ่งเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ มีการเรียนรู้พฤติกรรมของแต่ละกลุ่มว่ามีเป้าหมาย และมีความต้องการรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างไร เพื่อที่จะได้จัดรูปแบบให้มีความเหมาะสมและสอดคล้อง กับความต้องการของนักท่องเที่ยวตามศักยภาพที่สามารถจัดการได้เพื่อการเข้าถึงกลุ่มนักท่องเที่ยว หรือกลุ่มหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งในการจัดการท่องเที่ยวจำเป็นต้องให้ความสำคัญ และทำควบคู่ไปกับการพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

จากการศึกษาปัญหา และอุปสรรค ในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยพิจารณาตามหลักแนวคิดส่วนประสมทางการตลาด (Marketing Mix) พบว่า สวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีนั้น มีความเหมาะสมที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ให้การศึกษาเรียนรู้ร่วมกันในเรื่องสวนสมุนไพรฯ ภูมิปัญญาไทย และเรื่องของนิเวศวิทยา และสิ่งแวดล้อมที่น่าสนใจ ทำให้มีนักท่องเที่ยวและกลุ่มต่าง ๆ เข้ามาศึกษาดูงานและร่วมกิจกรรมอยู่อย่างสม่ำเสมอ เป็นสถานที่พักผ่อนที่ร่มรื่นและสวยงาม อากาศดี

มีการคมนาคมที่สะดวก และมีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานรองรับที่ดี ทำให้สวนสมุนไพรฯ เป็นที่สนใจ และมีการเข้าเยี่ยมชมของนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น

เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ มีการติดต่อประสานงานกับประชาชน และชุมชน ในท้องถิ่นอย่างสม่ำเสมอ เพื่อแลกเปลี่ยนแนวทางการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วม ในกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งแม้จะไม่ได้มีวัตถุประสงค์เป็นผลประโยชน์ค่าตอบแทนที่มากมายนัก แต่ก็ เป็นโอกาสในการช่วยประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ของชุมชนให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น ถือเป็น แนวทางหนึ่งที่สวนสมุนไพรฯ ได้ดำเนินการเพื่อชุมชน

เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ ที่ดำเนินการในส่วนประชาสัมพันธ์มี 1 คน ซึ่งต้อง ประจําอยู่ในสวนสมุนไพรฯ เพื่อให้ข้อมูลตลอดเวลา และเจ้าหน้าที่ที่ดำเนินการในส่วน ของกิจกรรม ซึ่งได้รับมอบหมายให้ดูแลในเรื่องของสื่อประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่ (Road Show) นั้น มีเพียง 2 คน ซึ่งอาจทำให้ดูแล ให้ความรู้ และความบันเทิงแก่กลุ่มเป้าหมายได้ไม่ทั่วถึงในบาง โอกาส และไม่สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ทั้งหมด เพราะข้อจำกัดในการจัดสื่อประชาสัมพันธ์ เคลื่อนที่ (Road Show) และจำนวนบุคลากร

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

4.2 ศักยภาพในการส่งเสริม และพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

4.2.1 ศักยภาพ ปัญหา และอุปสรรคทางด้านพื้นที่

1) ศักยภาพทางด้านพื้นที่

จากการศึกษาข้อมูลเพื่อศึกษาแนวทาง ศักยภาพในการส่งเสริม และพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ให้เป็นไปตามองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านพื้นที่ พบว่า พื้นที่ของสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารินั้น เป็นพื้นที่ประกอบไปด้วยองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวอย่างครบถ้วน ไม่ว่าจะเป็น สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) การเข้าถึง (Accessibility) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenity) กิจกรรม (Activity) และความสะดวก และสิ่งอำนวยความสะดวกของแหล่งบริการ (Accommodation) ซึ่งทั้ง 5 องค์ประกอบที่กล่าวมานั้น เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการส่งเสริม และพัฒนา ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างสมบูรณ์

- สถานที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยว

จากการศึกษาศักยภาพในการส่งเสริม และพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในประเด็นทางด้านสถานที่ตั้ง พบว่า พื้นที่ของสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีการออกแบบและวางแผน โครงการพัฒนาสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ปรับปรุงอาคารเฉลิมพระเกียรติ และออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณสวนสมุนไพรฯ โดยนักวิชาการคณะทำงาน จากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งมีแนวความคิดในการออกแบบปรับปรุงพื้นที่โดยคำนึงถึงการใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่เดิมให้มากที่สุด ซึ่งเป็นการรักษาคุณค่าของสภาพพื้นที่ให้ยังคงความสำคัญต่อไป และเป็นการออกแบบที่คำนึงถึงระดับความสำคัญของความต้องการในการใช้งานในแต่ละพื้นที่ที่แตกต่างกัน ทำให้หลักการออกแบบสำคัญ ๆ มุ่งเน้นไปในการปรับปรุงสภาพของเดิมให้สามารถ ใช้ประโยชน์ได้ดียิ่งขึ้น ควบคู่กับความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไป และต้องการการดูแลรักษาให้น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ ทำให้พื้นที่ของสวนสมุนไพรฯ ในปัจจุบันนั้น ยังคงสภาพเดิมได้ ในหลายส่วน ไม่ว่าจะเป็น สระน้ำพุ สระน้ำ หรือสระบัว ซึ่งสภาพเดิมเหล่านี้ ทำให้คุณค่าของพื้นที่ในความทรงจำไม่เลือนหายไป อีกทั้งการปรับปรุงพัฒนาให้เหมาะสมกับการใช้ประโยชน์ที่มากขึ้น ทำให้ศักยภาพทางด้านพื้นที่ของสวนสมุนไพรฯ นั้น สามารถที่จะประกอบกิจกรรมอื่น ๆ ได้หลากหลายมากขึ้น เช่น กิจกรรมการเดินชมธรรมชาติ การนั่งรถ NGV ชมสวนสมุนไพรฯ การปั่นจักรยานชมสวนสมุนไพรฯ คุณก

หรือแม้กระทั่งกิจกรรมใหญ่ ๆ เช่น โครงการค่ายการเรียนรู้ต่าง ๆ หรือตลาดนัดสวนสมุนไพรมูลนิธิ เป็นต้น อีกทั้งพื้นที่ในส่วนของศูนย์บำรุงรักษาและบ้านพักพนักงาน ปตท. นั้น ยังสามารถที่จะจัดการให้เป็นพื้นที่รองรับการท่องเที่ยวลูกค้าได้ในกรณีที่มีการจัดกิจกรรมขนาดใหญ่ในสวนสมุนไพรมูลนิธิ เช่น พิธีรับเสด็จ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และเนื่องในวโรกาสเปิดอาคารเฉลิมพระเกียรติ 50 พรรษา ซึ่งเป็นพิธีการที่ได้รับความสนใจจากสื่อมวลชน นักท่องเที่ยวทั้งในและนอกพื้นที่ และเจ้าหน้าที่ พนักงาน ปตท. รวมไปถึงบุคคลทั่วไปเป็นจำนวนมาก อีกทั้งยังมีเจ้าหน้าที่เตรียมพิธี จากหลายหน่วยงานอีกมากมาย ซึ่งพื้นที่เพียง 60 ไร่ นั้น ย่อมไม่เพียงพอแก่การรองรับพิธีการนี้ได้ ดังนั้นจึงมีการจัดการพื้นที่ในส่วนของศูนย์บำรุงรักษาและบ้านพักพนักงาน ปตท. เพื่อเป็นสถานที่เตรียมงาน พื้นที่จอดรถ รวมไปถึงลานจอดเฮลิคอปเตอร์รับเสด็จ

จากผลการศึกษาแสดงให้เห็นถึงศักยภาพทางด้านพื้นที่ของสวนสมุนไพรมูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในการรองรับกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดในสวนสมุนไพรมูลนิธิ ซึ่งสามารถที่จะส่งเสริม และพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรมูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ให้สอดคล้องกับหลักแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากขึ้น

- ขนาดของแหล่งท่องเที่ยว

จากการศึกษาศักยภาพในการส่งเสริม และพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรมูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในประเด็นทางด้านขนาดของแหล่งท่องเที่ยว พบว่า พื้นที่ของสวนสมุนไพรมูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีการออกแบบ และวางแผน โครงการพัฒนาสวนสมุนไพรมูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ปรับปรุงอาคารเฉลิมพระเกียรติ และออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์ฝั่งบริเวณสวนสมุนไพรมูลนิธิ โดยนักวิชาการคณะทำงาน จากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมีการแบ่งพื้นที่ใช้ประโยชน์ออกเป็นสัดส่วน ทำให้สามารถจัดแบ่งการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ 60 ไร่ โดยแบ่งเป็นพื้นที่ของอาคาร A 520 ตารางเมตร อาคาร B 260 ตารางเมตร อาคาร C 520 ตารางเมตร อาคาร D 400 ตารางเมตร และพื้นที่สวนสมุนไพรมูลนิธิ ประมาณ 60 ไร่ และมีการจัดพื้นที่รองรับการจัดกิจกรรม ทั้งในส่วนของอาคารพิพิธภัณฑ์และนิทรรศการ รวมทั้ง การจัดพื้นที่รองรับการจัดกิจกรรมในพื้นที่สวนสมุนไพรมูลนิธิอีกด้วย ทำให้สามารถออกแบบกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ได้หลากหลายมากขึ้น อีกทั้งพื้นที่ 60 ไร่ ยังเป็นขนาดของพื้นที่ที่เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรมูลนิธิ สามารถให้ความดูแล บริการข้อมูลต่าง ๆ

แก่นักท่องเที่ยวได้อย่างทั่วถึง เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามาท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้ และพักผ่อนสำหรับนักท่องเที่ยวที่มีเวลาไม่มากสามารถชมสภาพทั่วไป ของสวนสมุนไพรฯ โดยรอบได้ด้วยบริการรถ NGV โดยไม่ต้องใช้เวลามากในการเยี่ยมชม

- การคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

จากการศึกษาศักยภาพในการส่งเสริม และพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในประเด็นทางด้านการคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว พบว่า สวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ตั้งอยู่บริเวณศูนย์บำรุงรักษาและบ้านพัก ปตท. บนถนนทางหลวงหมายเลข 3191 ตำบลมาบข่า กิ่งอำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดระยอง สามารถเดินทางเข้าถึงโดยรถยนต์และจักรยานยนต์ ได้หลายเส้นทาง ดังนี้

- การเดินทางไปตามถนนทางหลวงหมายเลข 36 (บายพาส) จากกรุงเทพฯ โดยมีจุดเริ่มต้นตรงจุดสิ้นสุดทางด่วนด่านเฉลิมนคร อำเภอบางนา ผ่าน อำเภอบางพลี จนมาถึง กม.ที่ 140 อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี เลี้ยวซ้ายเข้าสู่ทางหลวงหมายเลข 36 (บายพาส) จากนั้นเดินทางไป จังหวัดระยอง มาถึงแยกมาบข่าเลี้ยวขวาประมาณ 800 เมตร สวนสมุนไพรจะอยู่ทางขวามือ

- สายมอเตอร์เวย์เริ่มต้นที่ถนนพัฒนาการ เขตประเวศ กรุงเทพฯ จะสิ้นสุดที่ จังหวัดชลบุรี ระยะทาง 75 กม. จากนั้นใช้ทางหลวงหมายเลข 36 (บายพาส) อีก 100 เมตร จะถึงแยกมาบข่า เลี้ยวขวาประมาณ 800 เมตร สวนสมุนไพรจะอยู่ทางขวามือ

- เดินทางมาจากจันทบุรีหรือในตัวเมืองระยอง ใช้ถนนสาย 36 (บายพาส) วิ่งตรงมาประมาณ 15 กม. ถึงแยกมาบข่าเลี้ยวซ้ายเข้ามาประมาณ 800 เมตร สวนสมุนไพรจะอยู่ทางขวามือ

นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าถึงสวนสมุนไพรฯ โดยใช้ถนนทางหลวง ซึ่งสามารถเดินทางเข้าถึงพื้นที่สวนสมุนไพรฯ ได้ง่ายและสะดวก มีป้ายบอกเส้นทาง และป้ายสื่อความหมายที่ชัดเจน สังกัดได้ง่ายตลอดเส้นทาง

กรณีเดินทางมาเป็นหมู่คณะ ควรทำเป็นหนังสือแจ้งล่วงหน้า ถึงผู้ช่วยกรรมการผู้จัดการใหญ่ โรงแยกก๊าซธรรมชาติ จังหวัดระยอง กรณีเดินทางมาเป็นการส่วนตัว หรือเป็นครอบครัว สามารถเดินทางเข้ามาติดต่อและลงทะเบียนที่จุดประชาสัมพันธ์ ในวันเวลาทำการ (อังคาร – อาทิตย์)

- เอกลักษณ์เฉพาะของแหล่งท่องเที่ยว

จากการศึกษาศักยภาพในการส่งเสริม และพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในประเด็นทางด้านเอกลักษณ์เฉพาะของแหล่งท่องเที่ยว พบว่า สวนสมุนไพรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีเอกลักษณ์เฉพาะของแหล่งท่องเที่ยวโดดเด่นในเรื่องของการให้ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรม และมีจัดการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว ในรูปแบบการเรียนรู้ร่วมกัน รวมไปถึงการแทรกข้อคิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สาระ และความบันเทิงในขณะเข้าชม

นอกเหนือจากควมมีเอกลักษณ์เฉพาะที่โดดเด่นในเรื่องของการให้ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรม เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรม ยังพยายามศึกษาถึงการหาสิ่งดึงดูดใจในพื้นที่ด้านอื่น ๆ เพื่อนำมาเป็นจุดขาย นำเสนอไปยังกลุ่มเป้าหมาย ประชาสัมพันธ์ให้สวนสมุนไพรม เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีสิ่งดึงดูดใจ และมีความน่าสนใจมากขึ้น

ปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รับความนิยมมากขึ้น เพราะนอกจากจะเป็นประโยชน์ในการช่วยรักษาสภาพทรัพยากรแล้ว ยังเป็นประโยชน์แก่นักท่องเที่ยวที่จะได้พักผ่อน สัมผัสธรรมชาติอย่างใกล้ชิด ได้รับความรู้จากแหล่งเที่ยวนั้น ๆ โดยเฉพาะนักเรียน นักศึกษา ที่สามารถใช้แหล่งท่องเที่ยวเป็นสถานที่ศึกษาหาความรู้นอกตำราได้เป็นอย่างดี ซึ่งสวนสมุนไพรม สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีแห่งนี้ เป็นสถานที่ที่มีศักยภาพเพียงพอที่จะพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้

2) ปัญหา และอุปสรรคทางด้านพื้นที่

จากการศึกษาการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรม ให้เป็นไปตามองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางด้านพื้นที่ พบว่าประสบปัญหาและอุปสรรคสำคัญดังต่อไปนี้

- สถานที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยว

จากการศึกษาข้อมูลปัญหาและ อุปสรรคทางด้านพื้นที่ ในประเด็นของสถานที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยว พบว่า สวนสมุนไพรม สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นสวนสมุนไพรมแห่งแรกของประเทศไทย เมื่อปี 2527-2528 ณ บริเวณศูนย์บำรุงรักษาและบ้านพักพนักงาน หัวมุมทางหลวงหมายเลข 3191 และ36 ตำบลมาบข่า กิ่งนิคมพัฒนา จังหวัดระยอง ซึ่งการที่สวนสมุนไพรม ตั้งอยู่ในพื้นที่ของศูนย์บำรุงรักษาและบ้านพัก

พนักงาน ปตท. นั้น ทำให้ภาพลักษณ์ของสวนสมุนไพรมี เป็นพื้นที่ปิดกั้นคือ เป็นสถานที่
ท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่ในอาณาเขตครอบครองของปตท. มีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย ประจำตำแหน่ง
ป้อมยามรักษาการณ์บริเวณประตูหลักทั้ง 2 จุด ตลอด 24 ชั่วโมง ทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกไม่เป็นมิตร
และรู้สึกไม่เป็นอิสระในการท่องเที่ยว

- ขนาดของแหล่งท่องเที่ยว

จากการศึกษาข้อมูลปัญหาและ อุปสรรคทางด้านพื้นที่ ในประเด็นของ
ขนาดของแหล่งท่องเที่ยว พบว่า สวนสมุนไพรมสมเด็จพระรัตนราชสุตาฯ สยามบรมราชกุมารี
มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 60 ไร่ ซึ่งพื้นที่สวนสมุนไพรม ขนาด 60 ไร่ นั้น ได้มีการรวบรวมพันธุ์พืช
สมุนไพรมหายากมาปลูกแสดงกว่า 270 ชนิด โดยจัดแบ่งกลุ่มสมุนไพรม จำแนกตามสรรพคุณ
การรักษาโรคมตามคัมภีร์ยาไทยโบราณออกเป็น 20 กลุ่ม ซึ่งในพื้นที่เพียง 60 ไร่ ทำให้ความสามารถ
ในการรองรับนักท่องเที่ยวที่น้อยลงตามไปด้วย ซึ่งจะเห็นได้ในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวที่มี
นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมสวนสมุนไพรม เป็นจำนวนมาก ๆ นั้น พื้นที่ของสวนสมุนไพรม
ทั้งในส่วนของนิทรรศการ พิพิธภัณฑ์ ส่วนบริการต่าง ๆ และในสวนสมุนไพรมนั้น จะเต็มไปด้วย
นักท่องเที่ยวในทุก ๆ จุด เจ้าหน้าที่นำชมไม่สามารถบริการ ดูแล และให้ข้อมูลได้ทั่วถึง ทำให้
เสียทัศนียภาพ บรรยากาศแออัด และเสียอรรถรสในการท่องเที่ยว ซึ่งอาจก่อให้เกิดความรู้สึก
ไม่ประทับใจแก่นักท่องเที่ยวได้

- การคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

จากการศึกษาข้อมูลปัญหาและ อุปสรรคทางด้านพื้นที่ ในประเด็นของ
การคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว พบว่า การคมนาคมเข้าถึงสวนสมุนไพรม สมเด็จพระรัตนราชสุตาฯ สยามบรมราชกุมารี สามารถเข้าถึงได้โดยรถยนต์และจักรยานยนต์ จากทางหลวง
จังหวัดสาย 3191 โดยตรง ทั้งนี้พื้นที่สวนสมุนไพรม ไม่มีรถประจำทางผ่าน ทำให้นักท่องเที่ยวที่
ไม่มียานพาหนะส่วนตัว เดินทางเข้าถึงสวนสมุนไพรม ได้ยาก เพราะต้องเหมารถโดยสาร
ในการเดินทาง ซึ่งคนขับรถประจำทางมักจะคิดค่าบริการในราคาสูง เพราะระยะทางจาก
สวนสมุนไพรม ค่อนข้างไกลจากตัวเมือง และบริเวณสวนสมุนไพรม ไม่มีบ้านเรือนในละแวก
ใกล้เคียง ทำให้ไม่มีผู้โดยสารในขากลับ จึงเป็นเหตุให้คนขับรถประจำทางคิดค่าบริการในราคาสูง
ซึ่งเป็นอุปสรรคแก่นักท่องเที่ยวที่อยู่ห่างไกล และไม่สะดวกในการเดินทาง ทำให้ไม่ตัดสินใจ
เดินทางไปเยี่ยมชม

- เอกลักษณะเฉพาะของแหล่งท่องเที่ยว

จากการศึกษาข้อมูลปัญหาและ อุปสรรคทางด้านพื้นที่ ในประเด็นของ เอกลักษณะเฉพาะของแหล่งท่องเที่ยว พบว่า สวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีความมีเอกลักษณ์เฉพาะ (Uniqueness) ของแหล่งท่องเที่ยวที่โดดเด่นในเรื่องของสมุนไพรฯ เพียงอย่างเดียว ทำให้ยังขาดสิ่งดึงดูดใจอื่นๆ ซึ่งความมีเอกลักษณ์เฉพาะของแหล่งท่องเที่ยวคือคุณสมบัติที่สำคัญของแหล่งท่องเที่ยว ความไม่หลากหลายของเอกลักษณ์เฉพาะของพื้นที่ ทำให้ปัจจัยดึงดูด (Pull Factors) ของพื้นที่นั้นๆ มีน้อย อาจทำให้ไม่สามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้เพียงพอ ทำให้นักท่องเที่ยวบางกลุ่มตัดสินใจไม่เดินทางเข้ามาเยี่ยมชมสวนสมุนไพรฯ ได้

4.2.2 สักยภาพ ปัญหา และอุปสรรคทางการจัดการ

1) สักยภาพทางการจัดการ

จากการศึกษาข้อมูลเพื่อศึกษาแนวทาง สักยภาพในการส่งเสริม และพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ให้เป็นไปตามองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านการจัดการ พบว่า การจัดการ ในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีการวางแผนการจัดการ ที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ เพราะหน่วยงานการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) มุ่งมั่นในการดูแลสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยให้ความสำคัญในการดำเนินธุรกิจโดยไม่ก่อผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง ควบคู่ไปกับการดำเนินกิจกรรมเพื่อสังคม หรือ Corporate Social Responsibility (CSR) โดยเน้นให้ทุก โครงการและทุกพื้นที่ของกลุ่ม ปตท. โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดระยองซึ่งเป็นที่ตั้งของบริษัทต่าง ๆ ในกลุ่ม ปตท. ให้ความสำคัญกับการร่วมสร้างสรรค์สังคม ชุมชน และดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม ของพื้นที่จังหวัดระยองมาโดยตลอด ดังนั้นจึงให้ความสำคัญในเรื่องการรองรับผลกระทบ ทางด้านสิ่งแวดล้อมตั้งแต่ขั้นตอนแรกของการวางแผนการจัดการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรฯ

- การจัดการขยะมูลฝอย

จากการศึกษาข้อมูลปัญหา และอุปสรรคทางการจัดการ ในประเด็นของ การจัดการขยะมูลฝอย พบว่า เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ

สยามบรมราชกุมารี มีการออกแบบพื้นที่รองรับของเสีย ขยะมูลฝอย จากการท่องเที่ยวเป็นอย่างดี ซึ่งมีการคัดแยกขยะอย่างคร่าว ๆ โดยกลุ่มแม่บ้านที่ดูแลสวนสมุนไพรฯ ทำให้ปัจจุบันยังไม่พบปัญหาใด ๆ เกี่ยวกับขยะมูลฝอยจากการท่องเที่ยว

- การจัดการคุณภาพน้ำ

จากการศึกษาข้อมูลปัญหาและ อุปสรรคทางการจัดการ ในประเด็นของการจัดการคุณภาพน้ำ พบว่า แหล่งน้ำที่นำมาใช้อุปโภค-บริโภค ในพื้นที่สวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้รับน้ำจากอ่างเก็บน้ำดอกกราย โดยแบ่งน้ำออกเป็น 2 ส่วน คือน้ำประปา และน้ำดิบ ซึ่งน้ำประปาก็จะนำมาใช้อุปโภค-บริโภค และใช้ประโยชน์ต่าง ๆ ในตัวอาคาร ส่วนน้ำดิบนั้นจะทำการสูบน้ำมาพักในบ่อพักน้ำเพื่อปรับสภาพคุณภาพน้ำก่อนจะนำมาใช้รดน้ำต้นไม้ และทำความสะอาดพื้นที่บริเวณสวนสมุนไพรฯ ซึ่งในฤดูแล้งนั้น จะมีปัญหาการขาดแคลนน้ำเป็นบางช่วง ทางสวนสมุนไพรฯ ก็จะทำการพักน้ำสำรองล่วงหน้า เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในฤดูแล้ง และในบางช่วงที่คุณภาพน้ำไม่ดี เช่น ขุ่น หรือมีออกซิเจนต่ำ ก็จะทำการพักน้ำในบ่อพักและเติมออกซิเจน เพื่อปรับคุณภาพน้ำให้ดีขึ้น ก่อนจะนำไปใช้รดน้ำ ทำความสะอาด และใช้ประโยชน์ต่าง ๆ ในสวนสมุนไพรฯ

- การจัดการคุณภาพอากาศ

จากการศึกษาข้อมูลปัญหา และอุปสรรคทางการจัดการ ในประเด็นของการจัดการคุณภาพอากาศ พบว่า สภาพแวดล้อมในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เต็มไปด้วยต้นไม้ใหญ่-น้อยมากมาย ทำให้มีความร่มรื่น และถือได้ว่าเป็นปอดให้แก่คนในชุมชนมาบ๋า และชุมชนใกล้เคียงได้มาพักผ่อน และสูดอากาศบริสุทธิ์ ซึ่งปัจจุบันยังไม่พบปัญหาใด ๆ เกี่ยวกับคุณภาพอากาศ

- การจัดการคุณภาพเสียง

จากการศึกษาข้อมูลปัญหา และอุปสรรคทางการจัดการ ในประเด็นของการจัดการคุณภาพเสียง พบว่า สวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นพื้นที่ที่สงบร่มรื่น ซึ่งปัญหาเรื่องคุณภาพเสียงจะมีเฉพาะช่วงที่มีการซ่อมแซม หรือปรับปรุงพื้นที่ หรือบริเวณใกล้เคียง เพียงแค่ระยะเวลาสั้น ๆ เท่านั้น ส่วนในเรื่องของการคมนาคม หรือการทำงานของเครื่องจักรต่าง ๆ ไม่พบปัญหาใด ๆ เกี่ยวกับคุณภาพเสียง

- การจัดการดูแลพรรณพืช

จากการศึกษาข้อมูลปัญหาและ อุปสรรคทางการจัดการ ในประเด็นของการจัดการดูแลพรรณพืช พบว่า ปัญหาที่พบบ่อย ๆ ในระยะแรก ๆ ของการดูแลพรรณพืช ในสวนสมุนไพร คือ ความไม่อุดมสมบูรณ์ของต้นไม้ เนื่องจากการเคลื่อนย้ายสถานที่ การแข่งขันธาตุอาหารในดิน การบดบังแสงกัน ศัตรูพืช ฯลฯ ซึ่ง 1 ในเจ้าหน้าที่ดูแลโครงการสวนสมุนไพรของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ทำหน้าที่จัดการดูแลความเรียบร้อยในพื้นที่สวนสมุนไพรทั้งหมด โดยทำการว่าจ้าง ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอส เอ็ม วี การ์เด้น แอนด์ คอนสตรัคชั่น เพื่อรับหน้าที่ดูแลความเรียบร้อยในพื้นที่ของสวนสมุนไพร ซึ่งปัญหาดังกล่าวข้างต้น ได้รับการดูแลรักษาและปรับปรุงอย่างดี ทำให้ปัจจุบันสภาพสวนสมุนไพร มีความอุดมสมบูรณ์ และมีความร่มรื่นมากขึ้น แต่ก็ต้องมีการดูแลรักษาสภาพทางธรรมชาติ ควบคู่ไปกับการเป็นระเบียบเรียบร้อย และคงความสวยงามอย่างต่อเนื่อง ซึ่งคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาค้นคว้าอย่างละเอียด ทำการสำรวจพื้นที่และออกแบบการจัดวางกลุ่มพันธุ์พืชให้ง่ายต่อการดูแลจัดการ

- ประสิทธิภาพของการใช้ทรัพยากรและพลังงาน

จากการศึกษาข้อมูลปัญหา และอุปสรรคทางการจัดการ ในประเด็นของประสิทธิภาพของการใช้ทรัพยากรและพลังงาน พบว่า นอกจากจะมีการให้ความรู้ทางด้าน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ยังมีการจัดการด้านประสิทธิภาพของการใช้ทรัพยากร และพลังงาน เป็นอย่างดี โดยให้บริการนั่งรถ NGV (รถที่ใช้เชื้อเพลิงจากก๊าซธรรมชาติ ทดแทนน้ำมัน) ชมรอบสวนสมุนไพร มีการหมุนเวียนน้ำทิ้งจากบ้านพักพนักงานปตท. และสวนสมุนไพร มาบำบัดก่อนจะนำกลับไปใช้รดน้ำต้นไม้ และใช้ประโยชน์ต่าง ๆ ในสวนสมุนไพร เพื่อเป็นการใช้ทรัพยากรและพลังงานให้มีประสิทธิภาพสูงสุด

- การจัดสิ่งอำนวยความสะดวก

จากการศึกษาข้อมูลปัญหาและ อุปสรรคทางการจัดการ ในประเด็นของการจัดสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่า สวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีการจัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นไว้เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว แต่ก็ยังไม่ครบ ทุกปัจจัย เช่น การติดต่อสื่อสารด้วยโทรศัพท์เคลื่อนที่ในพื้นที่สวนสมุนไพร ก่อนข้างมีปัญหาเพราะสัญญาณของผู้ให้บริการบางเครือข่าย ไม่สามารถเข้าถึง และไม่มีการติดตั้งโทรศัพท์สาธารณะ

ในพื้นที่ ภายในพื้นที่ไม่มีการติดตั้งเครื่องกวดเงินอัตโนมัติ ทำให้นักท่องเที่ยวหลายคนที่ไม่สนใจซื้อของที่ระลึกแต่เตรียมเงินมาไม่พอ หรือไม่ได้เตรียมเงินมา ไม่สามารถซื้อของที่ระลึกตามความต้องการได้ ความไม่พอเพียงของห้องน้ำ และความไม่สะดวกของจุดท่องเที่ยวที่ห่างไกลห้องน้ำ ส่วนของที่พัก เป็นเรือนรับรองแขกของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ซึ่งนักท่องเที่ยว ที่ต้องการพักในเรือนรับรอง ต้องทำเป็นหนังสือแจ้งล่วงหน้า ถึงผู้ช่วยกรรมการผู้จัดการใหญ่ โรงแยกก๊าซธรรมชาติ จังหวัดระยอง ซึ่งเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรมีแผนการดำเนินการแก้ไขต่อไป

- การให้ความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน

จากการศึกษาข้อมูลปัญหาและ อุปสรรคทางการจัดการ ในประเด็นของการให้ความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน พบว่า พื้นที่สวนสมุนไพรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีรั้วโปร่งล้อมรอบ มีตำแหน่งป้อมยามรักษาการณ์ตั้งอยู่บริเวณประตูหลัก 2 จุด โดยมีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยประจำ 2 ผลัด ผลัดละ 12 คน ตลอดเวลา รวมทั้งมีการติดตั้งไฟฟ้าให้แสงสว่างริมรั้ว ตามแนวถนน และบริเวณที่มีการใช้งานในเวลากลางคืนอย่างทั่วถึง

จากการศึกษาศักยภาพในการส่งเสริม และพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในประเด็นทางการจัดการ พบว่า สวนสมุนไพรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีการวางแผนการจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดี ตั้งแต่ขั้นตอนแรกของการวางแผนพัฒนา ปรับปรุงสวนสมุนไพรมฯ ทำให้การดำเนินการจัดการต่าง ๆ ดำเนินไปได้โดยง่าย ในส่วนของปัญหา และอุปสรรคที่พบ หลังจากการเก็บข้อมูล และตรวจสอบข้อเสนอแนะของนักท่องเที่ยวของเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรมฯ และนำเสนอในที่ประชุมเพื่อหาแนวทางร่วมกันในการพัฒนาปรับปรุงพื้นที่ต่อไป

2) ปัญหา และอุปสรรคทางการจัดการ

จากการศึกษาการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรมฯ ให้เป็นไปตามองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางการจัดการ พบว่าประสบปัญหา และอุปสรรค สำคัญดังต่อไปนี้ การจัดการในสวนสมุนไพรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีการวางแผนการจัดการที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรการจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษอย่างเป็นระบบ ทำให้ยังไม่มีปัญหาในเรื่องของมลพิษทางด้านต่าง ๆ ส่วนของปัญหาในเรื่องของ

การจัดการดูแลพรรณพืชภายในสวนสมุนไพร อันเนื่องมาจากความไม่อุดมสมบูรณ์ของต้นไม้ หรือสาเหตุจากการรบกวนของกิจกรรมการท่องเที่ยว ก็ต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด เพื่อป้องกันความเสื่อมโทรมอย่างเช่นที่เคยเกิดขึ้นกับสวนสมุนไพรฯ ในอดีต และในสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ ด้วย ปัญหาและอุปสรรคในเรื่องของการจัดสิ่งอำนวยความสะดวก เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ ได้ทำการเก็บข้อมูลข้อเสนอแนะ และความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปพัฒนาปรับปรุงพื้นที่สวนสมุนไพรฯ และจัดสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวมากขึ้น เช่น ห้องน้ำ โทรศัพท์สาธารณะ และเครื่องกดเงินอัตโนมัติ เป็นต้น

4.2.3 ศักยภาพ ปัญหา และอุปสรรคทางด้านกิจกรรมและกระบวนการ

1) ศักยภาพทางด้านกิจกรรมและกระบวนการ

จากการศึกษาข้อมูลเพื่อศึกษาแนวทาง ศักยภาพในการส่งเสริม และพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ให้เป็นไปตามองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านกิจกรรมและกระบวนการ พบว่าการจัดการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กลุ่ม ปตท. ได้ให้ความสำคัญในเรื่องของการดูแลสังคมและสิ่งแวดล้อมมาตลอด และมีการดำเนินงาน รวมไปถึงการสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อมในแต่ละพื้นที่ทั่วประเทศ มาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในพื้นที่ของจังหวัดระยอง เพราะถือว่าเป็นพื้นที่เขตอุตสาหกรรม และเป็นที่ตั้งของ โรงแยกก๊าซธรรมชาติ ปตท. จังหวัดระยอง จึงมีเป้าหมายที่จะให้ความรู้ในเรื่องของสิ่งแวดล้อมแก่เยาวชนที่จะเติบโตขึ้นเป็นกำลังหลักของชาติต่อไปในอนาคต ประกอบกับกลุ่ม ปตท. เห็นว่า สวนสมุนไพรแห่งแรกของประเทศไทย ที่กลุ่ม ปตท. ได้สร้างขึ้นเมื่อปี 2527-2528 ณ บริเวณศูนย์บำรุงรักษาและบ้านพักพนักงาน ตำบลมาบข่า กิ่งกิมพัฒนา จังหวัดระยอง บนเนื้อที่ประมาณ 60 ไร่ มีความเหมาะสมที่จะพัฒนาปรับปรุงให้สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมได้ โดยมีการสื่อความหมายหลายอย่างในการนำเสนอ เช่น การนำเสนอในเรื่องของปัญหาสิ่งแวดล้อมโลกในปัจจุบัน ปัญหาสภาวะโลกร้อนที่เป็นสาเหตุหลักของภัยพิบัติทางธรรมชาติ โยงไปถึงการชี้ให้เห็นถึงมนุษย์ สาเหตุสำคัญของปัญหาสิ่งแวดล้อม กระตุ้นให้เกิดความตระหนักในความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและสร้างจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม นำเสนอโครงการต่าง ๆ ที่ กลุ่ม ปตท. จัดทำเพื่อสิ่งแวดล้อมและชุมชน เช่นการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ การช่วยเหลือชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การกลับไปกลับคืนมาของความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติหลังโครงการพัฒนา เป็นต้น

มีการจัดการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ ในเรื่องของสมุนไพร และองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง โดยให้ความรู้ในลักษณะของการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักท่องเที่ยว และผู้บรรยาย ซึ่งในแต่ละห้องการเรียนรู้ก็จะมีเนื้อหาในการนำเสนอที่แตกต่างกัน มีสื่อที่หลากหลายรูปแบบ ทำให้การเรียนรู้ในแต่ละห้องมีจุดดึงดูดความสนใจในการเรียนรู้ ตลอดเวลา เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ รวมไปถึงการสร้างความตระหนัก และปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม นักท่องเที่ยวจึงสามารถ ศึกษาเรียนรู้ เกี่ยวกับประสบการณ์ต่าง ๆ ในสวนสมุนไพรฯ ได้อย่างเพลิดเพลิน โดยไม่รู้สึกรำคาญเบื่อหน่ายอีกทั้งกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีการจัดขึ้นในสวนสมุนไพรฯ เป็นกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อสร้างจิตสำนึกที่ดีเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดังนั้นจึงมีการนำเสนอเนื้อหาแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์สอดแทรกในกิจกรรมต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา และได้รับความสนใจจากกลุ่มนักท่องเที่ยว ที่เข้าเยี่ยมชมสวนสมุนไพรฯ เป็นอย่างมาก จึงมีการนำเสนอแนวคิดในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เข้าพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ในที่ประชุมอีกด้วย

เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ ตระหนักถึงปัญหาในเรื่องของกระบวนการ ให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกในคุณค่าของการท่องเที่ยวเป็นอย่างดี จึงพยายามที่จะศึกษา สังเกต ถึงปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ จากการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในสวนสมุนไพรฯ เพื่อเร่งดำเนินการพัฒนา แก้ไขและปรับปรุงให้ตรงตามความต้องการของเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ ของ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) เป็นไปตามเงื่อนไขสัญญา และแผนงานจากมติที่ประชุม และตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว รวมไปถึงภารกิจหลักคือการจัดการท่องเที่ยวใน สวนสมุนไพรฯ และมีการศึกษา ดำเนินการจัดการ ปรับปรุงปัจจัยและกระบวนการให้ความรู้ อย่างต่อเนื่องควบคู่ไปด้วย เพื่อให้สวนสมุนไพรฯ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถให้ความรู้ และให้ประโยชน์แก่นักท่องเที่ยวได้จริง ซึ่งกระบวนการจัดการให้ความรู้ที่ใช้ประโยชน์ได้จริง นับเป็นวัตถุประสงค์สำคัญของการจัดการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และมีการจัดการให้กระบวนการให้ความรู้ในสวนสมุนไพรฯ มีความต่อเนื่อง อยู่ตลอดเวลา

จากการศึกษาศักยภาพในการส่งเสริม และพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในประเด็นทางด้านกิจกรรม และกระบวนการ พบว่า สวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สามารถที่จะพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) รวมไปถึงการจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ (Health Tourism) ได้อีกด้วย

การจัดการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพร่ๆ มีการให้ความสำคัญเกี่ยวกับการเรียนรู้ในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมสอดแทรกอยู่ตลอดเวลา มีการศึกษาเรียนรู้กับธรรมชาติ มีกิจกรรมเดินชมสวนสมุนไพร่ๆ ที่นักท่องเที่ยวจะมีโอกาสได้สัมผัสกับธรรมชาติอย่างใกล้ชิด ได้เห็นสมุนไพร่ไทยที่สำคัญๆ รวมไปถึงสมุนไพร่หายาก สิ่งเหล่านี้ล้วนก่อให้เกิดจิตสำนึกในคุณค่าของการท่องเที่ยว และจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การพัฒนาบุคลากรในส่วนของผู้เจ้าหน้าที่นำชม ให้มีความเข้าใจในเรื่องของนิเวศวิทยา และแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะทำให้สามารถสื่อความหมายให้นักท่องเที่ยวเข้าใจถึงความสำคัญของระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อมอย่างลึกซึ้งมากขึ้น ความรู้ และประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ได้รับจากการเยี่ยมชมสวนสมุนไพร่อย่างคุ้มค่า อีกทั้งยังสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้จริง

2) ปัญหา และอุปสรรคทางด้านกิจกรรมและกระบวนการ

จากการศึกษาการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร่ๆ ให้เป็นไปตามองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางด้านกิจกรรมและกระบวนการ พบว่าประสบปัญหาและอุปสรรค สำคัญดังต่อไปนี้

การให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกในคุณค่าของการท่องเที่ยว

จากการศึกษาข้อมูลปัญหาและ อุปสรรคทางด้านกิจกรรมและกระบวนการ ในประเด็นของการให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกในคุณค่าของการท่องเที่ยว พบว่าการประชาสัมพันธ์สวนสมุนไพร่ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในภาพพจน์ของแหล่งรวบรวมสมุนไพร่หลากหลายชนิด อาจทำให้บุคคลบางส่วนมีความคิดว่าสวนสมุนไพร่ๆ เป็นเพียงแค่ว่า สวนต้นไม้ที่มีการรวบรวมสมุนไพร่ไว้เยอะ ๆ และมีสวนดอกไม้ตกแต่งเพื่อความสวยงามเพียงเท่านั้น ทำให้กลุ่มบุคคลเหล่านั้น ไม่ตัดสินใจเข้ามาท่องเที่ยวในสวนสมุนไพร่ๆ หรือบ่อยครั้งที่เจ้าหน้าที่นำชมสวนสมุนไพร่ๆ พบว่านักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมสวนสมุนไพร่ๆ ไม่ได้มีความสนใจที่จะศึกษาในเรื่องของสมุนไพร่มากนัก เพียงแต่ต้องการเข้ามาเยี่ยมชมเท่านั้น แต่เมื่อได้เห็นการนำเสนอ ประกอบกับรับฟังการบรรยายเกี่ยวกับเรื่องสิ่งแวดล้อม จึงเกิดความสนใจใคร่รู้ในเรื่องสิ่งแวดล้อม และต้องการข้อมูลในเรื่องของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพิ่มเติม ซึ่งเป็นข้อมูลที่นอกเหนือจากการเตรียมข้อมูลของผู้เจ้าหน้าที่นำชมทำให้ไม่สามารถตอบคำถามให้เข้าใจได้ชัดเจน อีกทั้งนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะใช้เวลาในการเยี่ยมชมจำกัด จึงเลือกที่จะเยี่ยมชมสวนสมุนไพร่ๆ ให้ทั่วถึงทั้งหมดแทนที่จะเก็บเกี่ยวความรู้ที่สวนสมุนไพร่ๆ ต้องการนำเสนอ

เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ตระหนักถึงปัญหาในเรื่องของการให้ความรู้ และสร้างจิตสำนึกในคุณค่าของการท่องเที่ยวเป็นอย่างดี จึงพยายามที่จะพัฒนาบุคลากร และปรับปรุงกิจกรรมต่าง ๆ ในสวนสมุนไพรมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ให้สามารถตอบสนองความต้องการในการเรียนรู้ ของนักท่องเที่ยวมากขึ้น โดยการปรับปรุงวิธีการเผยแพร่เนื้อหาและการใช้แหล่งท่องเที่ยว เพื่อการเรียนรู้ ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

- วิธีการเผยแพร่เนื้อหาและการใช้แหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้

จากการศึกษาข้อมูลปัญหาและ อุปสรรคทางด้านกิจกรรมและกระบวนการ ในประเด็นของวิธีการเผยแพร่เนื้อหาและการใช้แหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ พบว่า แม้ว่าจะมีการเตรียมการต้อนรับนักท่องเที่ยวเป็นอย่างดี ทั้งการจัดเตรียมความพร้อมของสถานที่ และการฝึกทักษะอบรมแก่เจ้าหน้าที่นำชมอย่างเข้มงวด แต่ปัญหาจากการให้ข้อมูลความรู้ แก่นักท่องเที่ยวนั้นก็ยังไม่สามารถให้ความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวได้ในทุก ๆ ประเด็น รวมไปถึง การเชื่อมโยง บรรยายขยายความ เนื้อหาความรู้จากพื้นที่ศึกษาไปสู่ความรู้แขนงอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งนั่นยังมีเพียงเล็กน้อย เช่น การให้ความรู้ในเรื่องสมุนไพรรักษาโรคของสมุนไพรมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และขยายความเชื่อมโยงไปถึงสภาพทางนิเวศวิทยาที่จะสามารถพบเห็นได้บ่อย ๆ รวมทั้งการอธิบายถึงความสัมพันธ์ของสภาพแวดล้อมจากการกระทำ ของมนุษย์ในปัจจุบันทำให้สมุนไพรมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ กลายเป็นสมุนไพรมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งสามารถอธิบาย ให้นักท่องเที่ยวตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมได้ ส่วนคำถามเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ได้รับความนิยมมากขึ้นในปัจจุบัน ก็เป็นคำถามที่ถูกพบบ่อย ๆ สำหรับเจ้าหน้าที่ ประชาสัมพันธ์และเจ้าหน้าที่นำชม ซึ่งคำถามเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นจะเป็นคำถาม ที่นอกเหนือไปจากการวัตถุประสงค์การนำเสนอของพื้นที่และเจ้าหน้าที่นำชม ซึ่งข้อบกพร่อง ในแต่ละจุดเหล่านี้อาจส่งผลกระทบต่อให้เกิดทัศนคติที่ไม่ดี และอาจก่อให้เกิดความไม่ประทับใจ แก่แก่นักท่องเที่ยวได้

- ผลประโยชน์และความคุ้มค่าในการเรียนรู้

จากการศึกษาข้อมูลปัญหาและ อุปสรรคทางด้านกิจกรรมและกระบวนการ ในประเด็นของผลประโยชน์และความคุ้มค่าในการเรียนรู้ พบว่า นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชม สวนสมุนไพรมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สยามบรมราชกุมารี จะแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ แข็งแรงหน้า และไม่ได้แข็งแรงหน้า ซึ่งกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ไม่ได้แข็งแรงหน้า และไม่ได้เข้าไป ลงทะเบียน ณ จุดประชาสัมพันธ์ ก็อาจจะไม่ได้รับการดูแลจากเจ้าหน้าที่นำชม นักท่องเที่ยวที่เข้ามา

เยี่ยมชมสวนสมุนไพรฯ อาจจะมีวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน ซึ่งนอกจากปัจจัยทางด้านพื้นที่ การจัดการท่องเที่ยว และกิจกรรมต่าง ๆ ในสวนสมุนไพรฯ ยังมีปัจจัยของตัวนักท่องเที่ยวเอง ที่มีความรู้ ความเข้าใจ ที่แตกต่างกัน ความตั้งใจ ความสนใจที่จะเรียนรู้ ก็จะมีผลต่อการได้รับความรู้ที่แตกต่างกันออกไปด้วย ซึ่งหากมีการแจ้งล่วงหน้าถึงจุดประสงค์ในการเดินทางมาเยี่ยมชมสวนสมุนไพรฯ เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ จะมีการเชิญวิทยากร กิตติมศักดิ์ ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญมาร่วมบรรยายในห้องประชุมเพื่อให้กลุ่มนักท่องเที่ยวได้เก็บเกี่ยวเนื้อหาสาระที่เป็นประโยชน์มากยิ่งขึ้น เช่นกลุ่มชุมชน/กลุ่มแม่บ้าน ที่ต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรพื้นบ้าน จำพวกสบู่ ยาสมุนไพร ครีมพอกหน้า และเขียนจดหมายแจ้งเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ ล่วงหน้า เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ ก็จะดำเนินการประสานงานกับวิทยากรผู้เชี่ยวชาญด้านผลิตภัณฑ์สมุนไพร และมีการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อจัดอบรมให้แก่กลุ่มชุมชน/กลุ่มแม่บ้านต่อไป นอกจากนี้การท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อน คลายความเครียด และสูดอากาศบริสุทธิ์ในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี การเรียนรู้ภายในสวนสมุนไพรฯ รวมไปถึงการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการเรียนรู้ถึงความสำคัญของพันธุ์พืชสมุนไพร ความสำคัญของสิ่งแวดล้อม ทำให้กลุ่มเยาวชนจากโรงเรียนต่าง ๆ ในชุมชน เริ่มมีการทำแปลงปลูกพืชผัก พืชสมุนไพรในโรงเรียน โดยมีการผลัดเวรกันดูแลเป็นอย่างดี ซึ่งเป็นการทำความรู้จักประโยชน์ของพืชสมุนไพรที่ตนเองปลูก ปลูกฝังให้เกิดการเรียนรู้คุณค่าของต้นไม้ มีความรักต่อต้นไม้ ป่าไม้ และปลูกสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อีกทั้งสวนสมุนไพรฯ ยังเป็นสถานที่ศึกษาที่สำคัญของกลุ่มนักเรียนวิชาแพทย์แผนไทยของชุมชนต่าง ๆ ในจังหวัดระยอง ที่มีการจัดการเรียนการสอน ทัศนศึกษา ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรไทยสำคัญ ๆ อย่างใกล้ชิด เป็นสถานที่เรียนรู้ภาคสนามของนักศึกษามหาวิทยาลัยต่าง ๆ และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของชุมชนมาบตา และจังหวัดระยองอีกด้วย ผลประโยชน์และความคุ้มค่าในการเรียนรู้ที่จะเกิดขึ้นแก่นักท่องเที่ยว และสวนสมุนไพรฯ เองนั้น ขึ้นอยู่กับการแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์ระหว่างนักท่องเที่ยว และสวนสมุนไพรฯ ซึ่งการเก็บเกี่ยวความรู้ ประสบการณ์ และการนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคลก็แตกต่างกันออกไป

- การปรับปรุงปัจจัยและกระบวนการให้ความรู้อย่างต่อเนื่อง

จากการศึกษาข้อมูลปัญหาและ อุปสรรคทางด้านกิจกรรมและกระบวนการในประเด็นของการปรับปรุงปัจจัยและกระบวนการให้ความรู้อย่างต่อเนื่อง พบว่า การเปลี่ยนบุคลากรเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ ถือเป็นปัญหาที่สำคัญต่อการปรับปรุงปัจจัย

และกระบวนการให้ความรู้อย่างต่อเนื่อง เพราะทำให้แผนการจัดการต่าง ๆ ขาดความต่อเนื่อง และอาจทำให้วัตถุประสงค์ของการดำเนินงานเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมได้ ซึ่งใน แผนการจัดการ กิจกรรมของเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรมุข ในการทำงานระยะที่ 2 จะแตกต่างจาก บันทึกวางแผนการจัดการกิจกรรมที่เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรมุข ระยะเริ่มต้น โครงการสวนสมุนไพรมุข ได้เขียนร่างไว้ โดยกิจกรรมบางกิจกรรมที่มีการประชุมวางแผนในระยะแรก เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงบุคลากรเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรมุข กิจกรรมเหล่านั้นก็ขาดเจ้าหน้าที่ดูแลรับผิดชอบ จึงถูกเลื่อนกำหนดการจัดหรือตัดออกจากผังกิจกรรมออกไป

4.2.4 สักยภาพ ปัญหา และอุปสรรคทางด้านองค์กร

1) สักยภาพทางด้านองค์กร

จากการศึกษาข้อมูลเพื่อศึกษาแนวทาง สักยภาพในการส่งเสริม และพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรมุข สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ให้เป็นไปตามองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านการองค์กร พบว่า การจัดการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรมุข สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ไม่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกกระบวนการของการวางแผนการจัดการ ด้วยข้อจำกัดหลาย ๆ ประการขององค์กร ซึ่งการวางแผนการพัฒนาปรับปรุงของคณะโครงการพัฒนาสวนสมุนไพรมุข ซึ่งควบคุมการดำเนินงานโดยกลุ่ม ปตท. ได้คำนึงถึงเรื่องของผลประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับเป็นสำคัญ

จากการศึกษาสักยภาพในการส่งเสริม และพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในสวนสมุนไพรมุข สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในประเด็นทางด้านองค์กร พบว่า การจัดการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรมุข สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีการจัดการที่ให้ความสนใจ และใส่ใจในประเด็นของการมีส่วนร่วมของชุมชน และผลประโยชน์ต่อท้องถิ่นอย่างละเอียด โดยมีเป้าหมายที่จะการจัดการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรมุข ให้เป็นประโยชน์แก่ชุมชนในท้องถิ่น ก่อให้เกิดการกระจายรายได้ในท้องถิ่น มีเป้าหมายเป็นศูนย์กลาง เชื่อมโยงเครือข่ายชุมชน ศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์ของแต่ละชุมชน โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น เพื่อนำข้อเสนอแนะของประชาชนในแต่ละชุมชน ไปพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพ และก่อให้เกิดผลประโยชน์กลับคืนสู่ท้องถิ่นมากขึ้น

2) ปัญหา และอุปสรรคทางด้านองค์กร

จากการศึกษาการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรฯ ให้เป็นไปตามองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางด้านองค์กร พบว่าประสบปัญหา และอุปสรรค สำคัญดังต่อไปนี้

- ผลประโยชน์ต่อชุมชน

จากการศึกษาข้อมูลปัญหา และอุปสรรคทางด้านองค์กร ในประเด็นของผลประโยชน์ต่อชุมชน พบว่า เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีการศึกษาสภาพบริบทชุมชนทั้ง 23 ชุมชนในจังหวัดระยอง เพื่อศึกษาถึงบริบทชุมชน ความต้องการของแต่ละชุมชน และช่องทางการเข้าถึงชุมชน เพื่อประชาสัมพันธ์ แนะนำสวนสมุนไพรฯ ให้เป็นที่รู้จัก และมองหาโอกาสในการชักชวนให้ชุมชนเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายสวนสมุนไพรฯ เพื่อร่วมเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่สวนสมุนไพรฯ ได้จัดขึ้น การเข้าถึงในบางชุมชนนั้น ไม่ใช่เรื่องง่ายนัก เพราะปัญหาสิ่งแวดล้อมในนิคมอุตสาหกรรม มาบตาพุด และชุมชนใกล้เคียงในจังหวัดระยองนั้น เป็นปัญหาที่มีความรุนแรงในพื้นที่สูง ภาวลักษณะของธุรกิจด้านพลังงาน และ โรงแยกก๊าซธรรมชาติขนาดใหญ่ ทำให้เกิดกำแพงกั้น ในการทำการประชาสัมพันธ์ของเจ้าหน้าที่สวนสมุนไพรฯ อีกทั้งเป้าหมายที่ต้องการให้ทุกชุมชน ได้รับผลประโยชน์จากการจัดการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรฯ นั้นเป็นไปได้ยาก ซึ่งต้องมีการศึกษา วางแผน และต้องใช้ระยะเวลาในการดำเนินงาน

จากการศึกษาข้อมูลบริบทชุมชนของเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ และความกระตือรือร้น พยายามที่จะสร้างสรรค์กิจกรรมดี ๆ เพื่อชุมชนของเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ ทำให้ประเด็นการจัดกิจกรรมเพื่อชุมชนเป็นประเด็นที่หัวหน้าฝ่ายกิจกรรมของโครงการสวนสมุนไพรฯ ให้ความสนใจเป็นอันดับแรก โดยพยายามที่จะดึงให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วม เริ่มจากโรงเรียนแต่ละโรงเรียนใน 23 ชุมชน หน่วยงานราชการต่าง ๆ และพัฒนาไปสู่ชุมชนทั้งหมด

- การมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการศึกษาข้อมูลปัญหา และอุปสรรคทางด้านองค์กร ในประเด็นของการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า การจัดการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ไม่ได้เปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว เนื่องจากข้อจำกัดหลายประการ ซึ่งชุมชนจะไม่ได้มีส่วนร่วมในการคิด วางแผนกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ ของการท่องเที่ยว เพราะการจัดการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรฯ บริษัท แพลน โมทิฟ จำกัด

เป็นผู้ดำเนินการจัดการ ดูแลทั้งหมด ในระยะการจัดการเตรียมการก่อนที่จะทำการเปิดสวนสมุนไพรมอบ ให้เข้าชม นั้น เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรมอบของบริษัท แปลน โมทิฟ จำกัด มีระยะเวลาเพียงสั้น ๆ ที่จะต้องคัดหามบุคลากรร่วมงาน โดยเจ้าหน้าที่ทางกลุ่ม ปตท. จะกำหนดเงื่อนไข และมาตรฐานในการพิจารณา และเจ้าหน้าที่โครงการฯ ต้องเตรียมบุคลากรให้พร้อม ในระยะเวลาตามเงื่อนไขสัญญาจ้าง เงื่อนไขที่สำคัญคือ ต้องเป็นประชาชนจาก 23 ชุมชน ในจังหวัดระยองเท่านั้น ซึ่งเจ้าหน้าที่โครงการฯ มีการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนรู้จัก และเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรมอบ โดยประกาศรับสมัครเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรมอบ จัดหาร้านอาหารในชุมชนให้เข้ามาจำหน่ายอาหาร ในอาคารบริการ จัดหาเจ้าหน้าที่ประจำห้องนวดเพื่อสุขภาพ คัดเลือกผู้ให้บริการนวดที่มีมาตรฐาน ได้รับประกาศนียบัตรหลักสูตรอบรมนวดไทย จากกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทย และการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข และแพทย์แผนไทยประจำห้องนวดเพื่อให้คำแนะนำ และความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรมอบ และติดต่อประสานงานกับกลุ่มผู้จำหน่ายผลิตภัณฑ์สมุนไพรมอบ และผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อนำมาจำหน่ายในร้านขายของที่ระลึก เพื่อเป็นการกระจายรายได้ให้กลับสู่ชุมชนต่อไป

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ตารางที่ 2 ผลการประเมินศักยภาพในด้านบริบทของสวนสมุนไพรรฯ ในการที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ประเมินครั้งที่ 1 ก่อนทดลองดำเนินการ)

รายการ	คะแนน	ระดับศักยภาพ
1. ความยากลำบากในการเดินทาง	3	สูง
2. ความปลอดภัยในการเดินทาง (ความลาดชันหรือความกว้างของถนน)	3	สูง
3. ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ตลอดการเดินทาง	3	สูง
4. จำนวนจุดท่องเที่ยวระหว่างเส้นทาง	3	สูง
5. ความสวยงามของภูมิทัศน์ระหว่างเส้นทาง	1	ต่ำ
ภาพรวมศักยภาพในด้านบริบท (Context)	2.6	สูง

จากตารางที่ 2 พบว่า สวนสมุนไพรมเด็จพระรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีภาพรวมศักยภาพทางด้านบริบทอยู่ในระดับสูง เหมาะที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เมื่อพิจารณาตัวบ่งชี้ พบว่า มีศักยภาพส่วนใหญ่อยู่ในระดับสูง ส่วนประเด็นด้านความสวยงามของภูมิทัศน์ระหว่างเส้นทางนั้น มีศักยภาพอยู่ในระดับต่ำ

ตารางที่ 3 ผลการประเมินศักยภาพในด้านปัจจัยนำเข้าของสวนสมุนไพรรฯ ในการที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ประเมินครั้งที่ 1 ก่อนทดลองดำเนินการ)

รายการ	คะแนน	ระดับศักยภาพ
1. จำนวนจุดท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรรฯ	2	ปานกลาง
2. จำนวนกิจกรรมที่ทางสวนสมุนไพรรฯ จัดให้ นักท่องเที่ยว	2	ปานกลาง
3. จำนวนจุดท่องเที่ยวในพื้นที่รอบๆ สวนสมุนไพรรฯ	3	สูง
4. จำนวนกิจกรรมที่ทางชุมชนจัดให้นักท่องเที่ยว	1	ต่ำ

5. กิจกรรมที่ทางสวนสมุนไพรฯ ให้บริการแก่ชุมชน ในด้านการท่องเที่ยว	1	ต่ำ
6. จำนวนที่พักภายในสวนสมุนไพรฯ สามารถรองรับ นักท่องเที่ยวได้สูงสุดต่อครั้ง	1	ต่ำ
7. จำนวนที่พักรอบ ๆ สวนสมุนไพรฯ สามารถรองรับ นักท่องเที่ยวได้สูงสุดต่อครั้ง	1	ต่ำ
8. ร้านอาหารภายในสวนสมุนไพรฯ สามารถรองรับ นักท่องเที่ยวได้สูงสุดต่อครั้ง	2	ปานกลาง
9. ร้านอาหารรอบ ๆ สวนสมุนไพรฯ สามารถรองรับ นักท่องเที่ยวได้สูงสุดต่อครั้ง	3	สูง
10. ห้องสุขาสาธารณะ	2	ปานกลาง
11. โทรศัพท์สาธารณะ	1	ต่ำ
12. เจ้าหน้าที่สาธารณสุข หรือ สถานีอนามัย	1	ต่ำ
13. เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย	3	สูง
14. ไฟฟ้า	3	สูง
15. แหล่งน้ำ	3	สูง
ภาพรวมศักยภาพในด้านปัจจัยนำเข้า (Input)	1.93	ปานกลาง

จากตารางที่ 3 พบว่า สวนสมุนไพรสมเด็จพระรัตนราชสุตาฯ สยามบรมราชกุมารี มีภาพรวมศักยภาพทางด้านปัจจัยนำเข้าอยู่ในระดับปานกลาง สามารถที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เมื่อพิจารณาตัวบ่งชี้ พบว่า ในประเด็นของจำนวนจุดท่องเที่ยวในพื้นที่รอบ ๆ สวนสมุนไพรฯ, ร้านอาหารรอบ ๆ สวนสมุนไพรฯ ความสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้สูงสุดต่อครั้ง, เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย, ไฟฟ้า, แหล่งน้ำ มีศักยภาพอยู่ในระดับสูง ในประเด็นของจำนวนจุดท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรฯ, จำนวนกิจกรรมที่ทางสวนสมุนไพรฯ จัดให้นักท่องเที่ยว, ร้านอาหารภายในสวนสมุนไพรฯ สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้สูงสุดต่อครั้ง, ห้องสุขาสาธารณะ มีศักยภาพอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนประเด็นด้านจำนวนกิจกรรมที่ทางชุมชนจัดให้นักท่องเที่ยว, กิจกรรมที่ทางสวนสมุนไพรฯ ให้บริการแก่ชุมชนในด้านการท่องเที่ยว, จำนวนที่พักภายในสวนสมุนไพรฯ สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้สูงสุดต่อครั้ง, จำนวนที่พักรอบ ๆ

สวนสมุนไพรมี สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้สูงสุดต่อครั้ง, โทรศัพท์สาธารณะ, เจ้าหน้าที่ สาธารณสุข หรือ สถานีอนามัย มีศักยภาพอยู่ในระดับต่ำ

ตารางที่ 4 ผลการประเมินศักยภาพในด้านกระบวนการของสวนสมุนไพรมี ในการที่จะพัฒนาเป็น แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ประเมินครั้งที่ 1 ก่อนทดลองดำเนินการ)

รายการ	คะแนน	ระดับศักยภาพ
1. การติดต่อประสานงานด้านการท่องเที่ยว	2	ปานกลาง
2. ความหลากหลายของกิจกรรมที่ทางสวนสมุนไพรมี จัดให้นักท่องเที่ยว	2	ปานกลาง
3. ความแปลกใหม่ หรือน่าสนใจของกิจกรรมที่ ทางสวนสมุนไพรมี จัดให้นักท่องเที่ยว	3	สูง
4. ช่วงเวลาที่ทางสวนสมุนไพรมี จัดกิจกรรม ให้นักท่องเที่ยว	3	สูง
5. ความหลากหลายของกิจกรรมที่ทางชุมชนจัด ให้นักท่องเที่ยว	1	ต่ำ
6. ความแปลกใหม่ หรือน่าสนใจของกิจกรรมที่ชุมชน จัดให้นักท่องเที่ยว	1	ต่ำ
7. ช่วงเวลาที่ชุมชนจัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยว	1	ต่ำ
8. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว	1	ต่ำ
ภาพรวมศักยภาพในด้านกระบวนการ (Process)	1.75	ปานกลาง

จากตารางที่ 4 พบว่า สวนสมุนไพรมีสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีภาพรวมศักยภาพทางด้านกระบวนการอยู่ในระดับปานกลาง สามารถที่จะพัฒนาเป็น แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เมื่อพิจารณาตัวบ่งชี้ พบว่า ในประเด็นของการมีส่วนร่วมของชุมชน อยู่ในระดับต่ำ ประเด็นของการติดต่อประสานงานด้านการท่องเที่ยว ความหลากหลายของกิจกรรม ที่ทางสวนสมุนไพรมี จัดให้นักท่องเที่ยว อยู่ในระดับปานกลาง และประเด็นของความแปลกใหม่ หรือน่าสนใจของกิจกรรมที่ทางสวนสมุนไพรมี จัดให้นักท่องเที่ยว ช่วงเวลาที่ทางสวนสมุนไพรมี จัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยว มีศักยภาพอยู่ในระดับสูง

ตารางที่ 5 ผลการประเมินศักยภาพในด้านผลของสวนสมุนไพร ในการที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ประเมินครั้งที่ 1 ก่อนทดลองดำเนินการ)

รายการ	คะแนน	ระดับศักยภาพ
1. จำนวนนักท่องเที่ยวโดยเฉลี่ยในช่วงก่อนทดลองดำเนินการ	2	ปานกลาง
2. แนวโน้มนักท่องเที่ยวในช่วงก่อนทดลองดำเนินการ	2	ปานกลาง
3. จำนวนนักท่องเที่ยวที่มาพักภายในสวนสมุนไพร โดยเฉลี่ยในช่วงก่อนทดลองดำเนินการ	ไม่มีที่พักรองรับ	-
4. จำนวนนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการร้านอาหารภายในสวนสมุนไพร ในช่วงก่อนทดลองดำเนินการ	2	ปานกลาง
5. ผลประกอบการด้านการท่องเที่ยวโดยเฉลี่ยในช่วงก่อนทดลองดำเนินการ	ไม่มีการศึกษา	-
6. แนวโน้มผลประกอบการด้านการท่องเที่ยวในช่วงก่อนทดลองดำเนินการ	ไม่มีการศึกษา	-
7. ปัญหาเกี่ยวกับขยะ	3	สูง
8. ชาวบ้านมีความพึงพอใจที่มีการพัฒนาสวนสมุนไพรให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว	3	สูง
9. ชาวบ้านมีจิตสำนึกอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	2	ปานกลาง
10. การท่องเที่ยวได้สร้างความเข้มแข็งและแก้ปัญหาความยากจนให้กับชุมชน	1	ต่ำ
11. ผลการดำเนินการด้านการท่องเที่ยวของสวนสมุนไพร บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้	2	ปานกลาง
12. การจัดการท่องเที่ยวของสวนสมุนไพร ส่งผลกระทบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในทางลบ	3	สูง

13. การจัดการท่องเที่ยวของสวนสมุนไพรรฯ ส่งผลกระทบให้เกิดมลพิษทางเสียง อากาศ และน้ำ	3	สูง
14. การจัดการท่องเที่ยวของสวนสมุนไพรรฯ ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ของชาวบ้านในทางลบ	3	สูง
15. การจัดการท่องเที่ยวของสวนสมุนไพรรฯ ส่งผลกระทบต่อสังคม เศรษฐกิจ ในทางบวก	1	ต่ำ
16. ปัญหาอุปสรรค ข้อจำกัด ในการพัฒนาเป็น แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	2	ปานกลาง
17. สิ่งที่น่าทึ่งท่องเที่ยวได้รับ	3	สูง
ภาพรวมศักยภาพในด้านผล (Output)	2.29	ปานกลาง

จากตารางที่ 5 พบว่า สวนสมุนไพรรสมเด็จพระรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีภาพรวมศักยภาพทางด้านผล อยู่ในระดับปานกลาง สามารถที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เมื่อพิจารณาตัวบ่งชี้ พบว่า ในประเด็นของการจัดการผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่ดี และสิ่งที่น่าสนใจท่องเที่ยวได้รับอยู่ในระดับสูง ประเด็นด้านจำนวนนักท่องเที่ยวมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้น และปัญหาอุปสรรค ข้อจำกัด ในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศอยู่ในระดับปานกลาง ประเด็นของการท่องเที่ยวได้สร้างความเข้มแข็งและแก้ปัญหาความยากจนให้กับชุมชน รวมทั้งการจัดการท่องเที่ยวของสวนสมุนไพรรฯส่งผลกระทบต่อสังคม เศรษฐกิจ ในทางบวก อยู่ในระดับต่ำ ส่วนประเด็นของผลประกอบการด้านการท่องเที่ยว นั้น เนื่องจากการจัดการท่องเที่ยวไม่ได้มุ่งหวังผลกำไรตอบแทน ผู้ศึกษาจึงไม่ได้ทำการศึกษาในประเด็นดังกล่าว

ผลการประเมินการดำเนินงาน และศักยภาพด้านต่างๆ ของการจัดการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรร สมเด็จพระรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยใช้เกณฑ์ในการประเมิน ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านบริบท ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิต พบว่าการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวของเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรรฯ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งยังมีศักยภาพสามารถที่จะส่งเสริม และพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรรฯ ให้เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากขึ้นได้

4.3 เพื่อศึกษา และประเมินการดำเนินการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

การศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ร่วมกับเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ จาก 2 หน่วยงาน คือ เจ้าหน้าที่พนักงานบริหารทั่วไป บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) จำนวน 2 คน และเจ้าหน้าที่บริหารนิทรรศการและสวนสมุนไพรฯ บริษัท แพลน โมทีฟ จำกัด จำนวน 21 คน ผู้ศึกษาได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นของสวนสมุนไพรฯ จากเอกสารต่าง ๆ ทำการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่บริหารนิทรรศการและสวนสมุนไพรฯ อย่างไม่เป็นทางการ จับกลุ่มสนทนา (Focus Group) ร่วมสังเกตแบบมีส่วนร่วม และสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ทำการบันทึกข้อมูลที่ศึกษาเบื้องต้น จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์และศึกษาข้อมูลที่รวบรวมได้ และทำการกำหนดปัญหาและอุปสรรค เพื่อศึกษาถึงวิธีการพัฒนาการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรฯ ให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยยึดองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นแนวทางในการดำเนินการ

4.3.1 การดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ช่วงที่ 1 (24 กุมภาพันธ์-23 พฤษภาคม 2550)

1) การดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านพื้นที่

จากการศึกษาถึงการดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทางด้านพื้นที่พบว่า สวนสมุนไพรฯ มีทรัพยากรทางด้านสมุนไพรที่โดดเด่นและมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น เป็นสถานที่ที่รวบรวมสมุนไพรไทย และสมุนไพรที่พบเห็นได้ยาก จำนวนกว่า 270 ชนิด บนพื้นที่ขนาดประมาณ 60 ไร่ ที่มีการปรับปรุงพัฒนา และรักษาสภาพแวดล้อมเดิม เพื่อให้เหมาะสมกับการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งจัดว่าเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับสมุนไพรได้เป็นอย่างดี และมีการจัดแสดงนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติ รวมไปถึงพิพิธภัณฑ์สมุนไพรฯ ซึ่งทำให้สวนสมุนไพรฯ มีจุดเด่นและจุดสนใจที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชม รวมถึงกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของสวนสมุนไพรฯ อีกด้วย จากการสอบถามแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า คณะวิจัยโครงการพัฒนาสวนสมุนไพรฯ ได้มีการศึกษาข้อมูล รวมไปถึงวางแผนการจัดการสิ่งแวดล้อม และแนวทางการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรฯ และมีการประสานงานระหว่างคณะวิจัยโครงการพัฒนาสวนสมุนไพรฯ และเจ้าหน้าที่โครงการบริหารจัดการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรฯ

อย่างต่อเนื่องทำให้แบบแผนการจัดการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรฯ เป็นไปตามหลักวิชาการ ตามที่คณะวิจัยโครงการพัฒนาสวนสมุนไพรฯ ได้ร่างไว้ แต่ผู้ให้ข้อมูลหลักของเจ้าหน้าที่โครงการ บริหารจัดการท่องเที่ยว จากบริษัท แพลน โมทิฟ จำกัด นั้น กล่าวว่าบริษัท แพลน โมทิฟ จำกัด ยังไม่เคยมีประสบการณ์ในการจัดการท่องเที่ยวมาก่อน และการจัดการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรฯ นั้น เป็นงานใหม่ที่ท้าทายความสามารถของเหล่าบุคลากร และทีมงานเป็นอย่างมาก ซึ่งในการศึกษา ผู้ศึกษาได้มุ่งประเด็นปัญหาการตั้งคำถามและพยายามแสวงหาคำตอบ เพื่อให้กลุ่มเจ้าหน้าที่ โครงการบริหารจัดการท่องเที่ยวสวนสมุนไพรฯ ได้เข้าใจถึงความสามารถของกลุ่มเจ้าหน้าที่ โครงการบริหารจัดการท่องเที่ยวสวนสมุนไพรฯ ว่าสามารถที่จะจัดการให้สวนสมุนไพรฯ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้หรือไม่ มีการกำหนดขอบเขตด้านพื้นที่อย่างไร มีจุดเด่นที่สามารถ ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวหรือไม่ มีการจัดการด้านสาธารณูปโภค-สิ่งอำนวยความสะดวกอะไรบ้าง ตลอดจนการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวมีสภาพอย่างไร จากการศึกษาและสอบถามข้อมูลจาก กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักพบว่า สวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีความเหมาะสมที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวและสามารถที่จะพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยว ให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้มากขึ้นได้ เพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มี คุณภาพ (Quality Destination) เพื่อพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวไปสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism) แต่เจ้าหน้าที่โครงการบริหารจัดการท่องเที่ยวสวนสมุนไพรฯ ยังขาดความรู้ ความเข้าใจ และขาดการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ทำให้ขาดประสิทธิภาพในการดูแลรักษาทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมทางการท่องเที่ยว ซึ่งอาจทำให้เกิดความเสื่อมโทรมได้ ดังเช่นแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่ประสบมา

ผู้ศึกษาและกลุ่มเจ้าหน้าที่โครงการบริหารจัดการท่องเที่ยวสวนสมุนไพรฯ ได้ดำเนินการจัดประชุมสนทนากลุ่ม เพื่อศึกษาความต้องการของเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ ทั้งจาก บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) และบริษัท แพลน โมทิฟ จำกัด ในการที่จะให้ สวนสมุนไพรเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศพบว่า กลุ่มเจ้าหน้าที่ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่ มีความต้องการที่จะพัฒนาการท่องเที่ยว ให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่ยังขาดความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในกลุ่มเจ้าหน้าที่บางส่วนเกรงว่าจะส่งผลกระทบต่อเงื่อนไข สัญญาการจัดการท่องเที่ยว เนื่องจากยังขาดความพร้อมในด้านจัดการอีกหลายเรื่อง ในส่วนของ กลุ่มเจ้าหน้าที่ ปตท. คิดว่าหากสามารถจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรฯ ได้เชื่อว่าจะทำให้สวนสมุนไพรฯ เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนมากขึ้น ซึ่งเจ้าหน้าที่ ปตท. ได้อนุญาตและมอบหมายให้ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาพร้อมกับเจ้าหน้าที่บริหาร

จัดการท่องเที่ยวของ บริษัท แพลน โมทีฟ จำกัด ในการวางแผนพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรๆ ให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากขึ้น

จากการศึกษาร่วมกับเจ้าหน้าที่โครงการพบว่า แนวทางการดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทางด้านพื้นที่ ต้องมีการจัดการในพื้นที่แต่ละส่วน ดังนี้

1.1) อาคารพิพิธภัณฑ์และนิทรรศการสวนสมุนไพรๆ

อาคารพิพิธภัณฑ์และนิทรรศการสวนสมุนไพรๆ เป็นอาคารสำหรับต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาชมสวนสมุนไพรๆ ภายในเป็นจุดต้อนรับ และจุดประชาสัมพันธ์ ซึ่งเจ้าหน้าที่ต้อนรับจะนำนักท่องเที่ยวเข้าสู่จุดลงทะเบียน เข้าสู่พิพิธภัณฑ์ และนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติตามลำดับ จากนั้นเจ้าหน้าที่นำชมจะนำนักท่องเที่ยวเข้าชมอาคารพิพิธภัณฑ์สมุนไพรต่อไป ภายในอาคารนิทรรศการเป็นห้องทำงานของเจ้าหน้าที่โครงการบริหารของบริษัท แพลน โมทีฟ จำกัด อาคารพิพิธภัณฑ์และนิทรรศการสมุนไพรเป็นจุดเด่นของสวนสมุนไพร โดยมีสื่อวีดิทัศน์ นิทรรศการ ตัวอย่างสมุนไพร ตัวอย่างผลิตภัณฑ์สมุนไพร และความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาสมุนไพรให้นักท่องเที่ยวได้เข้าเรียนรู้และเยี่ยมชม ภายในมีสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับให้บริการ ได้แก่ ห้องน้ำ ภาชนะสำหรับทิ้งขยะ เก้าอี้และโซฟาสำหรับนั่งพักผ่อน

จากการประชุมหารือของเจ้าหน้าที่โครงการ ได้ร่วมคิดหาแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ ในส่วนของอาคารพิพิธภัณฑ์และนิทรรศการสวนสมุนไพรๆ โดยการเพิ่มจำนวนที่นั่งพักผ่อน การตกแต่งสภาพภายในอาคารให้บรรยากาศใกล้เคียงสภาพตามธรรมชาติ เพื่อให้นักท่องเที่ยวรู้สึกใกล้ชิดธรรมชาติมากที่สุด

1.2) อาคารอเนกประสงค์

อาคารอเนกประสงค์ เป็นอาคารที่จัดเตรียมสำหรับการบริการนักท่องเที่ยว โดยจัดเป็นศูนย์อาหาร ร้านขายของที่ระลึก ห้องนวดเพื่อสุขภาพ และด้านหลังเป็นห้องทำงานของเจ้าหน้าที่โครงการบริหารของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน)

จากการประชุมหารือของเจ้าหน้าที่โครงการ ได้ร่วมคิดหาแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ ในส่วนของอาคารอเนกประสงค์ให้เหมาะสมแก่การให้บริการนักท่องเที่ยว โดยเพิ่มจำนวนโต๊ะ-เก้าอี้ ในศูนย์อาหาร ให้เพียงพอกับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมมากขึ้น

1.3) พื้นที่สวนสมุนไพร

พื้นที่สวนสมุนไพร มีลักษณะเป็นสวนป่า มีการเก็บรักษาต้นไม้ใหญ่ดั้งเดิม โดยไม่มีการเคลื่อนย้ายใด ๆ ทำให้ภายในสวนสมุนไพร มีความร่มรื่น และมีสภาพแวดล้อมใกล้เคียงสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ จุดเด่นของสวนสมุนไพร คือการรวบรวมสมุนไพร กว่า 270 ชนิด โดยจำแนกออกเป็น 20 กลุ่มอาการตามคัมภีร์ไทยโบราณ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว ภายในสวนสมุนไพร มีทางเดินเท้าและถนนสำหรับรถ NGV มีที่นั่งไม้ ตามจุดต่าง ๆ และลานกรวด ซึ่งเป็นจุดพักผ่อน รวมไปถึงลานกิจกรรม สำหรับจัดกิจกรรมในสวนสมุนไพร

จากการประชุมหารือของเจ้าหน้าที่โครงการ ได้ร่วมคิดหาแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ ในส่วนของพื้นที่สวนสมุนไพร ด้วยการเพิ่มจำนวนที่นั่งพักผ่อนโดยใช้วัสดุที่เป็นไม้ และเพิ่มจำนวนห้องน้ำในสวนสมุนไพร ด้านหลังบริเวณสวนยางซึ่งอยู่ไกลจากอาคารพิพิธภัณฑ์และนิทรรศการ คิดตั้งระบบให้แสงสว่างในจุดที่แสงไม่เพียงพอในตอนกลางคืน จัดพื้นที่สำหรับวางภาชนะรองรับขยะ

จากการศึกษาร่วมกับเจ้าหน้าที่โครงการพบว่า แนวทางการดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทางด้านพื้นที่ตามผลการสำรวจนั้น สามารถดำเนินการให้เสร็จสิ้นได้ในเวลาไม่นาน ซึ่งการดูแลและบริหารจัดการให้ถูกต้องและเหมาะสมนั้น เจ้าหน้าที่บริหารโครงการของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) จะทำการติดต่อประสานงานกับแม่บ้าน คนดูแลสวน พนักงานทำความสะอาด และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในการดูแลพื้นที่ในส่วนต่าง ๆ ให้ทราบและเข้าใจถึงการวิธีการดูแลที่ถูกต้องต่อไป

2) การดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านการจัดการ

จากการศึกษาถึงการดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทางการจัดการพบว่า การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของสวนสมุนไพร มีการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นการจัดการท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร ประกอบด้วย การจัดการโครงสร้างพื้นฐานและการให้บริการด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ การจัดการด้านที่พัก การจัดการด้านบริการร้านค้า การจัดการด้านคมนาคม การจัดการด้านขยะ การจัดการด้านน้ำเสีย การจัดการ

ด้านความปลอดภัย และการจัดการมาตรการ กฎระเบียบข้อบังคับของชุมชน การจัดการด้านบริการ ข้อมูลข่าวสาร การจัดการด้านสื่อความหมาย ป้าย/สัญลักษณ์

จากการศึกษาร่วมกับเจ้าหน้าที่โครงการพบว่า แนวทางการดำเนินการจัดการ ส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรมสมเด็จพระรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทางการจัดการ ต้องมีการจัดการแต่ละองค์ประกอบ ดังนี้

2.1) การจัดการด้านที่พัก

เนื่องจากพื้นที่สวนสมุนไพรมสมเด็จพระรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ตั้งอยู่ ณ บริเวณศูนย์บำรุงรักษาและบ้านพักพนักงาน ตำบลมาบจำ กิ่งนิคมพัฒนา จังหวัดระยอง ซึ่งอยู่ในความดูแลของ เจ้าหน้าที่บริหารบ้านพักพนักงาน ปตท. โดยในพื้นที่บ้านพักพนักงานนั้น มีบ้านพักรับรอง ที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ประมาณ 100 คน แต่นักท่องเที่ยวที่ต้องการเข้าพักในบ้านพักรับรองนั้น ต้องทำหนังสือขออนุญาต ไปยังเจ้าหน้าที่บริหารบ้านพักพนักงาน ปตท. ซึ่งนับว่าเป็นการไม่สะดวกที่นักท่องเที่ยวจะเข้าพัก ทำให้เจ้าหน้าที่โครงการบริหารจัดการสวนสมุนไพรมสมเด็จพระรัตนราชสุดาฯ ไม่สามารถใช้บ้านพักรับรองในพื้นที่บ้านพักพนักงาน ปตท. เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในส่วนของสวนสมุนไพรมได้

สำหรับพื้นที่สวนป่าเศรษฐกิจบริเวณรอบ ๆ สวนสมุนไพรมนั้น สามารถที่จะพัฒนาให้เป็นพื้นที่สำหรับกางเต็นท์พักแรมได้ และมีห้องน้ำในบริเวณใกล้เคียง แต่ปัญหาในเรื่องของเจ้าหน้าที่โครงการ ที่ไม่สามารถดูแลนักท่องเที่ยวได้ตลอดเวลา รวมถึงพื้นที่สวนสมุนไพรม ตั้งอยู่ในเขตบ้านพักพนักงาน ปตท. ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาการกวนพนักงาน ปตท. ที่พักอยู่ในบ้านพักได้ ทำให้ข้อเสนอในเรื่องการพัฒนาจุดกางเต็นท์ ไม่ได้รับการพิจารณาจากเจ้าหน้าที่โครงการระดับสูง

2.2) การจัดการด้านบริการร้านค้า

การจัดการด้านการให้บริการแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก และห้องนวดเพื่อสุขภาพ

- การจัดการร้านอาหาร

ในส่วนของศูนย์อาหารได้มีการตกแต่งสถานที่ให้สะอาดตาและสวยงาม เกิดบรรยากาศที่ดีและจำหน่ายอาหารที่สอดคล้อง เหมาะสมกับแนวคิดสวนไพรม และมีเมนูอาหารที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวทั่วไปเชิงกว้าง แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ อาหารหลัก อาหารว่าง และเครื่องดื่ม แบ่งพื้นที่ร้านขายอาหารออกเป็น 5 ร้าน ได้แก่ ร้านอิมอรอย ร้านอิมรส ร้านอิมेम ร้านไอกรุ่น และร้านอิมใจ ซึ่งให้บริการอาหารและเครื่องดื่มสำหรับนักท่องเที่ยว มีกลุ่มแม่บ้าน

จากแต่ละชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบในการประกอบอาหาร ซึ่งกลุ่มแม่บ้านผู้ประกอบการของแต่ละร้านเป็นกลุ่มแม่บ้านของแต่ละชุมชน ที่เจ้าหน้าที่โครงการ ได้ทำการคัดเลือกให้เข้ามาเปิดร้านอาหาร โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายใด ๆ ซึ่งอาหารที่จำหน่ายของแต่ละร้านจะประกอบด้วยอาหารที่เหมาะสมสำหรับธาตุเจ้าเรือนทั้ง 4 ธาตุ (ดิน น้ำ ลม ไฟ) และมีอาหารแนะนำที่มีส่วนประกอบเป็นสมุนไพร รวมไปถึงเครื่องคั่วสมุนไพร และของหวาน-ขนมสมุนไพรด้วย และไม่มีจำหน่ายเครื่องดื่มประเภทสุรา ของมีเนมา ในศูนย์อาหารของสวนสมุนไพรฯ

จากการประชุมหารือของเจ้าหน้าที่โครงการ พบว่า หลังจากนักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรื่องธาตุเจ้าเรือนในพิพิธภัณฑ์สมุนไพรแล้ว นักท่องเที่ยวจะมีความสนใจในเรื่องของชนิดอาหาร ผลไม้ สมุนไพร และเครื่องคั่ว ที่เหมาะสมต่อธาตุของตนเอง และมีผลต่อการเลือกซื้ออาหารเพื่อรับประทานในศูนย์อาหาร เจ้าหน้าที่โครงการจึงมีแผนการจัดอบรมความรู้เกี่ยวกับธาตุเจ้าเรือนให้แก่กลุ่มแม่บ้านผู้ประกอบการขายอาหาร เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และสามารถแนะนำนักท่องเที่ยวในการเลือกรับประทานอาหาร ผลไม้ สมุนไพร และเครื่องคั่วได้ นอกจากนี้จะเป็นการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวแล้ว ยังเป็นการถ่ายทอดความรู้ให้แก่กลุ่มแม่บ้านเพื่อนำไปถ่ายทอดสู่ชุมชนอีกด้วย

- การจัดการร้านขายของที่ระลึก

ร้านขายของที่ระลึกประกอบด้วยสินค้าที่ระลึกต่าง ๆ แบ่งออกเป็น 9 หมวด คือ หมวดสินค้าฝากขายชุมชน หมวดสินค้าสุขภาพและเสริมสุขภาพ หมวดสินค้าความงาม หมวดสินค้าอุปโภค-บริโภค หมวดหนังสือ/CD หมวดหัตถกรรม หมวดสินค้าชุดของฝาก หมวดต้นไม้ และหมวดสินค้าส่งเสริมภาพลักษณ์องค์กร (Corporate Image) ซึ่งเจ้าหน้าที่ดูแลร้านขายของที่ระลึก จะทำการจัดเรียงสินค้าประเภทต่าง ๆ ออกเป็นหมวดหมู่ สะดวกในการเลือกซื้อ เป็นระเบียบเรียบร้อย และสะอาดตา เกิดบรรยากาศที่ดี จำหน่ายสินค้าที่มีคุณภาพ และสอดคล้องเหมาะสมกับแนวคิดสวนสมุนไพรฯ

จากการประชุมหารือของเจ้าหน้าที่โครงการ พบว่า สินค้าที่นำมาจำหน่ายในร้านขายของที่ระลึกเริ่มมีสินค้าจากชุมชนโดยรอบในกลุ่มชุมชนเขตเทศบาลมาตาพูดเข้ามาจำหน่ายในร้านมากขึ้น รวมถึงการเพิ่มแขนงสินค้าจากชุมชนอื่นๆ รอบนอกทั้งในจังหวัดระยอง และภูมิภาคตะวันออก เช่น ชลบุรี จันทบุรี โดยมีสินค้าของผู้ผลิตจากกลุ่มชุมชนที่มีความเป็นมืออาชีพ เป็นสินค้าระดับหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ซึ่งเป็นการกระจายสินค้า และรายได้ให้กับชุมชน และยังเป็นสื่อประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ของชุมชนให้เป็นที่รู้จัก และได้รับความสนใจมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นตัวอย่างสำคัญให้ชุมชนทั้ง 25 ชุมชน ได้เรียนรู้ถึงที่มาของความสำเร็จ

ของผู้ผลิตสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ระดับมืออาชีพ และได้เห็นตัวอย่างผลิตภัณฑ์ บรรจุกัญท์ ที่ได้รับความนิยมนยอมรับ เพื่อเป็นตัวอย่าง กรณีศึกษาให้ชุมชนที่สนใจมีการนำความรู้ไปพัฒนา ผลิตภัณฑ์ของตนเองให้มีคุณภาพ และมาตรฐานดีขึ้น และสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ของตนเอง ออกสู่ท้องตลาดได้

จากกระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์ ระหว่างกลุ่มผู้ผลิต สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ และกลุ่มชุมชนที่สนใจ ทำให้สวนสมุนไพรมัน เป็นสื่อกลาง ในการแลกเปลี่ยนความรู้ และมีการจัดฝึกอบรมคุณภาพมาตรฐานผลิตภัณฑ์และบรรจุกัญท์ ให้แก่ ชุมชนที่ผลิตสินค้าสมุนไพร โดยเฉพาะ 25 ชุมชนในเขตเทศบาลมาบตาพุด และรับสินค้า จากชุมชนเข้ามาจำหน่ายในร้านขายของที่ระลึกเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และอบรมเจ้าหน้าที่จำหน่ายสินค้า ที่ระลึก ให้สามารถตอบคำถาม และแนะนำสินค้าแก่นักท่องเที่ยวได้

- การจัดการให้บริการห้องนวดเพื่อสุขภาพ

มีการตกแต่งสถานที่ให้สะอาดและสวยงาม เกิดบรรยากาศที่ดี มีเครื่องมือ และอุปกรณ์ต่างๆ ที่เหมาะสมสำหรับการนวด ผู้ชำนาญการด้านการนวดที่ผ่านเกณฑ์มาตรฐาน การให้บริการการนวดที่ได้ใบรับรองจากสาธารณสุขทุกคน และมีแพทย์แผนไทยที่ช่วย ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับสุขภาพ สมุนไพร และการบำบัดโรคด้วยสมุนไพร แก่ผู้เข้ารับบริการอีกด้วย

จากการประชุมหารือของเจ้าหน้าที่โครงการ พบว่า ในวันเสาร์-อาทิตย์ มักจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชม และใช้บริการเป็นจำนวนมาก จึงจัดให้มีการ โทรศัพท์ติดต่อ เพื่อจองเวลาล่วงหน้า และเพิ่มผู้ให้บริการนวดในวัน-เวลา ที่มีผู้จองเข้าใช้บริการมากเป็นพิเศษ

2.3) การจัดการด้านคมนาคม

การเดินทางเข้าถึงสวนสมุนไพรมัน สามารถเดินทางได้สะดวก เนื่องจาก สามารถเข้าถึงพื้นที่สวนสมุนไพรมัน ได้โดยรถยนต์และจักรยานยนต์ จากทางหลวงจังหวัดสาย 3191 โดยตรง ทั้งนี้พื้นที่โครงการไม่มีรถประจำทางผ่าน มีประตูทางเข้าหลักอยู่ 2 ด้านพร้อมป้ายยาม ประจำ แต่เปิดใช้เป็น ทางเข้า-ออก เพียง 1 ด้านทางทิศใต้ ส่วนประตูทางทิศเหนือใช้เป็นทางออก เพียงอย่างเดียว ทั้งนี้ประตูที่ใช้เป็น ทางเข้า-ออก มีความสัมพันธ์กับ ตำแหน่งเกาะกลางถนนที่ทำให้ สามารถเลี้ยว เข้า-ออก พื้นที่สวนสมุนไพรมัน ได้สะดวก

จากการประชุมหารือของเจ้าหน้าที่โครงการ พบว่าการเข้าถึงสวนสมุนไพรมัน นั้น มีเส้นทางคมนาคมที่สะดวก แต่ไม่มีรถประจำทางผ่าน ทำให้นักท่องเที่ยวอาจตัดสินใจ ไม่มาเยี่ยมชมสวนสมุนไพรมัน ได้ นับว่าเป็นจุดด้อยของการจัดการด้านคมนาคมเข้าถึง ซึ่งเป็นการ

จำกัดกลุ่มนักท่องเที่ยว หรือเป็นปัจจัยที่คัดเลือนักท่องเที่ยวที่มีความตั้งใจเข้ามาเยี่ยมชมปัจจัยหนึ่ง จากการสอบถามชาวบ้านในชุมชนใกล้เคียงถึงการเดินทางเข้าถึงสวนสมุนไพรฯ พบว่านักท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าถึงได้โดยเหมารถประจำทางให้เข้ามาส่งหน้าประตูทางเข้าสวนสมุนไพรฯ ได้ หรือ ลงบริเวณป้ายรถประจำทางที่ใกล้เคียงสวนสมุนไพรฯ แล้วเหมารถประจำทาง หรือจักรยานยนต์รับจ้าง ให้เข้ามาส่งก็ได้

2.4) การจัดการด้านขยะ

จากการศึกษาและสำรวจพบว่า สวนสมุนไพรฯ มีการจัดภาชนะรองรับขยะอย่างทั่วถึงในแต่ละจุด และมีจุดรวบรวมขยะเพื่อให้รถขยะของเทศบาลนำไปกำจัดต่อไป

จากการประชุมหารือของเจ้าหน้าที่โครงการ พบว่า ขยะส่วนใหญ่ที่พบเป็นขยะประเภทรีไซเคิล คือ ถุงพลาสติก และขวดพลาสติก สามารถแยกออกจากขยะประเภทอื่น ๆ ได้ง่าย ซึ่งเจ้าหน้าที่โครงการจะทำการแยกขยะอย่างคร่าว ๆ และจะมีกลุ่มคนงานรวบรวมขวดพลาสติก เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป ส่วนขยะจากสวนสมุนไพรฯ ส่วนใหญ่ จะเป็นกิ่งไม้ และใบไม้ ซึ่งเจ้าหน้าที่โครงการจะรวบรวมเพื่อนำไปทำปุ๋ยพืชสด และปุ๋ยชีวภาพ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในสวนสมุนไพรฯ ต่อไป

2.5) การจัดการด้านน้ำเสีย

การจัดการด้านน้ำเสียที่เกิดจากครัวเรือน (ในบ้านพักพนักงาน ปตท.) และกิจกรรมการให้บริการด้านท่องเที่ยวทั้ง 2 แหล่ง จากการศึกษพบว่า น้ำเสียที่ใช้แล้วจากทั้ง 2 แหล่งจะมีท่อระบายน้ำ นำไปสู่บ่อบำบัดน้ำเสีย ด้านหลังบ้านพักพนักงาน ซึ่งน้ำเสียที่รวบรวมลงสู่บ่อบำบัดน้ำเสีย จะเข้าสู่ระบบการบำบัดน้ำเสียให้มีคุณภาพดีขึ้น และมีการตรวจสอบคุณภาพน้ำให้เหมาะสม ก่อนที่จะปล่อยน้ำเสียที่บำบัดแล้ว เข้าสู่บ่อพักน้ำเพื่อนำน้ำจากบ่อพักน้ำไปใช้ประโยชน์ต่าง ๆ ในบ้านพักและสวนสมุนไพรฯ ต่อไป เช่น สำหรับใช้รดน้ำต้นไม้ และทำความสะอาดพื้นที่ และถนนภายในสวนสมุนไพรฯ ซึ่งเป็นการหมุนเวียนทรัพยากรน้ำ และช่วยในการประหยัดค่าใช้จ่ายในเรื่องน้ำได้อีกด้วย

2.6) การจัดการด้านรักษาความปลอดภัย

ระบบรักษาความปลอดภัย ในพื้นที่บ้านพักพนักงาน ปตท. มีรั้วโปร่งล้อมรอบ มีตำแหน่งป้อมยามรักษาการณ์ทั้งสิ้น 5 จุด ตั้งอยู่บริเวณประตูหลัก 2 จุด และกระจายตัวบนถนนบริการอีก 3 จุด โดยมีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยเฝ้าประจำ 2 ผลัด ผลัดละ 12 คน ตลอดเวลา

รวมทั้งมีการติดตั้งไฟฟ้าให้แสงสว่างริมรั้ว ตามแนวถนน และบริเวณที่มีการใช้งานในเวลากลางคืนอย่างทั่วถึง

จากการสอบถามและสังเกต พบว่า การรักษาความปลอดภัยจะต้องเพิ่มจุดรักษาความปลอดภัยเพิ่มขึ้นอีก 2 จุด ซึ่งเป็นถนนที่สามารถเดินทางระหว่างสวนสมุนไพรมุขและบ้านพักพนักงาน เพื่อให้เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยสามารถดูแลความปลอดภัยได้ทั่วถึง และสามารถให้คำแนะนำแก่นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวได้ เพื่อป้องกันปัญหาต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้ ในส่วนของการเกิดอุบัติเหตุ จะมีการจัดเตรียมเจ้าหน้าที่ประจำโครงการทำการปฐมพยาบาลขั้นต้น และจะทำการติดต่อประสานงานโรงพยาบาลใกล้เคียง เพื่อรองรับการเกิดอุบัติเหตุร้ายแรง

2.7) การจัดการมาตรการ และกฎระเบียบในการเยี่ยมชมสวนสมุนไพรมุข

จากการประชุมหารือของเจ้าหน้าที่โครงการ พบว่า มาตรการ และกฎระเบียบที่กำหนดในการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรมุข นั้น อาจจะไม่สามารถป้องกันผลกระทบหรือความเสียหายได้ ซึ่งเจ้าหน้าที่โครงการพยายามใช้วิธีการดูแลนักท่องเที่ยวอย่างใกล้ชิด เพื่อเป็นการให้ข้อมูล และป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดจากการท่องเที่ยวอีกทางหนึ่ง ซึ่งเจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ที่ทำหน้าที่ต้อนรับนักท่องเที่ยว จะทำหน้าที่ชี้แจงมาตรการ กฎระเบียบ และข้อควรปฏิบัติของนักท่องเที่ยวในการเยี่ยมชมสวนสมุนไพรมุข ให้นักท่องเที่ยวทราบ ก่อนที่จะนำนักท่องเที่ยวเข้าชมสวนสมุนไพรมุข

2.8) การจัดการด้านศูนย์ข้อมูลข่าวสาร

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักพบว่า งานประชาสัมพันธ์สวนสมุนไพรมุข เป็นงานสำคัญที่เจ้าหน้าที่โครงการให้ความสำคัญมากเป็นพิเศษ เพราะสวนสมุนไพรมุข เป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ ที่ยังไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลายนัก ทำให้ต้องดำเนินการทางด้านประชาสัมพันธ์ในเชิงรุก โดยมีการติดต่อประสานงานกับภาครัฐ และหน่วยงานอื่น ๆ เพื่อประชาสัมพันธ์ และแนะนำสวนสมุนไพรมุข ให้เป็นที่รู้จัก รวมไปถึงการติดต่อประสานงานกับแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ทั้งภายในจังหวัด และจังหวัดใกล้เคียงเพื่อสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวอีกด้วย

จากการประชุมหารือของเจ้าหน้าที่โครงการ พบว่า การประชาสัมพันธ์สวนสมุนไพรมุข นั้น จำเป็นต้องมีความพร้อมในเรื่องของข้อมูลข่าวสาร ซึ่งเจ้าหน้าที่โครงการได้ทำการรวบรวมข้อมูลอย่างละเอียด และพร้อมสำหรับการประชาสัมพันธ์ให้แก่ประชาชนที่สนใจ

และจัดให้มีผู้ให้บริการข้อมูลข่าวสารทั้งทางโทรศัพท์ จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (E-mail) หน้าจุดประชาสัมพันธ์ประจำสวนสมุนไพรฯ และหน่วยประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่ เป็นต้น

2.9) การจัดการด้านป้าย/สัญลักษณ์บอกเส้นทาง

จากการสังเกตและสอบถามเจ้าหน้าที่โครงการพบว่า มีการเปลี่ยนป้ายบอกเส้นทางไปยังสวนสมุนไพรฯ ใหม่ ให้เป็นขนาดใหญ่ มีสีสันต่างจากป้ายบอกเส้นทางทั่วไป เป็นที่สังเกตได้ง่ายขึ้นแก่นักท่องเที่ยวที่เดินทางโดยรถยนต์ และจักรยานยนต์ โดยติดต่อกรมทางหลวงให้ดำเนินการทำป้ายใหม่ และติดตั้งในจุดคมนาคมสำคัญ ๆ ที่สังเกตเห็นได้ง่าย เพื่อให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าถึงสวนสมุนไพรฯ ได้สะดวก รวมถึงป้ายสัญลักษณ์เส้นทางศึกษาธรรมชาติภายในสวนสมุนไพรฯ ป้ายบอกชื่อสมุนไพร และสรรพคุณ ที่มีความชัดเจน ขนาดเหมาะสม และสีสันกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ทำให้ไม่ขัดกับทัศนียภาพของสวนสมุนไพรฯ

จากการศึกษาร่วมกับเจ้าหน้าที่โครงการพบว่า แนวทางการดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรฯ มีการวางแผนจัดการที่ดี สร้างความรับผิดชอบ และไม่ก่อผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การบริหารจัดการบางด้านนั้น มีการวางแผนการจัดการที่สอดคล้องกับหลักแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตั้งแต่ขั้นตอนของการออกแบบพื้นที่ เพื่อรองรับการจัดการท่องเที่ยวอีกด้วย ซึ่งถือว่าเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับกรวางแผนด้านการจัดการแก่ผู้ประกอบการท่องเที่ยวรายอื่น ๆ และประชาชนที่เข้ามาท่องเที่ยว

3) การดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านกิจกรรมและกระบวนการ

จากการศึกษาถึงการดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรฯ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทางด้านกิจกรรมและกระบวนการ พบว่า การจัดการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรฯ ให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งเป็นการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในสวนสมุนไพรฯ ให้เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของเจ้าหน้าที่นำชมและนักท่องเที่ยว ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งคือการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศ โดยเฉพาะการสร้างความรู้ความตระหนักและปลูกจิตสำนึกต่อนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และประชาชนท้องถิ่นอย่างมีความรับผิดชอบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จากการศึกษาและสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

ที่ดำเนินการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาชมสวนสมุนไพรฯ พบว่า มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของเจ้าหน้าที่นำชม และนักท่องเที่ยวหลาย ๆ ด้าน ดังนี้

3.1) กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันและการสื่อสาร

กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันและการสื่อสาร เป็นหัวใจสำคัญประการหนึ่งในระบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ผู้ศึกษาพบว่า เจ้าหน้าที่โครงการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ของทุกหน่วยงาน และสมาชิกชุมชนในท้องถิ่นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรฯ มีการปฏิสัมพันธ์ติดต่อสื่อสาร และมีขบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเข้มข้น มีการพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนทัศนคติ และวางแผนจัดการท่องเที่ยว รวมไปถึงการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ตั้งแต่เริ่มต้นโครงการ ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน การติดต่อสื่อสารดังกล่าวเป็นการเรียนรู้ร่วมกันที่สำคัญยิ่ง

จากการสอบถามและสังเกต รูปแบบของการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่เจ้าหน้าที่โครงการดำเนินงาน ในรูปแบบเดิมนั้น มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่นำชม และนักท่องเที่ยวน้อย ซึ่งเจ้าหน้าที่นำชมสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงวิธีการนำเสนอข้อมูล เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่นำชมกับนักท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยวกับนักท่องเที่ยวได้

รูปแบบของกิจกรรมท่องเที่ยวที่เจ้าหน้าที่โครงการกำหนดขึ้นใหม่ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการให้นักท่องเที่ยวที่มาได้มีโอกาสได้เรียนรู้ถึงพระราชกรณียกิจ พระอัจฉริยภาพของกษัตริย์ไทย เรียนรู้ถึงภูมิปัญญาหมอยาไทย เรียนรู้ถึงวิถีชีวิตคนสมัยก่อน และได้สัมผัสกับธรรมชาติ ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนที่มีความแตกต่างกัน อันจะนำไปสู่ความเข้าใจ และความร่วมมือในการทำกิจกรรมร่วมกัน ในขณะที่ทางเจ้าหน้าที่นำชมก็ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้มาเยือน ดังนั้น เจ้าหน้าที่โครงการจึงมีการจัดการด้านบุคลากรซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านต่าง ๆ เป็นผู้ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว ด้วยการสื่อความหมาย ด้วยการนำเสนอเรื่องราวที่เป็นอยู่ ที่เกิดขึ้น และมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับชีวิต และธรรมชาติ เป็นการแสดงให้เห็นถึงคุณค่า ความโดดเด่น และแสดงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ซึ่งเป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจด้วยการสื่อความหมายด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้แก่ผู้เข้ามาเยี่ยมชม ได้เรียนรู้ถึงการดำรงชีวิตอย่างสอดคล้องระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มนุษย์กับมนุษย์ รวมทั้งความน่าสนใจในระบบนิเวศของธรรมชาติอีกด้วย

3.2) การฝึกอบรมและการพัฒนาบุคลากร

จากการสอบถามกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักพบว่า เจ้าหน้าที่นำชมของโครงการต้องผ่านการคัดเลือก และผ่านการฝึกอบรมเพื่อเป็นผู้นำชมสวนสมุนไพรฯ รวมถึงคัดเลือกผู้ที่ผ่านการฝึกอบรมไปปฏิบัติงาน และทดลองนำชมที่งานมหกรรมพืชสวนโลก จังหวัดเชียงใหม่ ก่อนที่จะเริ่มนำชมในสวนสมุนไพรฯ

จากการสอบถามกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักพบว่า เจ้าหน้าที่โครงการยังขาดความรู้ความเข้าใจ และขาดประสบการณ์ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในหลาย ๆ ด้าน ทำให้การตัดสินใจในการดำเนินการท่องเที่ยวจะไม่ได้รับความคิดเห็นจากเจ้าหน้าที่บริหารโครงการระดับสูง ในการสนับสนุนและการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และจากการสอบถามเจ้าหน้าที่ระดับสูงของบริษัท แพลน โมทิฟ จำกัด พบว่า มีการจัดอบรม ทดสอบ และพัฒนาความสามารถของบุคลากรอย่างต่อเนื่อง

3.3) การจัดรูปแบบของกิจกรรมและให้การศึกษา

จากการศึกษารูปแบบของกิจกรรมที่เหมาะสมสอดคล้องกับลักษณะทางกายภาพของสวนสมุนไพรฯ พบว่า กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่ กิจกรรมศึกษาเส้นทางธรรมชาติ กิจกรรมนักร้อง กิจกรรมตามรอยสมเด็จพระเทพฯ และศึกษาความเป็นมาของสวนสมุนไพรฯ นอกจากนี้ยังมีการจัดรูปแบบกิจกรรมและสื่อความหมาย

- การเดินศึกษาสัมผัสธรรมชาติ โดยใช้เส้นทางเดินเท้าในสวนสมุนไพรฯ เพื่อศึกษาถึงสวนสมุนไพรฯ ที่น่าสนใจ โดยนักท่องเที่ยวสามารถเลือกเดินศึกษาเส้นทางธรรมชาติ หรือนั่งรถ NGV ความสวยงามของสวนสมุนไพรฯ ในระหว่างเส้นทางนักท่องเที่ยวจะได้เรียนรู้ถึงความสำคัญของระบบนิเวศ และชนิดของพันธุ์พืชสมุนไพร รวมไปถึงความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นจากเจ้าหน้าที่นำชม

- การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสื่อความหมาย โดยใช้วิธีการ เช่น การนำพืชสมุนไพรต่างๆ มาต้มเป็นเครื่องดื่มบำรุงกำลัง หรือให้ชิมรสชาติของสมุนไพรบางชนิด เช่น กินมะขามป้อมแล้วให้ดื่มน้ำตาม จะรู้สึกหวาน เป็นต้น

จากการศึกษาถึงแนวทางการดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรฯ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทางด้านกิจกรรมร่วมกันระหว่างผู้ศึกษา และเจ้าหน้าที่โครงการ พบว่า พื้นที่สวนสมุนไพรฯ สามารถที่จะ

จัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวได้หลายรูปแบบ ซึ่งกิจกรรมการนำชมจะมีทุกวัน เพื่อเป็นการรองรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชม ยกเว้นวันจันทร์ที่เป็นวันหยุดจะไม่มีกิจกรรมใด ๆ นอกจากกิจกรรมการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรมานักท่องเที่ยว ยังมีกิจกรรมพิเศษที่จัดขึ้นในวันสำคัญ เช่น วันปีใหม่ วันเด็ก วันสงกรานต์ วันลอยกระทง วันพืชมงคล เป็นต้น ซึ่งรูปแบบการจัดกิจกรรม เจ้าหน้าที่โครงการจะร่วมกันออกแบบลักษณะกิจกรรม และกำหนดหน้าที่ของแต่ละฝ่าย ซึ่งผู้ศึกษา จะมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนข้อมูลในเรื่องของการจัดกิจกรรมต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ

4) การดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านองค์กร

จากการศึกษาถึงการดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในสวนสมุนไพรมานักท่องเที่ยว สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทางด้านองค์กร พบว่า เจ้าหน้าที่โครงการ ไม่เปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการใด ๆ อันเนื่องมาจาก ข้อจำกัดหลายประการ โดยเฉพาะเรื่องของข้อจำกัดด้านพื้นที่ที่เป็นพื้นที่ของบ้านพักพนักงาน ปตท. และข้อจำกัดด้านการจัดการที่เป็นการจัดการของบริษัทเอกชน จากการศึกษาค้นคว้า พบว่า มีเพียง เฉพาะกลุ่มที่เกี่ยวข้องในการจัดการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรมานักท่องเที่ยว เท่านั้น ที่มีบทบาท ในการร่วมประชุม เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหา การกำหนดกิจกรรม แนวทางการแก้ไข การตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ และการร่วมประเมินผล จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักถึงรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวพบว่า เจ้าหน้าที่โครงการบริหารของ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ได้ทำการศึกษาถึง การพัฒนาสวนสมุนไพรมานักท่องเที่ยว ร่วมกับคณะนักวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย และได้ประสานงานว่าจ้างกับบริษัท แพลน โมทีฟ จำกัด ให้ทำหน้าที่บริหารจัดการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรมานักท่องเที่ยว โดยฝ่ายบริหาร ของ ปตท. เป็นผู้กำหนดวัตถุประสงค์ และขอบเขต ของงาน ซึ่งรายละเอียดระบุในเงื่อนไขสัญญาจ้างงาน

ในการดำเนินงานจัดการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรมานักท่องเที่ยว มีการประชุมสรุปผลการดำเนินงานในทุกๆ เดือน โดยผู้เข้าร่วมประชุมจะเป็นเจ้าหน้าที่เฉพาะกลุ่มที่เกี่ยวข้อง ในการจัดการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรมานักท่องเที่ยว เท่านั้น ซึ่งแนวทางในการพัฒนาให้เกิด การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น ทำได้แค่เพียงนำข้อเสนอแนะ และความคิดเห็นของชุมชน เสนอ ต่อที่ประชุม เพื่อจะได้หาแนวทางในการจัดการที่เอื้อประโยชน์ต่อชุมชนในท้องถิ่น เปิดโอกาส ให้ชุมชน และประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งเจ้าหน้าที่โครงการพยายามที่จะ ประสานงานกับท้องถิ่น เพื่อนำข้อเสนอแนะ และความคิดเห็นจากแต่ละชุมชน มาเป็นแนวทาง ในการดำเนินกิจกรรมที่เอื้อประโยชน์แก่ชุมชน กระจายรายได้และยกระดับคุณภาพชีวิต ของประชาชนในท้องถิ่นต่อไป ซึ่งในการประชุมสรุปผลการดำเนินงานในแต่ละเดือนจะมีการ

สรุปยอดงบประมาณผลตอบแทนจากกิจกรรมและกระบวนการท่องเที่ยว วางแผน การใช้งบประมาณในการพัฒนา เพื่อจะนำผลตอบแทนที่ได้จากการท่องเที่ยวกลับมาพัฒนา สวนสมุนไพรฯ ให้ดีขึ้น

4.3.2 ผลการติดตามประเมิน การดำเนินการส่งเสริมและพัฒนา การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ช่วงที่ 1

ผลการติดตามประเมิน การดำเนินการส่งเสริมและพัฒนา การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ช่วงที่ 1 โดยพิจารณา ตามองค์ประกอบด้านต่าง ๆ ตามหลักแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนี้

1) ผลการติดตามประเมิน การดำเนินการส่งเสริมและพัฒนา การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรฯ พิจารณาองค์ประกอบด้านพื้นที่ พบว่า เจ้าหน้าที่โครงการ สวนสมุนไพรฯ พยายามที่จะรักษาสภาพทางธรรมชาติของสวนสมุนไพรฯ ให้มีสภาพเดิมมากที่สุด เพื่อให้นักท่องเที่ยวรู้สึกได้สัมผัสบรรยากาศท่ามกลางธรรมชาติ และรู้สึกผ่อนคลาย มีการรักษาเอกลักษณ์เฉพาะทางด้านสมุนไพรฯ ให้เป็นจุดดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ซึ่งการเตรียมความพร้อม ของสถานที่ในการรองรับนักท่องเที่ยว เพื่อกิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้ จำเป็นต้องได้รับการดูแลอย่างต่อเนื่องและใกล้ชิด ซึ่งเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ ได้ว่าจ้างพนักงาน จากบริษัทเอกชนต่าง ๆ เพื่อดูแลสวนสมุนไพรฯ ให้สะอาดเรียบร้อย และพร้อมที่รองรับ นักท่องเที่ยวได้ตลอดเวลา ทั้งในส่วนของตัวอาคารนิทรรศการ พิพิธภัณฑ์ อาคารเอนกประสงค์ และพื้นที่สวนสมุนไพรฯ ซึ่งการดำเนินการส่งเสริมและพัฒนา การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในสวนสมุนไพรฯ พิจารณาองค์ประกอบด้านพื้นที่ในระยะที่ 1 พบว่า เจ้าหน้าที่โครงการ สวนสมุนไพรฯ ให้ความสำคัญในการดูแลความเรียบร้อยของพื้นที่มากขึ้น ให้ความสำคัญ ต่อการรักษาสภาพแวดล้อมในสวนสมุนไพรฯ มากขึ้น และมีการจัดการปรับปรุงสภาพพื้นที่ ให้เหมาะสม และรองรับกิจกรรมต่างๆ ในการจัดการท่องเที่ยวมากขึ้น เช่น การจัดให้มีเจ้าหน้าที่ ดูแลสวนสมุนไพรฯ เพื่อดูแลและรดน้ำ ต้นสมุนไพร ที่บอบช้ำง่ายและต้องการการดูแลเป็นพิเศษ การจัดให้มีแม่บ้านดูแลความสะอาดของอาคารนิทรรศการ และพิพิธภัณฑ์ รวมไปถึงความเป็น ระเบียบของห้องประชุม ความสะอาดของห้องน้ำ เป็นต้น ซึ่งการดำเนินการเหล่านี้เป็นการรักษา สภาพทางธรรมชาติของสวนสมุนไพรฯ เป็นการดูแลพื้นที่อย่างใกล้ชิด และส่งผลให้นักท่องเที่ยว มีความพึงพอใจต่อสวนสมุนไพรฯ สูงด้วย

2) ผลการติดตามประเมิน การดำเนินการส่งเสริมและพัฒนา การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร่ฯ พิจารณาองค์ประกอบด้านการจัดการ พบว่า เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพร่ฯ มีการวางแผนการจัดการทางด้านต่าง ๆ ที่เหมาะสมต่อการรองรับกิจกรรมและกระบวนการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี แต่ก็ให้ความสนใจต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมในสวนสมุนไพร่ฯ มากขึ้น โดยมีการศึกษาแนวคิดการจัดการอย่างยั่งยืน เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการในสวนสมุนไพร่ฯ โดยมีการประชุมร่วมกันเพื่อวางแผนการจัดการแต่ละองค์ประกอบ ดังนี้ การจัดการด้านที่พัก การจัดการด้านบริการร้านค้า การจัดการด้านคมนาคม การจัดการด้านขยะ การจัดการด้านน้ำเสีย การจัดการด้านรักษาความปลอดภัย การจัดการมาตรการและกฎระเบียบในการเยี่ยมชมสวนสมุนไพร่ฯ การจัดการด้านศูนย์ข้อมูลข่าวสาร และการจัดการด้านป้าย/สัญลักษณ์บอกเส้นทาง ซึ่งการดำเนินการส่งเสริมและพัฒนา การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร่ฯ พิจารณาองค์ประกอบด้านการจัดการในระยะที่ 1 พบว่า ช่วยรักษาสภาพแวดล้อมของสวนสมุนไพร่ฯ ได้เป็นอย่างดี ทำให้สวนสมุนไพร่ฯ ไม่เคยมีผลกระทบหรือปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมใด ๆ เกิดขึ้น ซึ่งนับว่าเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักท่องเที่ยว ประชาชนในท้องถิ่น และผู้ประกอบการอื่น ๆ

3) ผลการติดตามประเมิน การดำเนินการส่งเสริมและพัฒนา การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร่ฯ พิจารณาองค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ พบว่า มีความเปลี่ยนแปลงอย่างมากในการจัดกิจกรรมและกระบวนการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว โดยเป็นการสื่อสารที่มีการแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกันระหว่างนักท่องเที่ยวและเจ้าหน้าที่นำชม ซึ่งทำให้เจ้าหน้าที่นำชมจำเป็นต้องศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับระบบนิเวศของพื้นที่สวนสมุนไพร่ฯ เพิ่มเติมมากขึ้น เพื่อให้สามารถสื่อสาร และทำความเข้าใจกับนักท่องเที่ยวได้ดีขึ้น ซึ่งเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพร่ฯ ได้จัดให้มีการฝึกอบรมบุคลากรเพื่อให้เข้าใจและสามารถดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้อย่างถูกต้องมากขึ้น ในส่วนของกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในสวนสมุนไพร่ฯ เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพร่ฯ ฝ่ายกิจกรรมได้พยายามออกแบบรูปแบบกิจกรรมที่ให้นักท่องเที่ยวได้ซาบซึ้งถึงพระราชปณิธานของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อนำแนวคิดของพระองค์เป็นแบบอย่างในกระบวนการเรียนรู้ และกระตุ้นให้เกิดความสนใจ ถึงความสวยงามและความมหัศจรรย์ของธรรมชาติ ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนใจที่ต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับสมุนไพร่ไทย ภูมิปัญญาหมอยาไทย รวมไปถึงระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมในสวนสมุนไพร่ และในแต่ละกิจกรรมก็เปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นและจังหวัดใกล้เคียงได้เข้ามามีส่วนร่วมอีกด้วย ซึ่งการดำเนินการส่งเสริมและพัฒนา การจัดการ

ท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร่ฯ พิจารณาองค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการในระยะที่ 1 พบว่า กิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นในสวนสมุนไพร่ฯ ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ เป็นอย่างดี โดยเฉพาะประชาชนในท้องถิ่น ที่ให้ความสนใจและเข้าร่วมกิจกรรมในสวนสมุนไพร่ฯ มากขึ้น ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เน้นการแลกเปลี่ยนความรู้ กระตุ้นการเรียนรู้ และสร้างความตระหนัก และปลูกจิตสำนึกต่อนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการและประชาชนในท้องถิ่น

4) ผลการติดตามประเมิน การดำเนินการส่งเสริมและพัฒนา การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร่ฯ พิจารณาองค์ประกอบด้านองค์กร พบว่า เจ้าหน้าที่โครงการพยายามที่จะเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่น นักท่องเที่ยว และผู้ประกอบการต่าง ๆ ได้แสดงความคิดเห็น และข้อเสนอแนะมากขึ้น เพื่อนำแนวคิดเหล่านั้นเข้าสู่ที่ประชุม โดยมีการแบ่งหมวดหมู่ข้อเสนอแนะ และความคิดเห็นออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ เพื่อนำไปวิเคราะห์หาแนวทางในการดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวให้รองรับความต้องการของนักท่องเที่ยวมากขึ้น และมีประสานงานกับกลุ่มประชาชน ผู้ประกอบการในท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อเปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมที่จัดขึ้นในสวนสมุนไพร่ฯ เพื่อเป็นการกระจายรายได้และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นให้ดีขึ้น ส่วนผลตอบแทนที่ได้จากการดำเนินการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ก็มีการนำไปจัดสรร เพื่อใช้ในการจัดการพัฒนาสวนสมุนไพร่ฯ ให้รองรับความต้องการของนักท่องเที่ยวมากขึ้น ซึ่งการดำเนินการส่งเสริมและพัฒนา การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร่ฯ พิจารณาองค์ประกอบด้านองค์กรในระยะที่ 1 พบว่า เจ้าหน้าที่โครงการไม่สามารถเปิดโอกาสให้ชุมชนและประชาชนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการได้ ซึ่งทำให้การจัดกิจกรรมในแต่ละครั้งส่งผลให้ไม่ตรงตามเป้าหมายที่ประชาชนคาดหวัง ซึ่งทุกข้อเสนอแนะ และทุกความคิดเห็นของประชาชน จะถูกนำมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร่ฯ ต่อไป

4.3.3 การดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ช่วงที่ 2 (24 พฤษภาคม-31 สิงหาคม 2550)

1) การดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านพื้นที่

จากการศึกษาถึงการดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทางด้านพื้นที่พบว่า สวนสมุนไพรฯ เป็นที่รู้จักและได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวมากขึ้น ส่งผลให้นักท่องเที่ยวหลังไหลเข้ามาเยี่ยมชมสวนสมุนไพรฯ อย่างต่อเนื่องเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในช่วงเดือนเมษายน และพฤษภาคมที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวสูงมากเพราะเป็นช่วงปิดเทอม และเป็นฤดูกาลท่องเที่ยว ทำให้เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ ไม่สามารถจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวได้ จึงทำให้เกิดความแออัดของนักท่องเที่ยวในพื้นที่สวนสมุนไพรฯ จึงมีการวางแผนการเพิ่มจุดดึงดูดความสนใจ เพื่อกระจายนักท่องเที่ยวไม่ให้กระจุกในบริเวณเดียว โดยแนะนำจุดเด่นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะต่างๆ กันออกไป ของสวนสมุนไพรฯ ออกเป็น “5 ต้องทำ 10 ควรเห็น” ซึ่งช่วยให้เจ้าหน้าที่สวนสมุนไพรฯ สามารถแก้ปัญหาการกระจุกตัวของนักท่องเที่ยว และเจ้าหน้าที่นำชมสามารถสื่อสาร แลกเปลี่ยนข้อมูล และเรียนรู้ร่วมกันกับนักท่องเที่ยวได้

ในส่วนการจัดการดูแลความเรียบร้อยและความพร้อมของพื้นที่ที่ได้รับการดูแลจากเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ อย่างใกล้ชิด และมีพนักงานดูแลความเรียบร้อยตลอดเวลา ทั้งในบริเวณอาคารนิทรรศการ พิพิธภัณฑ์ อาคารอเนกประสงค์ และสวนสมุนไพรฯ ทำให้เป็นการรักษาความสะอาด และสภาพแวดล้อมของสวนสมุนไพรฯ ได้ด้วย

2) การดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านการจัดการ

จากการศึกษาถึงการดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทางการจัดการพบว่า เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ ให้ความสำคัญในเรื่องของการจัดการอย่างยั่งยืน และสร้างความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก เพราะบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) เป็นประกอบการด้านพลังงานที่มีวิสัยทัศน์ในเรื่องของการรักษาสิ่งแวดล้อม จึงต้องการให้สวนสมุนไพรฯ เป็นแบบอย่างที่ดีของการจัดการอย่างยั่งยืน และมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมจากกิจกรรมและกระบวนการจัดการท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการอื่นๆ ตระหนักถึงความสำคัญของการจัดการอย่างยั่งยืนด้วย

3) การดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านกิจกรรม และกระบวนการ

จากการศึกษาถึงการดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทางด้านกิจกรรม และกระบวนการพบว่า เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ ของบริษัท แพลน โมทีฟ จำกัด มีการดำเนินกิจกรรมตามเงื่อนไขสัญญาว่าจ้างอย่างต่อเนื่อง ซึ่งแต่ละกิจกรรมที่จัดทำให้เกิด การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ ประชาชนท้องถิ่น ผู้ประกอบการต่าง ๆ และนักท่องเที่ยว ส่งผลให้การจัดการด้านกิจกรรมและกระบวนการต่าง ๆ ในสวนสมุนไพรฯ มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง

3.1) การให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกในคุณค่าของการท่องเที่ยว

เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ มีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม และระบบนิเวศ สร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกต่อนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และประชาชนท้องถิ่น ซึ่งเจ้าหน้าที่นำชมจะเป็นผู้ที่นำนักท่องเที่ยวเยี่ยมชมสภาพทั่วไป ของสวนสมุนไพรฯ และจะเป็นผู้อธิบายให้เข้าใจในสิ่งที่เห็นว่ามีที่มาที่ไปอย่างไร และมีความสัมพันธ์กับสิ่งอื่นอย่างไร เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความเข้าใจและความประทับใจ และเป็นการกระตุ้นให้คิด อยากรู้ อยากเห็น เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินในการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนสองทางระหว่างเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ และนักท่องเที่ยว

ในส่วนของกลุ่มผู้ให้บริการต่าง ๆ เช่น กลุ่มแม่บ้านที่ให้บริการด้านอาหาร และเครื่องดื่มก็สามารถให้ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรในชีวิตประจำวัน และสามารถแนะนำ อาหาร-เครื่องดื่ม ที่เหมาะสมกับธาตุเจ้าเรือนธาตุต่าง ๆ หรืออาการผิดปกติของร่างกาย ของนักท่องเที่ยวแต่ละคนได้อีกด้วย กลุ่มเจ้าหน้าที่ขายของที่ระลึก สามารถให้ข้อมูลและแนะนำ ผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่เหมาะสมต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ และกลุ่มเจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการ นวดแผนไทย สามารถวิเคราะห์อาการเจ็บป่วยและความผิดปกติของกระดูก และกล้ามเนื้อเบื้องต้นได้ ซึ่งสามารถแนะนำสมุนไพรที่ใช้รักษา รวมไปถึงวิธีการรักษาเบื้องต้นได้

กระบวนการให้ความรู้ และสื่อความหมายของเจ้าหน้าที่โครงการ สวนสมุนไพรฯ สามารถช่วยกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวมีความสนใจที่จะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ที่เจ้าหน้าที่ นำชมสื่อได้ ซึ่งความรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของพื้นที่สวนสมุนไพรฯ สามารถ กระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเกิดความตระหนักและปลูกจิตสำนึกต่อนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และประชาชนท้องถิ่นได้

3.2) วิธีการเผยแพร่เนื้อหาและการใช้แหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้

เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพร่ฯ ได้ทำการปรับปรุงวิธีการเผยแพร่เนื้อหาและการใช้แหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยการทำวารสารแนะนำสถานที่ท่องเที่ยว (คู่มือหัวใจ ใฝ่รู้) และกำหนดจุดเด่นของสวนสมุนไพร่ฯ “5 ต้องทำ 10 ควรเห็น” ซึ่งเป็นการประโยชน์จากความน่าสนใจของสวนสมุนไพร่ฯ มากำหนดเป็นจุดที่ให้ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 6 จุดท่องเที่ยวและกิจกรรมที่น่าสนใจของสวนสมุนไพร่ฯ

จุดท่องเที่ยวและกิจกรรมที่น่าสนใจของสวนสมุนไพร่ฯ	
 5 ต้องทำ	<ul style="list-style-type: none"> - นั่งรถ NGV ชมสวน - ตรวจวิเคราะห์ห้เจ้าเรือน - เล่นเกมเมืองสมุนไพร่ - บันทึกความรู้ ความประทับใจในกลุ่มหัวใจใฝ่รู้ - ลิ้มรสอาหารสุขภาพ นวดผ่อนคลาย และจับจ่ายผลิตภัณฑ์ เพื่อสุขภาพ
10 ควรเห็น	<ul style="list-style-type: none"> - ต้นจันทน์ - พืชสมุนไพร่เด่นๆ ในสวน - ผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร่ - สารพัดผักพื้นบ้าน อาหารสมุนไพร่ - ภาพยนตร์วีดิทัศน์ “การเดินทางของลูกยาง” - นิทรรศการรูปภาพ “ห้องเจ้าฟ้านักอนุรักษ์” - กิจกรรมอนุรักษ์ “ห้องพลังไทย พิทักษ์โลก” - พาชมสวนผ่านแบบจำลองสวนสมุนไพร่ฯ และรถ NGV วิ่งได้ - ต้นจปีสิรินธร - บ้านหมอยา 4 ภาค

ซึ่งการกำหนดจุดเด่นของสวนสมุนไพร่ฯ เป็น “5 ต้องทำ 10 ควรเห็น” ช่วยให้เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพร่ฯ สามารถระจายนักท่องเที่ยวออกไปเยี่ยมชมตามจุดต่าง ๆ ได้ในช่วงเวลาที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมสวนสมุนไพร่ฯ เป็นจำนวนมาก ซึ่งการแจกคู่มือหัวใจ ใฝ่รู้ ประกอบการท่องเที่ยวช่วยให้นักท่องเที่ยวได้ทราบข้อมูลเบื้องต้นของสวนสมุนไพร่ฯ และช่วยกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนใจที่จะเรียนรู้ได้เป็นอย่างดีด้วย

ในส่วนของการจัดกิจกรรมภายในสวนสมุนไพร่ฯ เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพร่ฯ มีวัตถุประสงค์ที่จะเป็นศูนย์กลางในการขยายเครือข่ายผู้ประกอบการท้องถิ่นให้เกิดการพบปะ เรียนรู้ แลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน เพื่อให้กลุ่มผู้ประกอบการท้องถิ่นนำ

ประสบการณ์ที่ได้จากการพบปะ เรียนรู้ และแลกเปลี่ยนข้อมูล ไปพัฒนาผลิตภัณฑ์ของตนเองต่อไป

3.3) ผลประโยชน์และความคุ้มค่าในการเรียนรู้

การจัดวิธีการเผยแพร่เนื้อหาและการใช้แหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ โดยเน้นให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างเจ้าหน้าที่นำชมและนักท่องเที่ยว ก่อให้เกิดผลประโยชน์และความคุ้มค่าในการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก เพราะเจ้าหน้าที่นำชมสามารถวิเคราะห์ลักษณะของนักท่องเที่ยวได้ว่า นักท่องเที่ยวที่ตนเองดูแลนั้น มีความต้องการท่องเที่ยวแบบใด ซึ่งเจ้าหน้าที่นำชมจะเลือกวิธีการสื่อความหมายที่เหมาะสมต่อนักท่องเที่ยวกลุ่มนั้น ๆ ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนใจที่จะเรียนรู้ในสิ่งที่เจ้าหน้าที่นำชมนำเสนอ และเกิดการแลกเปลี่ยนความรู้กัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้การจัดกิจกรรมและกระบวนการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพร่ฯ เอื้อให้เกิดผลประโยชน์และเกิดความคุ้มค่าในการเรียนรู้

3.4) การปรับปรุงปัจจัยและกระบวนการให้ความรู้อย่างต่อเนื่อง

เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพร่ฯ มีการวางแผนการปรับปรุงปัจจัยและกระบวนการให้ความรู้ภายในสวนสมุนไพร่ฯ ให้เป็นกระบวนการให้ความรู้อย่างต่อเนื่อง โดยมีการวางแผนงานระยะยาวในการเป็นศูนย์การศึกษาความรู้ทางด้านสมุนไพร่ฯ และยังเป็นศูนย์กลางในการขยายเครือข่ายผู้ประกอบการท้องถิ่น ทำให้ต้องมีการพัฒนารูปแบบกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยนำความคิดเห็น และข้อเสนอแนะ รวมถึงปัญหา และอุปสรรคต่าง ๆ ในการดำเนินงาน เป็นแนวทางในการปรับปรุงปัจจัยและกระบวนการให้ความรู้อย่างต่อเนื่อง

4) ดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านองค์กร

จากการศึกษาถึงการดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร่ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทางด้านองค์กรพบว่า เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพร่ฯ ไม่สามารถที่จะเปิดโอกาสให้ประชาชนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนการจัดการต่าง ๆ ในสวนสมุนไพร่ฯ ได้ แต่ก็พยายามที่จะเข้าถึงความต้องการของทุก ๆ ฝ่าย ทั้งผู้ประกอบการ ประชาชนท้องถิ่น และนักท่องเที่ยว เพื่อให้ชุมชนได้ผลประโยชน์จากการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร่ฯ และมีการสรุปงบประมาณเพื่อนำผลตอบแทนที่ได้จากกิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวกลับมาพัฒนาสวนสมุนไพร่ฯ ให้รองรับความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อไป

4.3.4 ผลการติดตามประเมิน การดำเนินการส่งเสริมและพัฒนา การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ช่วงที่ 2

ผลการศึกษาคิดตามประเมิน การดำเนินการส่งเสริมและพัฒนา การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ช่วงที่ 2 โดยพิจารณาตามองค์ประกอบด้านต่าง ๆ ตามหลักแนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนี้

1) ผลการติดตามประเมิน การดำเนินการส่งเสริมและพัฒนา การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรฯ พิจารณาองค์ประกอบด้านพื้นที่ พบว่า เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ ผู้รับผิดชอบในการจัดการและดูแลความเรียบร้อยของสถานที่ ได้ให้ความร่วมมือในการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นอย่างดี และเป็นผู้สนับสนุนข้อมูลหลักในการวิจัยอย่างต่อเนื่อง ทำให้การดำเนินการส่งเสริมและพัฒนา การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรฯ พิจารณาองค์ประกอบด้านพื้นที่ ตรงตามเป้าหมายที่ผู้ศึกษาและเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ ได้คาดการณ์ไว้ ซึ่งทำให้สวนสมุนไพรฯ เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความสวยงาม คงสภาพทางธรรมชาติ และเอกลักษณ์เฉพาะ ก่อให้เกิดความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมอยู่เสมอ

2) ผลการติดตามประเมิน การดำเนินการส่งเสริมและพัฒนา การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรฯ พิจารณาองค์ประกอบด้านการจัดการ พบว่า เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ มีการจัดการที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม และมีการดำเนินการจัดการอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นผลจากการให้ความสำคัญในเรื่องของผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทำให้การดำเนินการส่งเสริมและพัฒนา การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรฯ พิจารณาองค์ประกอบด้านการจัดการ ตรงตามเป้าหมายที่ผู้ศึกษาและเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ ได้คาดการณ์ไว้ ซึ่งทำให้สวนสมุนไพรฯ เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นแบบอย่างในการวางแผนรองรับผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และเป็นแบบอย่างที่ดีของการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

3) ผลการติดตามประเมิน การดำเนินการส่งเสริมและพัฒนา การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรฯ พิจารณาองค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ พบว่า เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ มีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศ มีการสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกต่อนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และประชาชนท้องถิ่น รวมไปถึงการปรับปรุงปัจจัยและกระบวนการให้ความรู้อย่างต่อเนื่อง ทำให้การดำเนินการส่งเสริม

และพัฒนา การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรมหาสารคาม พิจารณาองค์ประกอบด้านการกิจกรรม และกระบวนการ ตรงตามเป้าหมายที่ผู้ศึกษาและเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรมหาสารคาม ได้คาดการณ์ไว้ ซึ่งทำให้สวนสมุนไพรมหาสารคาม เป็นศูนย์กลางตลาดผลิตภัณฑ์สมุนไพรมหาสารคาม ที่ได้รับความสนใจ จากนักท่องเที่ยว และประชาชนท้องถิ่นมากขึ้นเรื่อย ๆ ภายใต้อิทธิพลตลาดนัดสวนสมุนไพรมหาสารคาม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สยามบรมราชกุมารี

4) ผลการติดตามประเมิน การดำเนินการส่งเสริมและพัฒนา การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรมหาสารคาม พิจารณาองค์ประกอบด้านองค์กร พบว่า เป็นปัญหาและข้อจำกัดสำคัญ ที่เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรมหาสารคาม ไม่สามารถเปิดโอกาสให้ชุมชนและประชาชนท้องถิ่นเข้ามา มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการวางแผนการจัดการได้ เพราะเงื่อนไข ข้อกำหนด และเป้าหมาย ของเจ้าของสถานที่คือ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) กำหนดคือ ต้องมีการจัดการให้นักท่องเที่ยว เข้ามาเยี่ยมชมเป็นจำนวน 55,000 คนต่อปี และต้องจัดกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ตามเป้าหมาย ที่กำหนด ทำให้ภาระหน้าที่การจัดการอยู่ที่บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) และเจ้าหน้าที่บริหารทั่วไป ของบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) เป็นเพียงผู้ดูแลความเรียบร้อย ซึ่งเจ้าหน้าที่โครงการ สวนสมุนไพรมหาสารคาม ได้พยายามแก้ปัญหาโดยการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และประชาชนในพื้นที่ได้แสดงความคิดเห็นในโอกาสต่าง ๆ เพื่อนำมาพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายในสวนสมุนไพรมหาสารคาม ต่อไป

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ตารางที่ 7 ผลการประเมินศักยภาพในด้านบริบทของสวนสมุนไพรรฯ ในการที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ประเมินครั้งที่ 2 หลังทดลองดำเนินการ)

รายการ	คะแนน	ระดับศักยภาพ
1. ความยากลำบากในการเดินทาง	3	สูง
2. ความปลอดภัยในการเดินทาง (ความลาดชันหรือความกว้างของถนน)	3	สูง
3. ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ตลอดการเดินทาง	3	สูง
4. จำนวนจุดท่องเที่ยวระหว่างเส้นทาง	3	สูง
5. ความสวยงามของภูมิทัศน์ระหว่างเส้นทาง	2	ปานกลาง
ภาพรวมศักยภาพในด้านบริบท (Context)	2.8	สูง

จากตารางที่ 7 พบว่า ช่วงทดลองดำเนินการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีการพัฒนาภาพรวมศักยภาพทางด้านบริบทให้เหมาะสมที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีการติดต่อประสานงานกับกรมทางหลวง เพื่อติดตั้ง และปรับปรุงป้าย ให้มีความชัดเจน ง่ายต่อการสังเกต สะดวกแก่การเดินทางเข้าถึงมากขึ้น เมื่อพิจารณาตัวบ่งชี้ พบว่า ศักยภาพส่วนใหญ่อยู่ในระดับสูง ส่วนผลการประเมินประเด็นของศักยภาพด้านความสวยงามของภูมิทัศน์ระหว่างเส้นทางนั้น มีการพัฒนาเกาะกลางถนนในบริเวณเขตรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่โครงการฯ ให้มีความร่มรื่น สะอาด และสวยงามมากขึ้น

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ตารางที่ 8 ผลการประเมินศักยภาพในด้านปัจจัยนำเข้าของสวนสมุนไพรรฯ ในการที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ประเมินครั้งที่ 2 หลังทดลองดำเนินการ)

รายการ	คะแนน	ระดับศักยภาพ
1. จำนวนจุดท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรรฯ	3	สูง
2. จำนวนกิจกรรมที่ทางสวนสมุนไพรรฯ จัดให้นักท่องเที่ยว	3	สูง
3. จำนวนจุดท่องเที่ยวในพื้นที่รอบ ๆ สวนสมุนไพรรฯ	3	สูง
4. จำนวนกิจกรรมที่ทางชุมชนจัดให้นักท่องเที่ยว	1	ต่ำ
5. กิจกรรมที่ทางสวนสมุนไพรรฯ ให้บริการแก่ชุมชนในด้านการท่องเที่ยว	3	สูง
6. จำนวนที่พักภายในสวนสมุนไพรรฯ สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้สูงสุดต่อครั้ง	1	ต่ำ
7. จำนวนที่พักรอบ ๆ สวนสมุนไพรรฯ สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้สูงสุดต่อครั้ง	1	ต่ำ
8. ร้านอาหารภายในสวนสมุนไพรรฯ สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้สูงสุดต่อครั้ง	3	สูง
9. ร้านอาหารรอบ ๆ สวนสมุนไพรรฯ สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้สูงสุดต่อครั้ง	3	สูง
10. ห้องสุขาสาธารณะ	3	สูง
11. โทรศัพท์สาธารณะ	1	ต่ำ
12. เจ้าหน้าที่สาธารณสุข หรือ สถานีอนามัย	1	ต่ำ
13. เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย	3	สูง
14. ไฟฟ้า	3	สูง
15. แหล่งน้ำ	3	สูง
ภาพรวมศักยภาพในด้านปัจจัยนำเข้า (Input)	2.33	ปานกลาง

จากตารางที่ 8 พบว่า ช่วงทดลองดำเนินการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีการพัฒนาภาพรวมศักยภาพทางด้านปัจจัยนำเข้า ให้เหมาะสมที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาตัวบ่งชี้ พบว่ามีการพัฒนาศักยภาพด้านปัจจัยนำเข้าหลายประเด็นด้วยกัน โดยเฉพาะในเรื่องของการพัฒนาจุดท่องเที่ยวให้มีความหลากหลายมากขึ้น มีการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีความสร้างสรรค์ กระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนใจ แบ่งประเภทกิจกรรมให้เหมาะสมแก่นักท่องเที่ยว และชุมชน เปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ รวมไปถึงการจัดการสิ่งแวดล้อมความสะดวก ให้สามารถรองรับความต้องการนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมเป็นจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ ได้ ส่วนประเด็นที่มีศักยภาพในการพัฒนาอยู่ในระดับต่ำ เช่น กิจกรรมที่ชุมชนจัด ที่พัก โทรศัพท์สาธารณะ และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขนั้น จะถูกจำกัดด้วยขีดความสามารถของพื้นที่สวนสมุนไพรรฯ และเจ้าหน้าที่โครงการฯ แม้ว่าจะมีการจัดการมาตรการรองรับ แต่ก็ไม่สามารถพัฒนาได้อย่างเต็มที่

ตารางที่ 9 ผลการประเมินศักยภาพในด้านกระบวนการของสวนสมุนไพรรฯ ในการที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ประเมินครั้งที่ 2 หลังทดลองดำเนินการ)

รายการ	คะแนน	ระดับศักยภาพ
1. การติดต่อประสานงานด้านการท่องเที่ยว	3	สูง
2. ความหลากหลายของกิจกรรมที่ทางสวนสมุนไพรรฯ จัดให้นักท่องเที่ยว	3	สูง
3. ความแปลกใหม่ หรือน่าสนใจของกิจกรรมที่ทางสวนสมุนไพรรฯ จัดให้นักท่องเที่ยว	3	สูง
4. ช่วงเวลาที่ทางสวนสมุนไพรรฯ จัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยว	3	สูง
5. ความหลากหลายของกิจกรรมที่ทางชุมชนจัดให้นักท่องเที่ยว	1	ต่ำ
6. ความแปลกใหม่ หรือน่าสนใจของกิจกรรมที่ชุมชนจัดให้นักท่องเที่ยว	1	ต่ำ
7. ช่วงเวลาที่ชุมชนจัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยว	1	ต่ำ

ตารางที่ 9 (ต่อ)

8. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว	2	ปานกลาง
ภาพรวมศักยภาพในด้านกระบวนการ (Process)	2.1	ปานกลาง

จากตารางที่ 9 พบว่า ช่วงทดลองดำเนินการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีการพัฒนาภาพรวมศักยภาพทางด้านกระบวนการ ให้เหมาะสมที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาตัวบ่งชี้ พบว่า มีการพัฒนาประเด็นของการติดต่อประสานงานด้านการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวสามารถติดต่อประสานงานได้สะดวกมากขึ้น มีการจัดการด้านกิจกรรมโดยเพิ่มความหลากหลายของกิจกรรมที่จัดให้เหมาะสมกับลักษณะนักท่องเที่ยวที่เข้าร่วมมากขึ้น เป็นกิจกรรมที่สามารถรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวได้ไม่ว่าจะน้อยหรือมาก และเป็นกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงเนื้อหาในการสร้างจิตสำนึก อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และภูมิปัญญาหมอยาไทยได้ง่ายขึ้น และในประเด็นของการมีส่วนร่วมของชุมชนแม้จะมีการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม และเสนอแนะความคิดเห็นมากขึ้น แต่ผลการสำรวจยังพบว่ามีคะแนนอยู่ในระดับต่ำ

ตารางที่ 10 ผลการประเมินศักยภาพในด้านผลของสวนสมุนไพรฯ ในการที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ประเมินครั้งที่ 2 หลังทดลองดำเนินการ)

รายการ	คะแนน	ระดับศักยภาพ
1. จำนวนนักท่องเที่ยวโดยเฉลี่ยในช่วงหลังทดลองดำเนินการ	3	สูง
2. แนวโน้มนักท่องเที่ยวในช่วงหลังทดลองดำเนินการ	3	สูง
3. จำนวนนักท่องเที่ยวที่มาพักภายในสวนสมุนไพรฯ โดยเฉลี่ยในช่วงหลังทดลองดำเนินการ	ไม่มีที่พักรองรับ	-
4. จำนวนนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการร้านอาหารภายในสวนสมุนไพรฯ ในช่วงหลังทดลองดำเนินการ	3	สูง

ตารางที่ 10 (ต่อ)

5. ผลประกอบการด้านการท่องเที่ยวโดยเฉลี่ย ในช่วงหลังทดลองดำเนินการ	ไม่มีการศึกษา	-
6. แนวโน้มผลการประกอบการด้านการท่องเที่ยว ในช่วงหลังทดลองดำเนินการ	ไม่มีการศึกษา	-
7. ปัญหาเกี่ยวกับขยะ	3	สูง
8. ชาวบ้านมีความพึงพอใจที่มีการพัฒนาสวนสมุนไพร ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว	3	สูง
9. ชาวบ้านมีจิตสำนึกอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	2	ปานกลาง
10. การท่องเที่ยวได้สร้างความเข้มแข็งและแก้ปัญหา ความยากจนให้กับชุมชน	2	ปานกลาง
11. ผลการดำเนินการด้านการท่องเที่ยวของ สวนสมุนไพรฯ บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้	3	สูง
12. การจัดการท่องเที่ยวของสวนสมุนไพรฯ ส่งผลกระทบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในทางลบ	3	สูง
13. การจัดการท่องเที่ยวของสวนสมุนไพรฯ ส่งผล กระทบให้เกิดมลพิษทางเสียง อากาศ และน้ำ	3	สูง
14. การจัดการท่องเที่ยวของสวนสมุนไพรฯ ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ของชาวบ้านในทางลบ	3	สูง
15. การจัดการท่องเที่ยวของสวนสมุนไพรฯ ส่งผลกระทบต่อสังคม เศรษฐกิจ ในทางบวก	2	ปานกลาง
16. ปัญหาอุปสรรค ข้อจำกัด ในการพัฒนาเป็น แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	2	ปานกลาง
17. สิ่งที่น่าทึ่งท่องเที่ยวได้รับ	3	สูง
ภาพรวมศักยภาพในด้านผล (Output)	2.71	สูง

จากตารางที่ 10 พบว่า ช่วงทดลองดำเนินการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ใน สวนสมุนไพรสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีการพัฒนาภาพรวมศักยภาพ ทางด้านผล ให้เหมาะสมที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศอยู่ในระดับสูง เมื่อพิจารณาตัวบ่งชี้ พบว่า ในประเด็นของการจัดการผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่ดี สิ่งที่น่าท่องเที่ยวได้รับ จำนวน นักท่องเที่ยวมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นตลอด อยู่ในระดับสูง ประเด็นของปัญหาอุปสรรค ข้อจำกัด ในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมไปถึงประเด็นของการท่องเที่ยวได้สร้างความ เข้มแข็งและแก้ปัญหาความยากจนให้กับชุมชน รวมทั้งการจัดการท่องเที่ยวของสวนสมุนไพรฯ ส่งผลกระทบต่อสังคม เศรษฐกิจ ในทางบวก อยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากเจ้าหน้าที่โครงการฯ ได้เชิญชวนผู้ประกอบการในชุมชน และจังหวัดใกล้เคียงที่ประสบความสำเร็จ ให้เข้าร่วมกิจกรรม ที่จัดขึ้นในสวนสมุนไพรฯ ทำให้มีการรวมกลุ่ม แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ และเทคโนโลยี การผลิต และนำความรู้เหล่านั้นไปพัฒนาสินค้า และผลิตภัณฑ์ของตนเอง ทำให้ชุมชนมีพัฒนาการ มากขึ้น รวมไปถึงมีเครือข่าย และช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่กว้างขวางขึ้น ส่งผลให้แม่บ้าน ในบางชุมชนมีการรวมกลุ่มกันเพื่อเรียนรู้การผลิตสินค้า และผลิตภัณฑ์เพื่อจำหน่ายเป็นรายได้เสริม เช่น ผลิตภัณฑ์สมุนไพร อาหารสมุนไพร เครื่องดื่มสมุนไพร และผลิตภัณฑ์ขนมเบเกอรี่ เป็นต้น ส่วนประเด็นของผลประกอบการด้านการท่องเที่ยว นั้น เนื่องจากการจัดการท่องเที่ยวไม่ได้มุ่งหวัง ผลกำไรตอบแทน ผู้ศึกษาจึงไม่ได้ทำการศึกษาในประเด็นดังกล่าว

ผลการประเมินหลังการทดลองการดำเนินงาน และประเมินศักยภาพด้านต่าง ๆ ของพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวใน สวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากขึ้น โดยใช้เกณฑ์ในการประเมินทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านบริบท ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิต พบว่า การดำเนินการจัดการท่องเที่ยวของ เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลางกล่าวคือผลประเมินศักยภาพ ทางด้านบริบท และด้านผลผลิต อยู่ในระดับสูง ส่วนผลประเมินศักยภาพทางด้านปัจจัยนำเข้า และด้านกระบวนการอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งจากการทดลองดำเนินการ 2 ช่วงที่ผ่านมา ผู้ศึกษา และเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ พบว่าหากมีการประสานงานเจ้าหน้าที่ทุก ๆ ฝ่ายให้มีความเห็นตรงกันในประเด็นของผลประกอบการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่สวน สมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีความชัดเจนมากขึ้น รวมถึงความ เข้าใจในการทำงานเป็นทีม และความต่อเนื่องในการดำเนินการ การดำเนินการจัดการจะยังมี

ศักยภาพ สามารถที่จะส่งเสริม และพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรมหาจุฬาลงกรณ์ฯ ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากขึ้นได้

จากการศึกษาการดำเนินการส่งเสริมและพัฒนา การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรมหาจุฬาลงกรณ์ฯ เปรียบเทียบการร่วมกันระหว่างผู้ศึกษาและเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรมหาจุฬาลงกรณ์ฯ พบว่า สวนสมุนไพรมหาจุฬาลงกรณ์ฯ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สามารถพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ เพื่อก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรมหาจุฬาลงกรณ์ฯ และนักท่องเที่ยว ก่อให้เกิดความตระหนักและปลูกจิตสำนึกต่อนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และประชาชนท้องถิ่น ซึ่งการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรมหาจุฬาลงกรณ์ฯ ก่อให้เกิดประโยชน์ และความคุ้มค่าในการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวมากขึ้น รวมไปถึงผลประโยชน์ต่อชุมชน และผู้ประกอบการท้องถิ่นจากกิจกรรมที่เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรมหาจุฬาลงกรณ์ฯ จัดขึ้น ซึ่งรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งจากการทดลองดำเนินการทั้ง 2 ครั้ง จะนำไปเป็นแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรมหาจุฬาลงกรณ์ฯ สยามบรมราชกุมารี ต่อไป

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

บทที่ 5

สรุปอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรสมเด็จพะเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จังหวัดระยอง ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาโดยใช้รูปแบบการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยทำการศึกษาจากเอกสาร จากการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง การสนทนากลุ่ม การสังเกตอย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ และทำการศึกษาร่วมกันระหว่างผู้ศึกษาและเจ้าหน้าที่สวนสมุนไพรฯ เพื่อให้ตรงตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้คือ เพื่อศึกษาถึงสถานการณ์และการจัดการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรฯ ศักยภาพ ปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ศึกษาและประเมินผลการดำเนินการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรฯ ผู้ศึกษาได้สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะตามกรอบแนวคิดในการศึกษา ดังนี้

5.1 สรุปผลการศึกษา

5.1.1 บริบทและสถานการณ์การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผลการดำเนินงาน ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรสมเด็จพะเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

จากการศึกษาพบว่า สวนสมุนไพรสมเด็จพะเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นสวนสมุนไพรแห่งแรกของประเทศไทย ได้ถูกก่อตั้งขึ้นมาเมื่อปี 2527-2528 ณ บริเวณศูนย์บำรุงรักษาและบ้านพักพนักงาน ตำบลมาบข่า กิ่งอำเภอนิคมน้ำอ้น จังหวัดระยอง บนเนื้อที่ประมาณ 60 ไร่ โดยรวบรวมสมุนไพรพันธุ์ต่าง ๆ ที่แพทย์แผนโบราณเคยใช้ได้ผล มาปลูกไว้ให้ได้มากที่สุด และได้น้อมเกล้าฯ ถวายสวนสมุนไพรแห่งนี้แด่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อทรงใช้ประโยชน์ตามพระราชอัธยาศัย พร้อมทั้งได้รับพระมหากรุณาธิคุณพระราชทานนามว่า “สวนสมุนไพรสมเด็จพะเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี” ตั้งแต่วันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2528 เป็นต้นมา

จวบจนวารดิถีอันเป็นสิริมงคล เพื่อเกิดพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในวโรกาสเจริญพระชนมายุ 50 พรรษา เมื่อปี 2548 ปตท. ได้ดำเนินการพัฒนา

สวนสมุนไพร ปรับปรุงอาคารเฉลิมพระเกียรติ ปรับปรุงภูมิทัศน์โดยรอบสวน ให้เป็นแหล่งภูมิปัญญาอเนกประสงค์ที่สร้างความร่วมมือในสวนอย่างยั่งยืนให้ประชาชนทั่วไป พนักงาน และชุมชนรอบข้างสามารถใช้ประโยชน์จากสวนแห่งนี้ได้อย่างมีความสุขและสะดวกสบาย

สวนสมุนไพรสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีทรัพยากรทางธรรมชาติ ทรัพยากรสมุนไพร และสิ่งแวดล้อมเป็นจุดเด่น มีสิ่งที่น่าสนใจดึงดูดใจแก่นักท่องเที่ยว มีการรวบรวมภูมิปัญญาดั้งเดิมของหมอชาไทยในการนำสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ รวมไปถึงรูปแบบของสื่อ และการนำเสนอที่มีความทันสมัย แปลกใหม่ กระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวทุกเพศทุกวัย รวมไปถึงกิจกรรมนันทนาการที่สร้างความสนุกสนาน ผ่อนคลาย ความเครียด ให้ความรู้ และสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับระบบนิเวศ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และสมุนไพรไทย รวมไปถึงการสอดแทรกพระราชปณิธานของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทำให้การเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ในสวนสมุนไพรฯ แห่งนี้เต็มไปด้วยความสนุกสนาน ให้ความรู้ และแง่คิดที่เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตประจำวันควบคู่ไปด้วย

5.1.2 การศึกษา และประเมินผลการดำเนินการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศใน

สวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

จากการศึกษาโดยใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ร่วมกับเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ จาก 2 หน่วยงาน คือ เจ้าหน้าที่พนักงานบริหารทั่วไป บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) และเจ้าหน้าที่บริหารนิทรรศการและสวนสมุนไพรฯ บริษัท แพลน โมทีฟ จำกัด จากการเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นของสวนสมุนไพรฯ จากเอกสารต่าง ๆ ทำการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่บริหารนิทรรศการและสวนสมุนไพรฯ อย่างไม่เป็นทางการ จับกลุ่มสนทนา (Focus Group) ร่วมสังเกตแบบมีส่วนร่วม และสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม วิเคราะห์ และศึกษาข้อมูลที่รวบรวมได้ กำหนดปัญหาและอุปสรรค เพื่อศึกษาถึงวิธีการพัฒนาการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรฯ ให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยนำข้อมูลจากการศึกษาร่วมกันระหว่างผู้ศึกษา และเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ รวมไปถึงแนวคิดองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นแนวทางในการทดลองปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นระยะเวลา 2 ช่วง ดังนี้

1) การดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านพื้นที่

การศึกษาถึงการดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในสวนสมุนไพรมสมเด็จพระรัตนราชสุตาฯ สยามบรมราชกุมารีทางด้านพื้นที่ช่วงที่ 1 (24 กุมภาพันธ์-23 พฤษภาคม 2550) พบว่า จากกรณีที่เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรมฯ เร่งดำเนินการจัดเตรียมอาคาร และพื้นที่ เพื่อเตรียมพร้อมในพิธีเปิดอาคารเฉลิมพระเกียรติ 50 พรรษาอย่างเป็นทางการ ณ สวนสมุนไพรมเด็จพระรัตนราชสุตาฯ สยามบรมราชกุมารี ในวันที่ 25 มกราคม 2550 ภายใต้เงื่อนไขการเตรียมการรับเสด็จ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุตาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยได้รับทราบนโยบายจากการประชุมเตรียมการรับเสด็จ เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2549 ทำให้พื้นที่บางส่วนที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ในพิธีเปิด ยังไม่ได้รับการปรับปรุง ตกแต่งให้พร้อมใช้งาน ซึ่งภายหลังจากเสร็จสิ้นพิธีการ เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรมฯ จึงเร่งดำเนินการจัดเตรียมสถานที่เพื่อเตรียมพร้อมที่จะต้อนรับนักท่องเที่ยว ชาวชน และผู้ที่สนใจเข้าเยี่ยมชมต่อไป

การศึกษาถึงการดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในสวนสมุนไพรมสมเด็จพระรัตนราชสุตาฯ สยามบรมราชกุมารีทางด้านพื้นที่ช่วงที่ 2 (24 พฤษภาคม-31 สิงหาคม 2550) พบว่า มีการจัดการด้านทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม ทั้งใน ตัวอาคาร นอกอาคาร และภายในสวนสมุนไพรมฯ ให้มีความเหมาะสม เอื้อประโยชน์ต่อกิจกรรม และกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ ภายในสวนสมุนไพรมฯ รวมไปถึงการตกแต่งสภาพภายในอาคาร ให้มีบรรยากาศใกล้เคียงสภาพตามธรรมชาติ และอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติดั้งเดิมเอาไว้ เพื่อให้มีลักษณะใกล้เคียงสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติมากที่สุด

2) การดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านการจัดการ

จากการศึกษาถึงการดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในสวนสมุนไพรมสมเด็จพระรัตนราชสุตาฯ สยามบรมราชกุมารีทางการจัดการ ช่วงที่ 1 (24 กุมภาพันธ์-23 พฤษภาคม 2550) พบว่า มีการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน รับผิดชอบ ต่อสิ่งแวดล้อม มีการจัดการด้านขยะ น้ำเสีย โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม มีความพร้อมในการจัดการทางด้านบริการต่าง ๆ เช่น ร้านอาหารและเครื่องดื่ม ร้านขายของที่ระลึก ห้องนวดเพื่อสุขภาพ การจัดการด้านศูนย์บริการข้อมูลข่าวสาร การจัดการด้านการรักษา ความปลอดภัย การจัดการด้านคมนาคม การจัดการมาตรการ และกฎระเบียบในการเยี่ยมชม สวนสมุนไพรมฯ รวมไปถึงการจัดการป้ายและสัญลักษณ์สื่อความหมายที่ได้มาตรฐาน มีความชัดเจนและง่ายต่อการทำความเข้าใจ

การศึกษาถึงการดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทางด้านพื้นที่ช่วงที่ 2 (24 พฤษภาคม-31 สิงหาคม 2550) พบว่า มีการเพิ่มเติมสิ่งอำนวยความสะดวก และสาธารณูปโภค ต่างๆ ให้สามารถรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มเข้ามาอย่างต่อเนื่องได้ทั่วถึง เช่น ห้องน้ำ ผู้บริการกดเงินอัตโนมัติ จักรยาน ม้านั่งในสวน เป็นต้น

แต่ในส่วนของการให้บริการที่พักแรม ยังไม่สามารถจัดการให้ทั่วถึงได้เนื่องจาก มีที่พักจำนวนจำกัด และอยู่ภายใต้การดูแลของเจ้าหน้าที่พนักงานบริหารทั่วไป ภายในบ้านพัก พนักงาน ปตท. จำกัด (มหาชน) ซึ่งนักท่องเที่ยวต้องทำหนังสือยื่นแก่เจ้าหน้าที่ล่วงหน้า ถึงจะสามารถเข้าพักได้

3) การดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านกิจกรรม และกระบวนการ

จากการศึกษาถึงการดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทางด้านกิจกรรม และกระบวนการ ทั้ง 2 ช่วง (24 กุมภาพันธ์-31 สิงหาคม 2550) พบว่า มีการดำเนินการจัดการ ทางด้านกิจกรรม และกระบวนการต่างๆ ในลักษณะคล้ายกัน ซึ่งเจ้าหน้าที่นำชมโครงการจะได้รับการฝึกฝนอบรม เพื่อให้มีความรู้ความสามารถ มีความเชี่ยวชาญในการสื่อความหมาย และกระตุ้น ให้เกิดกระบวนการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวได้ สามารถนำภูมิปัญญาต่าง ๆ มาสื่อความหมาย แก่นักท่องเที่ยวได้ เช่น การนำสมุนไพรพื้นบ้านมาต้มเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้กระบวนการ นำสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ และเรียนรู้สรรพคุณต่าง ๆ ของสมุนไพร นอกจากนี้ยังมีการให้ความรู้ ในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ

ในส่วนของกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในสวนสมุนไพรฯ เจ้าหน้าที่โครงการ สวนสมุนไพรฯ ฝ่ายกิจกรรมได้พยายามออกแบบรูปแบบกิจกรรมที่ให้นักท่องเที่ยวได้ซาบซึ้ง ถึงพระราชปณิธานของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อนำแนวคิด ของพระองค์เป็นแบบอย่างในกระบวนการเรียนรู้ และกระตุ้นให้เกิดความสนใจถึงความสวยงาม และความมหัศจรรย์ของธรรมชาติ ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนใจที่ต้องการ เรียนรู้เกี่ยวกับสมุนไพรไทย ภูมิปัญญาหมอยาไทย รวมไปถึงระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมใน สวนสมุนไพร และในแต่ละกิจกรรมก็เปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นและจังหวัดใกล้เคียง ได้เข้ามามีส่วนร่วมอีกด้วย

4) การดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านองค์กร

จากการศึกษาถึงการดำเนินการจัดการส่งเสริมและพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทางด้านองค์กร ทั้ง 2 ช่วง (24 กุมภาพันธ์-31 สิงหาคม 2550) พบว่า เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรรฯ ไม่สามารถเปิดโอกาสให้ชุมชนและประชาชนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการได้ อันเนื่องมาจากข้อจำกัดหลายประการ ซึ่งแนวทางในการพัฒนาให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น ทำได้เพียงนำข้อเสนอแนะ และความคิดเห็นของชุมชน เสนอต่อที่ประชุม เพื่อจะได้นำแนวทางในการจัดการที่เอื้อประโยชน์ต่อชุมชนในท้องถิ่น เปิดโอกาสให้ชุมชน และประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งเจ้าหน้าที่โครงการพยายามที่จะประสานงานกับท้องถิ่น เพื่อนำข้อเสนอแนะ และความคิดเห็นจากแต่ละชุมชน มาเป็นแนวทางในการดำเนินกิจกรรมที่เอื้อประโยชน์แก่ชุมชน กระจายรายได้และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นต่อไป

5.2 อภิปรายผลการศึกษา

การศึกษากิจการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จังหวัดระยอง ผู้ศึกษาได้นำเอาหลักการและแนวคิดต่าง ๆ ที่ได้ทำการศึกษา และค้นคว้ามาเพื่อสนับสนุนให้การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ถึงแม้ว่าจะได้มีการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในหลาย ๆ ท้องถิ่นแล้วก็ตาม แต่ผู้ศึกษาเห็นว่าการวิเคราะห์การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของแต่ละท้องถิ่น มีเงื่อนไขที่แตกต่างกัน รวมไปถึงข้อจำกัดและอุปสรรคของชุมชนเอง

จากผลการศึกษา สามารถอภิปรายในรายละเอียดของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จังหวัดระยองตามหลักการการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยระบุไว้ ดังนี้

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีการรวบรวมพันธุ์สมุนไพรรต่าง ๆ ที่แพทย์แผนโบราณเคยใช้ได้ผล มาปลูกไว้มากกว่า 20,000 ต้น ซึ่งแบ่งพันธุ์สมุนไพรรออกเป็นกว่า 270 ชนิด โดยจัดกลุ่มจำแนกตามสรรพคุณการรักษาตามคัมภีร์ยาไทยโบราณ 20 กลุ่มอาการ บนเนื้อที่ประมาณ 60 ไร่ โดยมุ่งหวังให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ ข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสมุนไพรรไทยอย่างครบวงจร ภายใต้มีการเรียนรู้อย่างสนุกสนาน เพื่อให้ความรู้และปลูกจิตสำนึกแก่เยาวชนและผู้สนใจ ในเรื่องของอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภายในแหล่งท่องเที่ยวมีสภาพภูมิทัศน์ที่มีความอุดมสมบูรณ์ และสวยงาม มีการรวบรวมพืชสมุนไพรรหลากหลายชนิด

จำแนกออกเป็น 20 กลุ่มให้ศึกษา กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้แก่ การเดินชมสวนไพร หรือนั่งรถที่ใช้เชื้อเพลิงจากก๊าซธรรมชาติ หรือรถ NGV (Natural Gas Vehicles) เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับประโยชน์ของสวนไพร ความเป็นมาของสวนไพร รวมไปถึงภูมิปัญญาของหมอยาไทย และให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับมนุษย์ ตลอดจนปลูกสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อการหวงใยและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับแนวคิดของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2542) กล่าวถึง (Principles of Ecotourism) จากองค์ประกอบหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการให้ความรู้ ความเข้าใจ แก่นักท่องเที่ยวเรื่องระบบนิเวศของทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งประกอบด้วยธรรมชาติ ป่าไม้ และแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ตลอดจนคุณค่า ความเชื่อ ค่านิยม และวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ เมื่อนักท่องเที่ยวมีความเข้าใจดีแล้ว นักท่องเที่ยวจึงให้ความร่วมมือและกลายเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ หรือต่อชุมชนนั้น

การดำเนินการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในสวนสมุนไพรสมเด็จพระรัตนราชสุตาฯ สยามบรมราชกุมารี เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ มีการศึกษา ออกแบบ วางแผนปรับปรุงอาคารเฉลิมพระเกียรติ ปรับปรุงภูมิทัศน์ฝั่งบริเวณสวนสมุนไพรฯ ให้มีความสวยงามเป็นที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว และวางแผนความคิดในการออกแบบพื้นที่อื่น ๆ เช่น ส่วนจัดแสดงนิทรรศการ อาคารพิพิธภัณฑ์เฉลิมพระเกียรติ พื้นที่สวนสมุนไพรฯ พื้นที่สวนป่า พื้นที่สวนเศรษฐกิจ และพื้นที่อื่น ๆ ให้สนับสนุนกิจกรรมของชุมชน และกิจกรรมการท่องเที่ยว เพื่อไม่ให้กิจกรรมการท่องเที่ยวเกิดผลกระทบด้านลบ ทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อสิ่งแวดล้อม จึงมีการวางแผนและดำเนินการจัดการพื้นที่เพื่อให้เกิดความยั่งยืน ได้แก่ การจัดแบ่งพื้นที่ ออกเป็นโซน (Zone) โดยมีการออกแบบให้มีการใช้ประโยชน์ในพื้นที่แต่ละโซนได้อย่างเต็มที่ และมีการกำหนดมาตรการ เพื่อป้องกันและลดผลกระทบจากกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของคณะกรรมการการท่องเที่ยวและการกีฬา (2540) ที่กล่าวว่า การจัดการพื้นที่ ได้แก่ การจัดการเขตการใช้ประโยชน์ (Zoning) การศึกษาจัดจำกัดการรองรับได้ของพื้นที่ การกำหนด มาตรการ การใช้ประโยชน์ ปลูกสร้างอาคารและปรับปรุงพื้นที่ การควบคุมการท่องเที่ยว และกิจกรรมการท่องเที่ยว การใช้มาตรการป้องกันและลดผลกระทบในพื้นที่ ซึ่งการดำเนินงานนี้ สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จากผลสรุปในการประชุมสหประชาชาติ ว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา หรือการประชุม Earth Summit ที่กรุง ริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล ที่ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ว่า เป็นการท่องเที่ยวที่ไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะจุดหมายปลายทางจะเป็นที่ใด จะเป็นกลุ่มใหญ่ หรือกลุ่มเล็ก ทั้งในเมืองและชนบท และในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนควรมีความยั่งยืน

อย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่ ความยั่งยืนทางด้านเศรษฐกิจ ความยั่งยืนทางด้านสังคม และความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อมนั้น ควรคำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งอาจเกิดขึ้นจากกิจกรรมการท่องเที่ยว ในเรื่องของจำนวนนักท่องเที่ยว การก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ซึ่งอาจทำให้เกิดการพังทลายของหน้าดิน หากไม่มีการควบคุมให้เป็นไปตามหลักวิชาการ รวมถึงการเก็บพันธุ์ไม้บางชนิดออกไปจากพื้นที่ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศที่เปราะบางของพื้นที่บางแห่งได้ และรวมถึงการลดปริมาณและการกำจัดของเสียต่าง ๆ ที่เกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งอาจทำให้เกิดมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อมตามมาอย่างมากมาย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2542) ยังได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน ทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักที่ว่า ต้องไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม หรือให้กระทบน้อยที่สุด เพื่อส่งผลกระทบต่อเนื่องถึงการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

หลังจากพิธีเปิดอาคารเฉลิมพระเกียรติ 50 พรรษา ณ โครงการสวนสมุนไพรสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อย่างเป็นทางการ ในวันที่ 25 มกราคม 2550 มีผลให้สวนสมุนไพรฯ ได้รับความสนใจจากประชาชน และกลุ่มผู้ที่สนใจเข้าไปเยี่ยมชมและศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่องและตลอดเวลา ซึ่งหากพิจารณาตามแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวตามขีดความสามารถที่รองรับได้ของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ของมนัส สุวรรณ (2544) ได้กล่าวว่า ธรรมชาติอย่างหนึ่งของระบบนิเวศรวมทั้งแหล่งท่องเที่ยว ย่อมมีความสามารถที่จะรองรับกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น หากเกินขีดความสามารถที่จะรองรับ ระบบนิเวศหรือแหล่งท่องเที่ยวนั้นจะเสียความสมดุล และนั่นหมายถึงความไม่ยั่งยืนของการท่องเที่ยวจะเกิดขึ้น การส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ใดก็ตาม ต้องคำนึงอยู่ตลอดเวลาว่า จะมีผลทำให้ปัจจัยจำกัดความสามารถ (Limiting Factors) และขีดความจำกัดความอดทนของสิ่งมีชีวิตในพื้นที่ (Tolerance Limits) เปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ กิจกรรมการพัฒนาใดก็ตามที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ แล้วมีผลต่อขีดจำกัดความอดทนและปัจจัยจำกัดความสามารถดังกล่าว ควรจะได้มีการพิจารณาว่าสมควรดำเนินการหรือไม่ หรือจะยอมให้ระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวถูกทำลาย ซึ่งที่ผ่านมาในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรฯ ยังไม่ได้มีการนำแนวคิดดังกล่าวมาพิจารณา ร่วมในการดำเนินการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งภายหลังจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนนักท่องเที่ยว ทำให้จำเป็นต้องหาแนวทางในการแก้ไขโดยการกระจายนักท่องเที่ยวออกไปยังจุดต่าง ๆ เพื่อลดการกระจุกตัวในพื้นที่โซน (Zone) เดียวกัน เพื่อลดความแออัดของนักท่องเที่ยว และเป็นการลดผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นในพื้นที่บริเวณนั้น ๆ ได้อีกด้วย

การดำเนินการจัดการทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามแนวทางดังกล่าว ในสวนสมุนไพรมสมเด็จพระรัตนราชสุตาฯ สยามบรมราชกุมารีนั้น เจ้าหน้าที่โครงการฯ สามารถปฏิบัติตามแนวทาง และมาตรการต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ได้อย่างถูกต้อง ช่วยให้เกิดความเข้าใจ แก่ผู้เข้ามาเยี่ยมชมสวนสมุนไพรม ก่อนให้เกิดความร่วมมือในการดูแลรักษาทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว เพราะการให้ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการท่องเที่ยว เป็นแนวทางหนึ่งของการพัฒนา จิตสำนึกจากการท่องเที่ยว อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ให้มีความตระหนัก และจิตสำนึกที่ดี และถูกต้อง ในการช่วยกันป้องกันรักษา มีความห่วงแหน ในทรัพยากรที่มีอยู่ให้คงอยู่อย่างยั่งยืน ควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวอย่างสมดุล สอดคล้องกับแนวคิด ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2542) ที่กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเป็น การท่องเที่ยวที่ให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งนักท่องเที่ยว ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบ ธุรกิจท่องเที่ยว และประชาชนในท้องถิ่น โดยยึดหลักการที่ว่า ต้องให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ได้รับความรู้ และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว พร้อมทั้งมีจิตสำนึกในอันที่จะทะนุถนอมไว้ซึ่ง สภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัวเรา

แต่รูปแบบการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบดูแลความเรียบร้อยในพื้นที่สวนสมุนไพรมฯ ของเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรมฯ ที่แบ่งพื้นที่การดูแลออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนของ อาคารนิทรรศการ อาคารพิพิธภัณฑ์ และส่วนของพื้นที่สวนสมุนไพรมนอกอาคารทั้งหมด ในบางครั้งทำให้เกิดปัญหาความไม่สะดวกในการติดต่อประสานงานแก่เจ้าหน้าที่นำชม หรือ บางครั้งอาจเกิดปัญหาความไม่สอดคล้อง และความไม่พร้อมในการการดำเนินกิจกรรม การท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวได้

การดำเนินการจัดการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึกภายในสวนสมุนไพรม สมเด็จพระรัตนราชสุตาฯ สยามบรมราชกุมารี เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรมฯ ได้มีวัตถุประสงค์หลักคือ เป็นศูนย์รวมแห่งการเรียนรู้สวนไพรมกับภูมิปัญญาไทย เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นสื่อกลางในการร่วมส่งเสริมให้ประชาชนและเยาวชนตระหนัก ถึงคุณค่าของสวนไพรมไทย และการมีส่วนร่วมในการสืบสานสวนไพรมไทยอันเป็นภูมิปัญญา ที่มีคุณค่าของไทยอย่างยั่งยืนสืบไป เป็นสวนสาธารณะสำหรับการพักผ่อนหย่อนใจของประชาชน รวมไปถึงความต้องการให้นักท่องเที่ยว เยาวชน และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย เกิดการเรียนรู้ และมีความรู้ความเข้าใจในความสำคัญของระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนคุณค่า ความเชื่อ วัฒนธรรมชุมชน เพื่อให้เกิดความตระหนัก และจิตสำนึกในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม สอดคล้อง กับแนวคิดของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2542) ที่กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องเป็น การท่องเที่ยวที่ให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งนักท่องเที่ยว ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบ

ธุรกิจท่องเที่ยว และประชาชนในท้องถิ่น โดยยึดหลักการที่ว่า ต้องให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ได้รับความรู้ และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว พร้อมทั้งมีจิตสำนึกในอันที่จะทะนุถนอมไว้ซึ่ง สภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัวเรา โดยการดำเนินการมีการจัดทำแผนพับ โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับ สภาพทั่วไปของสวนสมุนไพรมะเด็ญพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อชี้ให้เห็นถึง อาคารเฉลิมพระเกียรติ อาคารพิพิธภัณฑ์ เส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ ข้อมูลด้านนิเวศในพื้นที่ และจุดที่น่าสนใจ รวมไปถึงข้อมูลกิจกรรมการท่องเที่ยว ตลอดจนระเบียบปฏิบัติตัวของ นักท่องเที่ยวในการเยี่ยมชมสวนสมุนไพรมะเด็ญพระเทพรัตนราชสุดาฯ และป้ายชื่อ พันธุ์สมุนไพรมะเด็ญ เพื่อให้นักท่องเที่ยวและผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับความรู้ ความเข้าใจ และมีความ เพลิดเพลินกับธรรมชาติมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีเจ้าหน้าที่นำชมที่สามารถตอบคำถาม และให้ คำแนะนำ ตลอดจนมีกิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ ที่กระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และความ เพลิดเพลินแก่นักท่องเที่ยวได้อีกด้วย สอดคล้องกับแนวคิดของคณะกรรมการการท่องเที่ยว และการกีฬา (2540) ที่กล่าวว่า การให้การศึกษาและสื่อความหมาย ได้แก่ การส่งเสริมให้สถานที่ ให้ความรู้ทุกรูปแบบ ส่งเสริมกิจกรรมที่ให้ความรู้และสร้างความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อม สนับสนุนการบริการที่มีคุณภาพ ส่งเสริมการใช้มัคคุเทศก์เฉพาะท้องถิ่น จัดเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับ ระบบนิเวศ และการศึกษากับชุมชน เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการท่องเที่ยว เป็นแนวทางหนึ่งของการพัฒนาจิตสำนึกจากการท่องเที่ยว อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ให้มีความตระหนักและจิตสำนึกที่ดีและถูกต้อง ในการช่วยกันป้องกัน รักษา มีความห่วงใยในทรัพยากรที่มีอยู่ให้คงอยู่อย่างยั่งยืน ควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวอย่างสมดุล สอดคล้องกับแนวคิดของรณกร ตีรกานนท์ (2541) ที่กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่แฝงด้วยกระบวนการเรียนรู้หรือสร้างความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยว โดยที่นักท่องเที่ยวและผู้ที่เกี่ยวข้องต้องปฏิบัติตามเงื่อนไข เพื่อหลีกเลี่ยงการสร้างผลกระทบที่อาจ เกิดจากการท่องเที่ยว และบุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) ที่กล่าวว่า การตลาดที่จัดเตรียมข้อมูลข่าวสาร อย่างพร้อมมูล (Marketing Tourism Responsibly) จะทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจ และเคารพใน สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว จะสามารถยกระดับ ความพอใจของนักท่องเที่ยว

การดำเนินการจัดการทางด้านการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึกตามแนวทางดังกล่าว ในสวนสมุนไพรมะเด็ญพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีนั้น เจ้าหน้าที่โครงการฯ มีการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่โครงการฯ ทุกฝ่าย ให้มีความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดประสบการณ์ ความรู้ ที่เหมาะสม เข้าใจได้ง่าย สามารถอธิบาย ตอบข้อสงสัยต่าง ๆ ให้เกิดความกระจ่าง แก่นักท่องเที่ยวได้ รวมไปถึงรูปแบบกิจกรรมต่างๆ ที่ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวและเจ้าหน้าที่

โครงการฯ ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งเอื้อประโยชน์ในกระบวนการถ่ายทอดความรู้ ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ทักษะคิดระหว่างเจ้าหน้าที่โครงการฯ และนักท่องเที่ยวยุโรปไปถึงการให้การศึกษา เสริมสร้างให้เกิดจิตสำนึกที่ดีและถูกต้องเกี่ยวกับการท่องเที่ยวได้

แต่ในการดำเนินการหลาย ๆ ครั้ง พบว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่เดินทางเข้ามาเยี่ยมชมเป็นคณะนั้น จะมีเวลาจำกัดในการเยี่ยมชม ทำให้เป็นการยากที่เจ้าหน้าที่นำชมจะดำเนินการให้การศึกษาและดำเนินกิจกรรมสร้างจิตสำนึกตามแนวทางที่วางแผนเอาไว้ได้ จึงจำเป็นต้องรวบรวมเนื้อหาสำคัญ เพื่อถ่ายทอดให้นักท่องเที่ยวให้กระชับที่สุด และน้อยครั้งที่จะมีการแลกเปลี่ยนความรู้ และทัศนคติระหว่างกันเพราะปัจจัยจำกัดในเรื่องของเวลา

อีกทั้งประเด็นของจำนวนเจ้าหน้าที่นำชมที่มีจำนวนน้อย ไม่เพียงพอที่จะดูแลนักท่องเที่ยวได้ทั่วถึง โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลวันหยุด ที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมสวนสมุนไพรมาก เป็นจำนวนมากนั้น แม้ว่าจะมีการวางแผนการจัดการรูปแบบการนำชมให้สามารถดูแลนักท่องเที่ยวได้ทั่วถึงมากขึ้น แม้ว่าจะมีการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่นำชมทุกคนให้สามารถนำชมและให้คำอธิบายแก่นักท่องเที่ยวได้ในทุกพื้นที่ แต่ก็ยังไม่สามารถดูแลนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมเป็นจำนวนมากได้อย่างทั่วถึง

การดำเนินการจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น ในสวนสมุนไพรมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรมีการศึกษาข้อมูลบริบทของหมู่บ้านต่าง ๆ ทั้ง 23 ชุมชนในพื้นที่จังหวัดระยอง และจังหวัดใกล้เคียง เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการติดต่อประสานงานขอความร่วมมือจากประชาชนในกิจกรรมต่าง ๆ ภายในสวนสมุนไพรมหา ซึ่งเจ้าหน้าที่โครงการฯ ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานร่วมกับเจ้าหน้าที่โครงการฯ ในกิจกรรม และโอกาสพิเศษต่างๆ สอดคล้องกับแนวคิดของ ภราดร พัทธวิเชียร (2542) และบุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) ที่กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศคือกระบวนการและกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งมุ่งเน้นการดำเนินการตามแนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศคือ เรื่องของความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด โดยเฉพาะชุมชนต้องได้รับผลประโยชน์ร่วมในการตัดสินใจ นอกจากภาระหน้าที่แล้วต้องเป็นการศึกษา และในขณะเดียวกันก็ต้องเน้นในพื้นที่ที่เป็นธรรมชาติหรือมีระบบนิเวศเป็นหลักคือ ในเนื้อหาเป็นกิจกรรมประเภทหนึ่ง มุ่งเน้นความรู้และความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยว ทั้งนี้ต้องไม่ละเลยองค์ประกอบในเชิงวัฒนธรรมชุมชน และนำชัย ทนุผล (2542) กล่าวว่า แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นนั้น เป็นเป้าหมายสำคัญของกระบวนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและถือได้ว่าเป็นพื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืนในองค์รวมของระบบ และจัดเป็นองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวรูปแบบนี้ และแนวคิดนี้เน้นการให้ความสำคัญแก่ประชาชนท้องถิ่น

ในการที่มีบทบาทในการกำกับดูแล และควบคุมทรัพยากรและการท่องเที่ยวในท้องถิ่นมากขึ้น และสามารถให้ประชาชนท้องถิ่นดำเนินชีวิตได้อย่างมีศักดิ์ศรี

การดำเนินการจัดการทางด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นตามแนวทางดังกล่าวในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีนั้น ในกระบวนการวางแผนการจัดการต่าง ๆ ภายในสวนสมุนไพร เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ ไม่สามารถเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการตลอดกระบวนการ เพราะพื้นที่สวนสมุนไพรฯ นั้นเป็น พื้นที่ในเขตบ้านพักพนักงาน ปตท. และ โครงการพัฒนาสวนสมุนไพรฯ นั้น เป็นโครงการขนาดใหญ่ ที่ใช้ทรัพยากรต่างๆ และงบประมาณเป็นจำนวนมาก บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ผู้เป็นเจ้าของโครงการ จึงต้องการทีมงานที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางในการบริหารจัดการเพื่อให้โครงการพัฒนาสวนสมุนไพรฯ สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมาย และระยะเวลาที่กำหนด ซึ่งประชาชนในท้องถิ่นจะมีส่วนร่วมก็เพียงขั้นตอนการปฏิบัติเท่านั้น ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นที่มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมเป็นลักษณะกลุ่มเฉพาะ ไม่ได้เป็นประชาชนภายในท้องถิ่นทั้งหมด อย่างไรก็ตามเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ มีความพยายามที่จะวางแผนการจัดการให้เอื้อประโยชน์แก่กลุ่มประชาชนในพื้นที่ให้มากที่สุด รวมไปถึงมีเป้าหมายเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงเครือข่ายชุมชน ศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์ของแต่ละชุมชน โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น เพื่อนำข้อเสนอแนะของประชาชนในแต่ละชุมชนไปพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพ และก่อให้เกิดผลประโยชน์กลับคืนสู่ท้องถิ่นมากขึ้นอีกด้วย

การดำเนินการจัดการ โครงสร้างพื้นฐานและบริการการท่องเที่ยว ในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ เนื่องจากสภาพของสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีที่ก่อตั้งขึ้นมาตั้งแต่ปี 2527 นั้นมีสภาพทรุดโทรม ไม่สามารถรองรับการท่องเที่ยวได้ เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ จึงจัดทำโครงการพัฒนาสวนสมุนไพรฯ โดยคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาข้อมูลอย่างละเอียดตามความต้องการของ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) และสำรวจพื้นที่เพื่อกำหนดแนวความคิดในการออกแบบเบื้องต้น ทั้งในปัจจุบัน และอนาคต มีการวิเคราะห์และประมวลผลเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดรูปแบบ แนวความคิดในการออกแบบ และการออกแบบภูมิทัศน์ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการฯ ทำให้สวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีในปัจจุบันมีการจัดการ โครงสร้างพื้นฐานและบริการการท่องเที่ยวที่สมบูรณ์ สามารถอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวได้อย่างทั่วถึง อันได้แก่ ถนน อาคาร สิ่งก่อสร้างต่างๆ มีการจัดทำให้เหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยว และเหมาะสมแก่

การใช้ประโยชน์ เพื่อสร้างความปลอดภัยในการเดินทางเข้ามาของนักท่องเที่ยว ตลอดจน สิ่งปลูกสร้างและสิ่งอำนวยความสะดวก มีการใช้วัสดุที่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ซึ่งนับว่าเป็น ปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งในการตัดสินใจในการเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว รวมทั้ง การจัดการด้านการใช้พลังงานและทรัพยากรธรรมชาติให้เหมาะสม สอดคล้องกับแนวคิด องค์กรประกอบหลักในการดำเนินงานของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2542) ที่กล่าวว่า องค์กรประกอบที่ต้องนำมาพิจารณาประกอบในด้านการจัดโครงสร้างพื้นฐานและบริการ การท่องเที่ยวในพื้นที่นั้น จะต้องคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ โดยยึดหลักที่ว่า จะต้องไม่เกินขีดความสามารถรองรับของพื้นที่ทุกๆ ด้าน ทั้งด้านจำนวนนักท่องเที่ยว การจัดโครงสร้างพื้นฐานสำหรับให้บริการนักท่องเที่ยว ชุมชน และสภาพแวดล้อม โยรอบ และยังคงคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่น ให้มีส่วนร่วมเกือบตลอดจน กระบวนการ เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น ซึ่งหมายรวมถึงการกระจายรายได้ การยกระดับ คุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทน เพื่อกลับมาบำรุงรักษา และจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย ในที่สุด แล้วก็จะสามารถควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ และมีนัส สุวรรณ (2538) ได้กล่าวไว้ว่า ธรรมชาติของแต่ละพื้นที่ย่อมมีขีดจำกัดความสามารถที่จะรับได้อยู่ในระดับหนึ่ง และมีความแตกต่างกันไปตามสภาพพื้นที่ด้านกายภาพ ด้านชีวภาพ ตลอดจนกิจกรรมของมนุษย์ ที่กระทำในพื้นที่นั้น ซึ่งหากมีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ เกินขีดจำกัดนี้แล้วจะทำให้สภาพแวดล้อม และความสมดุลของพื้นที่สูญเสียไป อาจเกิดปัญหาต่อเนื่องตามมา ซึ่งแยกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ ความสามารถที่จะรองรับได้ทางกายภาพ ความสามารถที่จะรับได้ทางสังคม และความสามารถ ที่จะรับได้ทางนิเวศ

สำหรับบริการการท่องเที่ยว ได้จัดให้มีเจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ เจ้าหน้าที่นำชม และยุวมัคคุเทศก์ ให้บริการข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ นำชมศึกษาพืชพันธุ์สมุนไพรตามเส้นทาง เดินศึกษาธรรมชาติ และอาคารนิทรรศการ ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว มีบริการ ร้านอาหาร-เครื่องดื่ม บริการนวดเพื่อสุขภาพ ร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก มีการจัดการ ด้านความปลอดภัยโดยเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย บริเวณประตูหลัก 2 จุด และกระจายตัว บนถนน บริการอีก 3 จุด โดยมีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยเฝ้าประจำ 2 ผลัด ผลัดละ 12 คน ตลอดเวลา สอดคล้องกับแนวคิดของ Burkart & Medlik (1981) ที่ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว ที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจว่า ต้องประกอบด้วยสิ่งดึงดูดใจ (Attraction) ความสะดวกสบายในการเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ (Amenity) เพื่อช่วยให้นักท่องเที่ยวได้รับความสะดวกสบายในการท่องเที่ยว

การดำเนินการจัดการทางการจัดการ โครงสร้างพื้นฐานและบริการการท่องเที่ยว ตามแนวทางดังกล่าวในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พิจารณา ตามแนวคิดองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวที่ มนัส สุวรรณ (2538) ได้กล่าวไว้ 4 ประการคือ จุดดึงดูดนักท่องเที่ยว ความสามารถในการให้บริการนักท่องเที่ยว ความสะดวกในการเข้าถึง และความสามารถในการรองรับของพื้นที่ พบว่า

จุดดึงดูดนักท่องเที่ยวของสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นลักษณะสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีการออกแบบ ปรับปรุง และตกแต่งขึ้นมาใหม่ให้เป็น สวนที่มีการรวบรวมสมุนไพรจำนวนมากกว่า 20,000 ต้นกว่า 270 ชนิด ในพื้นที่ 60 ไร่ เพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้สมุนไพรไทย ดังนั้นโอกาสที่นักท่องเที่ยวจะได้เรียนรู้ และสัมผัสกับ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่แท้จริงจึงค่อนข้างเป็นไปได้ยาก หากแต่ตามสภาพธรรมชาติจริงก็ยังมีโอกาสที่จะเป็นไปได้ยากเช่นกัน ในการที่จะได้พบเห็น ได้ศึกษาเรียนรู้ สมุนไพรไทยหายาก หลากหลายชนิดในแหล่งเดียวกัน ซึ่งจุดนี้ถือเป็นจุดขาย หรือเป็นสิ่งดึงดูดใจ (Attraction) หรือนับว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ (Identity or Authentic or Endemic or Unique) ที่มีเฉพาะ ในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว ที่สนใจให้เข้ามาท่องเที่ยวได้ รวมไปถึงการนำเสนอความรู้ในรูปแบบการเรียนรู้อย่างสนุกสนาน มีสื่อการเรียนรู้ที่ทันสมัย กระตุ้นให้เกิดความสนใจในการเรียนรู้ เช่น สื่อวีดิทัศน์ที่มีตัวการ์ตูน มีสีสัน มีเนื้อหาความรู้เป็นเพลงประกอบ มีแบบจำลองสถานที่ให้บรรยากาศเสมือนจริง เป็นต้น การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม การปลูกจิตสำนึก ในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้กับสังคม รวมไปถึงบรรยากาศและธรรมชาติอันสวยงามของสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ความสามารถในการให้บริการนักท่องเที่ยวของสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องจากสวนสมุนไพรฯ มีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง และมีวัตถุประสงค์ที่จะเป็นศูนย์รวมแห่งการเรียนรู้สมุนไพรกับภูมิปัญญาไทย ในรูปแบบ พิพิธภัณฑการเรียนรู้สนุกสนาน ที่เปิดกว้างให้ประชาชน เยาวชน และผู้ที่สนใจ เข้ามาเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ได้ จึงทำให้สวนสมุนไพรฯ เป็นที่สนใจของประชาชนในพื้นที่ และนักท่องเที่ยวทั่วไป เป็นผลให้มีผู้สนใจ นักท่องเที่ยว รวมไปถึงนักเรียน นักศึกษา เข้ามาท่องเที่ยว และศึกษาดูงานตลอดเวลา ในส่วนของบริการนักท่องเที่ยวที่เข้ามาศึกษาท่องเที่ยว ในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารินั้น จะมีเจ้าหน้าที่ ประชาสัมพันธ์ให้การต้อนรับ และให้นักท่องเที่ยวลงทะเบียนในสมุดเยี่ยม จากนั้นเจ้าหน้าที่ จะนำนักท่องเที่ยวเข้าศึกษาเยี่ยมชมตามจุดต่างๆ รวมไปถึงยุวมัคคุเทศก์ที่เป็นนักเรียนจากโรงเรียน

ในพื้นที่ที่ได้รับการอบรมจะช่วยนำนักท่องเที่ยวชมภายในบริเวณสวนสมุนไพรฯ มีการรวมกลุ่ม ทบทวนความรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยมีวิทยากรผู้เชี่ยวชาญดูแลให้ความรู้ และกระตุ้น ให้เกิดความคิด และจิตสำนึกในการดูแลสิ่งแวดล้อม ในส่วนของกิจกรรมหรือเทศกาลต่าง ๆ ในสวนสมุนไพรฯ เจ้าหน้าที่โครงการฯ จะเป็นผู้ประสานงานกับกลุ่มแม่บ้านภายในชุมชน และชุมชนข้างเคียง รวมไปถึงกลุ่มแม่บ้านในจังหวัดข้างเคียง ให้เข้ามามีส่วนร่วม ในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้ ให้แก่เยาวชน นักท่องเที่ยว ผู้ที่สนใจ รวมไปถึงเจ้าหน้าที่ โครงการฯ และระหว่างกลุ่มแม่บ้านผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ด้วยกันอีกด้วย ภายหลังจากกระบวนการทำงาน จะมีการประเมินผลการดำเนินงานเพื่อปรับปรุงแก้ไขส่วนที่บกพร่องของการบริการ รวมไปถึง การเก็บรวบรวมแบบสอบถามจากกลุ่มต่าง ๆ ที่เข้าร่วมงาน และแบบสอบถามจากนักท่องเที่ยว เพื่อนำข้อเสนอแนะและข้อมูลที่ได้ไปปรับปรุงแก้ไขอีกด้วย ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเจ้าหน้าที่ โครงการฯ มีการเรียนรู้ และมีพัฒนาการในการจัดการการท่องเที่ยวในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีอย่างเหมาะสม

ความสะดวกในการเข้าถึงของสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เจ้าหน้าที่โครงการฯ มีการศึกษาเส้นทางที่สามารถเข้าถึงสวนสมุนไพรฯ ในเส้นทางต่าง ๆ และทำการติดต่อประสานงานกับกรมทางหลวง เพื่อขอให้จัดทำ และติดตั้งป้ายบอกเส้นทาง ในการเดินทางเข้าสู่สวนสมุนไพรฯ ในเส้นทางคมนาคมสายต่าง ๆ ให้มีความชัดเจน สามารถ เดินทางเข้าถึงได้สะดวกมากขึ้น อีกทั้งยังมีการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมภายในสวนสมุนไพรฯ ให้สามารถรองรับพาหนะยานยนต์ที่เข้ามาในสวนสมุนไพรฯ ได้

ความสามารถในการรองรับของพื้นที่ ในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งในปัจจุบันสวนสมุนไพรฯ เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง เป็นที่รู้จัก ของประชาชนทั่วไป ในการเป็นศูนย์รวมแห่งการเรียนรู้สวนสมุนไพรกับภูมิปัญญาไทย ในรูปแบบ พิพิธภัณฑการเรียนรู้อย่างสนุกสนาน เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความสวยงาม มีการส่งเสริมกิจกรรม ให้ความรู้และปลูกสร้างจิตสำนึกในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้ เป็นที่รู้จัก และเป็นที่ยอมรับของสังคมมากขึ้น ไม่จำกัดเฉพาะกลุ่มนักเรียน นักศึกษา เยาวชน และกลุ่มนักวิชาการเท่านั้น ยังมีกลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไปได้เข้ามาท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรฯ มากขึ้นเรื่อย ๆ จึงทำให้เกิดความแออัดของนักท่องเที่ยว และบางครั้งระบบสาธารณูปโภคภายใน สวนสมุนไพรฯ ไม่เพียงพอกับจำนวนของนักท่องเที่ยว เช่น จำนวนห้องน้ำไม่เพียงพอ ปริมาณขยะ เพิ่มขึ้น ซึ่งการดำเนินการใด ๆ ที่เกินความสามารถในการรองรับของพื้นที่นั้น นอกจาก จะเป็นการทำลายสภาพแวดล้อมแล้ว ยังสามารถทำให้เกิดความไม่ประทับใจแก่นักท่องเที่ยวอีกด้วย ซึ่งเจ้าหน้าที่โครงการฯ ดำเนินงานตามเงื่อนไขสัญญาว่าจ้าง โดยมีเป้าหมายให้มีนักท่องเที่ยว

เดินทางเข้ามาเยี่ยมชมตลอดปี 2550 ไม่น่ากว่า 55,000 คน และ 150,000 คน ในปี 2551 นั้น อาจทำให้เกิดปัญหาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมภายในแหล่งท่องเที่ยวสวนสมุนไพรมุข ได้ ซึ่งเจ้าหน้าที่โครงการฯ ควรนำประเด็นนี้ไปพิจารณา เพื่อนำไปปรับปรุงหาแนวทางการจัดการ แก้ไขที่เหมาะสมต่อไป

การดำเนินการจัดการส่งเสริมการตลาดและการนำเที่ยวในสวนสมุนไพรมุข สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรมุข มีการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในแหล่งท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์เฉพาะแตกต่างจากลักษณะของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ เนื่องจากสภาพแวดล้อมในสวนสมุนไพรมุข เป็นลักษณะสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีการออกแบบ ปรับปรุง และตกแต่งขึ้นมาใหม่ให้เป็นสวนที่มีการรวบรวมสมุนไพรมุขจำนวนมากกว่า 20,000 ต้นกว่า 270 ชนิด ในพื้นที่ 60 ไร่ เพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้สมุนไพรมุขไทย ดังนั้นโอกาสที่นักท่องเที่ยวจะได้เรียนรู้ และสัมผัสกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่แท้จริงจึงค่อนข้างเป็นไปได้ยาก หากแต่ตามสภาพธรรมชาติจริงก็คงมีโอกาสที่จะเป็นไปได้ยากเช่นกัน ในการที่จะได้พบเห็น ได้ศึกษาเรียนรู้ สมุนไพรมุขไทยหายาก หลากหลาย ชนิดในแหล่งเดียวกัน ซึ่งจุดนี้ถือเป็นจุดขาย หรือเป็นสิ่งดึงดูดใจ (Attraction) หรือนับว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ (Identity or Authentic or Endemic or Unique) ที่มีเฉพาะในสวนสมุนไพรมุข สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวที่สนใจให้เข้ามาท่องเที่ยวได้ นับว่าเป็นสินค้าที่มีคุณค่าทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สอดคล้องกับแนวคิดของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2542) ที่ได้กำหนดกรอบแนวทางการปฏิบัติสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในประเด็นที่ว่าในด้านการตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องมุ่งรักษาคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ซึ่งเป็นสินค้าของการท่องเที่ยวให้อยู่รอดในระยะยาว เพื่อเป็นแหล่งรองรับการท่องเที่ยวได้ เข้าใจและห่วงใยสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งช่วยยกระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวด้วย อันจะนำไปสู่การจัดการตลาดการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน

อย่างไรก็ตามการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพรมุข สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เน้นการให้ความรู้และปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นเป้าหมายสำคัญ เปิดกว้างสำหรับสังคม และกลุ่มที่สนใจให้เข้ามาท่องเที่ยวและเรียนรู้ภายในสวนสมุนไพรมุข เพื่อให้ได้รับความรู้และประสบการณ์จากการเรียนรู้ รวมไปถึงพระราชปณิธานของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อนำแนวคิดของพระองค์เป็นแบบอย่างในกระบวนการเรียนรู้ และกระตุ้นให้เกิดความสนใจถึงความสวยงามและความมหัศจรรย์ของธรรมชาติ เพื่อนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน มีการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ให้กับชุมชน ให้ชุมชนเข้ามา

มีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพร สอดคล้องกับแนวคิดตำแหน่งทางการตลาด (Marketing Positioning) ของรุ่ง กาญจนวิโรจน์ (2543) ได้กล่าวไว้ว่า นักท่องเที่ยวจะให้ความสนใจกับความปลอดภัยของแหล่งท่องเที่ยว ความสะอาดของแหล่งท่องเที่ยว และความพึงพอใจในการบริการ รวมเป็นประสบการณ์ประทับใจที่ได้รับจากแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ และควรมีตลาดกลุ่มเป้าหมาย (Market Segmentation) ซึ่งทำให้นักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรเป็นกลุ่มเฉพาะ เช่น ประชาชนทั่วไปที่สนใจ กลุ่มนักเรียน นักศึกษา กลุ่มเยาวชน กลุ่มนักวิชาการ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้ผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพร ให้เข้ามาศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อเป็นประโยชน์ให้แก่ประชาชน และสังคมต่อไป

พิจารณาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีการดำเนินงานสอดคล้องกับหลักการของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2542) ซึ่งได้ข้อสรุปจากการประชุม Earth Summit เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน ค.ศ. 1992 ณ กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล ซึ่งประชุมได้มุ่งเน้นสู่ประเด็นการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม และสรุปทริเอนเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ผ่านมา เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ทำให้เกิดกระแสของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 3 ประการ ดังนี้

1. กระแสความต้องการให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว อันเป็นกระแสความต้องการของประชาชนทั่วโลก เพื่อให้เกิดการสร้างจิตสำนึกในด้านการอนุรักษ์ต่อสิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่น ไปจนถึงขอบข่ายกว้างขวางไปทั่วโลก โดยเฉพาะการอนุรักษ์ระบบนิเวศเพื่อคงความหลากหลายทางชีวภาพ
2. กระแสความต้องการของนักท่องเที่ยว ให้เกิดการศึกษาเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยว เป็นกระแสความต้องการที่มีมากขึ้นในกลุ่มนักท่องเที่ยว ที่ต้องการได้รับความรู้ ความเข้าใจเรื่อง การท่องเที่ยวมากกว่าความสนุกสนานเพลิดเพลินเพียงอย่างเดียว เพื่อสร้างความพอใจให้แก่ นักท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่
3. กระแสความต้องการของคนในชุมชนท้องถิ่น ให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว เป็นกระแสความต้องการของชุมชนท้องถิ่นที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาท่องเที่ยวเพื่อเป็นหลักประกันให้การพัฒนาการท่องเที่ยวไปในทิศทางที่ถูกต้อง และชุมชนท้องถิ่นยอมรับในผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่จะได้รับ เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้ที่เหมาะสม

สอดคล้องกับแนวคิดของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2542) ซึ่งครอบคลุมองค์ประกอบหลัก 4 ด้าน ที่นำมาประกอบการพิจารณาด้านพื้นที่ ด้านการจัดการ ด้านกิจกรรม และกระบวนการ และด้านการมีส่วนร่วม

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติเป็นหลัก ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ของแหล่งนั้น จึงเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ
2. องค์ประกอบด้านการจัดการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืนเพื่อให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม การจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม ตลอดจนถึงการพัฒนากการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต
3. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม และระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่นและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา
4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมเกือบตลอดจนกระบวนการเพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น โดยประโยชน์ต่อท้องถิ่นได้หมายความรวมถึงการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทน เพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วยในที่สุด แล้วก็สามารถควบคุมการพัฒนากการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ซึ่งท้องถิ่นในที่นี่จะเริ่มต้นจากระดับรากหญ้าจนถึงการปกครองท้องถิ่นและอาจรวมถึงการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง

5.3 ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

จากการศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ผลการศึกษาทำให้ได้ข้อเสนอแนะดังนี้

1. เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ ควรพิจารณาถึงขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ควบคู่ไปกับเป้าหมายของจำนวนนักท่องเที่ยวตามเงื่อนไขสัญญาจ้างงาน เนื่องจากในช่วงเทศกาลที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในสวนสมุนไพรเป็นจำนวนมาก ทำให้ระบบสาธารณูปโภคที่มีนั้นไม่เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยว อีกทั้งยังเป็นการยากต่อเจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ ในการดูแลนักท่องเที่ยวอีกด้วย
2. เจ้าหน้าที่โครงการสวนสมุนไพรฯ ควรพิจารณาถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่น และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกๆ ฝ่าย เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน เพื่อให้การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร เอื้อประโยชน์แก่ประชาชนทุก ๆ ฝ่าย รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนท้องถิ่นมีจิตสำนึกที่ดีในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มีความรักและความหวงแหนในพื้นที่

5.4 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษารั้งต่อไป

การศึกษารั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) มุ่งเน้นศึกษาเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะต่อการศึกษารั้งต่อไป ดังนี้

1. เนื่องจากความแตกต่างทางด้านขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ระหว่างพื้นที่ในอาคารนิทรรศการ อาคารพิพิธภัณฑ์ และพื้นที่ในสวนสมุนไพร จึงควรมีการศึกษารั้งเรื่องขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ในพื้นที่แต่ละส่วนอย่างละเอียด เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการหาแนวทาง วางแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมภายในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องจากปริมาณของนักท่องเที่ยว และกลุ่มต่าง ๆ ที่เข้ามาเยี่ยมชมสวนสมุนไพรมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น
2. ควรมีการศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยว การให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก การถ่ายทอดประสบการณ์ และการเรียนรู้ ให้มีความเหมาะสมตามลักษณะของกลุ่มผู้ที่เข้ามาเยี่ยมชมสวนสมุนไพร ที่มีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป เช่น ประชาชนทั่วไปที่สนใจ กลุ่มนักเรียน นักศึกษา กลุ่มเยาวชน กลุ่มนักวิชาการ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้ผลิตผลิตภัณฑ์สวนไพร ว่าระยะเวลาในการเข้ามาศึกษาที่แตกต่างกัน ประกอบกับความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ การเรียนรู้ และการรับรู้ที่แตกต่างกันของกลุ่มเฉพาะแต่ละกลุ่ม จะสามารถหารูปแบบการจัดการ

ที่เหมาะสม เพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับนักท่องเที่ยวกลุ่มเฉพาะแต่ละกลุ่มอย่างไรให้มีความเหมาะสม
และมีประสิทธิภาพมากที่สุด

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

บรรณานุกรม

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2537). **สรุปปัญหาและการป้องกันแก้ไขผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2542). **รายงานขั้นสุดท้ายการดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พิมพ์ครั้งที่ 2**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย.
- คณะกรรมการการท่องเที่ยวและการกีฬา. (2540). **การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนและให้เกิดศักยภาพในการแข่งขันในยุคของการค้าเสรี**. กรุงเทพฯ: กองกรรมการสำนักเลขาธิการวุฒิสภา.
- จันทร์ทิพย์ คงปาน. (2546). “การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย: กรณีศึกษา เขื่อนภูมิพล จังหวัดตาก”. การค้นคว้าแบบอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- จินตนา แสนวงศ์. (2542). “การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตทหาร: กรณีศึกษา กองพลรบพิเศษที่ 2”. การค้นคว้าแบบอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- จิราวรรณ กาวิลละ. (2544). “ทางเลือกของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษา หมู่บ้านวัวลาย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่”. การค้นคว้าแบบอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์. (2536). “การอนุรักษ์ทรัพยากรกับการท่องเที่ยว”. **จุลสารการท่องเที่ยว**. ปีที่ 12 (มกราคม - มีนาคม 2536) หน้า 38-41
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ. (2544). **โครงการ “รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตลุ่มแม่น้ำว้าง”: รายงานฉบับสมบูรณ์**. เชียงใหม่: โครงการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม.
- หัตถดาว บุญปัญญาโรจน์. (2545). “แนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว วนอุทยานภูชี้ฟ้า ตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ”. การค้นคว้าแบบอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- ธวัชชัย รัตนช้อน. (2542). “การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบนพื้นที่สูง. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นำชัย ทนุผล. (2542). **แนวคิดและวิธีการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ**. เอกสารประกอบการสอน คณะธุรกิจการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- นิรุริน ไล่พันธ์. (2544). “ศักยภาพและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอุทยานแห่งชาติภูจองนายอย จังหวัดอุบลราชธานี”. การค้นคว้าแบบอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2542). **การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน**. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บุญกร ทวจินดา. **สรุปการสัมมนา “พัฒนาการท่องเที่ยวไทยในทิศทางที่ยั่งยืน”**. **จุลสารการท่องเที่ยว**. ปีที่ 14 (เมษายน - มิถุนายน 2538) หน้า 63-68.
- ประคอง กรรณสูต. (2535). **สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.
- พจนา สวนศรี. (2541). “การจัดการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน”. **จุลสารการท่องเที่ยว**. ปีที่ 17 (เมษายน - มิถุนายน 2541) หน้า 12-24.
- พลอยศรี ไพรณานนท์. **การท่องเที่ยวเบื้องต้น**. คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. มปป.
- เพ็ญศรี เจริญวานิช, นิตินพ ภูตะโชติ. (2541). **การพัฒนาตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กรณีศึกษาแหล่งท่องเที่ยวใน 5 จังหวัด คือ ขอนแก่น นครราชสีมา บุรีรัมย์ เลย และอุบลราชธานี**. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ภราเดช พยัณวิเชียร. (2542). **การวางแผนการตลาดท่องเที่ยว**. เอกสารประกอบการสอน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มนัส สุวรรณ. (2538). **นิเวศวิทยากับการพัฒนาเศรษฐกิจ**. (พิมพ์ครั้งที่2). กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- มนัส สุวรรณ. (2544). **ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์**. เชียงใหม่: โครงการตำรา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วัฒนาพร สุญา. (2545). “แนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกรณีศึกษา: แหล่งท่องเที่ยวคอยดุง จังหวัดเชียงราย”. การค้นคว้าแบบอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ศรีพร สมบุญธรรม. (2536). “การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน”. **จุลสารการท่องเที่ยว**. ปีที่ 12 (เมษายน – มิถุนายน 2536) หน้า 25-30

สงกรานต์ ศรีจันทร์. (2546). **การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพัฒนา : กรณีศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ**. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สยามล ชัยรัตน์อุดมกุล. (2544). “ความรู้ความเข้าใจในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของนักท่องเที่ยวชาวไทย: กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่”. การค้นคว้าแบบอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สร้อยสวัสดิ์ อาสาธรรมพกิจ. (2542). **การศึกษาเพื่อหาปัจจัยในการกำหนดความพร้อมของผู้ประกอบธุรกิจนำเที่ยวเชิงนิเวศในภาคเหนือตอนบน**. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุกรานต์ โรจนไพรวงศ์. **สถานการณ์สิ่งแวดล้อมไทย 2540-2541**. กรุงเทพฯ: บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2542.

Burkart,A.J, and Medlik,S. **Tourism : Past,Present and Future**.2nd.ed.Oxford Buiterworth-Hieneman,1981.

Fennell, David A. **Ecotourism an Introduction**. London: Routledge, 1999.

Mill, Robert Christir. **Tourism. The International Business**. New Jersey: Prentice Hall Inc. 1990

Weaver, David B. **Ecotourism in the Less Developed World**. New York: CABInternational, 1998.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ภาคผนวก

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ภาคผนวก ก

เกณฑ์ในการประเมินโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

1. ด้านบริบท (Context)

1.1 การคมนาคม

1. ความยากลำบากในการเดินทาง

- 1) ถนนลาดยางเป็นบางช่วง รถตู้ไม่สามารถเข้าถึงได้
- 2) ถนนลาดยางเป็นบางช่วง รถตู้สามารถเข้าถึงได้ในหน้าแล้ง
- 3) ถนนลาดยางตลอด รถยนต์ หรือรถบัส สามารถเข้าถึงได้ทุกฤดูกาล

2. ความปลอดภัยในการเดินทาง (ความลาดชันหรือความกว้างของถนน)

- 1) มีความปลอดภัยน้อย
- 2) มีความปลอดภัยปานกลาง
- 3) มีความปลอดภัยมาก

3. ความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินในการเดินทาง

- 1) มีความปลอดภัยน้อย
- 2) มีความปลอดภัยปานกลาง
- 3) มีความปลอดภัยมาก

1.2 แหล่งท่องเที่ยวระหว่างเส้นทาง

1. จำนวนจุดท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงระหว่างเส้นทาง

- 1) น้อยกว่า 3 จุด
- 2) มี 3 – 5 จุด
- 3) มากกว่า 5 จุด

2. ความสวยงามของภูมิทัศน์ระหว่างเส้นทาง

- 1) ภูมิทัศน์ข้างทางเป็นป่าเขาที่ไม่ค่อยอุดมสมบูรณ์ และไม่ค่อยสวยงาม
- 2) ภูมิทัศน์ข้างทางเป็นป่าเขาที่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ และสวยงามพอประมาณ
- 3) ภูมิทัศน์ข้างทางเป็นป่าเขาที่มีความอุดมสมบูรณ์ และสวยงามมาก

2. ปัจจัยป้อนเข้า (Input)

1. จำนวนจุดท่องเที่ยวภายในสวนสมุนไพรฯ
  - 1) น้อยกว่า 3 จุด
  - 2) มี 3 – 5 จุด
  - 3) มากกว่า 5 จุด
2. จำนวนกิจกรรมที่ทางสวนสมุนไพรฯ จัดให้นักท่องเที่ยว
  - 1) น้อยกว่า 3 กิจกรรม
  - 2) มี 3 – 5 กิจกรรม
  - 3) มีมากกว่า 5 กิจกรรม
3. จำนวนจุดท่องเที่ยวในพื้นที่รอบๆ สวนสมุนไพรฯ
  - 1) น้อยกว่า 2 จุด
  - 2) มี 2 – 4 จุด
  - 3) มีมากกว่า 4 จุด
4. จำนวนกิจกรรมที่ทางชุมชนจัดให้นักท่องเที่ยว
  - 1) น้อยกว่า 2 กิจกรรม
  - 2) มี 2 – 4 กิจกรรม
  - 3) มีมากกว่า 4 กิจกรรม
5. กิจกรรมที่ทางสวนสมุนไพรฯ ให้บริการแก่ชุมชนในด้านการท่องเที่ยว
  - 1) ต่ำกว่า 3 ครั้งต่อปี
  - 2) มี 3 – 5 ครั้งต่อปี
  - 3) มีตั้งแต่ 5 ครั้งขึ้นไปต่อปี
6. จำนวนที่พักภายในสวนสมุนไพรฯ สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้สูงสุดต่อครั้ง
  - 1) ไม่มีเลย
  - 2) 1 – 20 คน
  - 3) มากกว่า 20 คน
7. จำนวนที่พักรอบๆ สวนสมุนไพรฯ สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้สูงสุดต่อครั้ง
  - 1) ไม่มีเลย
  - 2) 1 – 20 คน
  - 3) มากกว่า 20 คน

8. ร้านอาหารภายในสวนสมุนไพรมั้ย สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้สูงสุดต่อครั้ง
- 1) ไม่มีเลย
  - 2) 1 – 100 คน
  - 3) มากกว่า 100 คน
9. ร้านอาหารรอบๆ สวนสมุนไพรมั้ย สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้สูงสุดต่อครั้ง
- 1) ไม่มีเลย
  - 2) 1 – 20 คน
  - 3) มากกว่า 20 คน
10. ห้องสุขาสาธารณะ
- 1) ไม่มี
  - 2) มีแต่ไม่เพียงพอ
  - 3) มีเพียงพอ
11. ไตรศัptsัษารณะ
- 1) ไม่มี
  - 2) มีแต่ไม่เพียงพอ
  - 3) มีเพียงพอ
12. เจ้าหน้าที่สัษารณะสุข หรือ สัษานื่อนามั้ย
- 1) ไม่มี
  - 2) มีแต่ไม่เพียงพอ/สัษานื่อนามั้ยตั้งอยู่ห่างจากสวนสมุนไพรมั้ย
  - 3) มีเพียงพอ/สัษานื่อนามั้ยตั้งอยู่ใกล้สวนสมุนไพรมั้ย
13. เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย
- 1) ไม่มี
  - 2) มีแต่ไม่เพียงพอ
  - 3) มีเพียงพอ
14. ไฟฟ้า
- 1) ไม่มี
  - 2) มีแต่ไม่เพียงพอ
  - 3) มีเพียงพอ

15. แหล่งน้ำ

- 1) มีแหล่งน้ำสำหรับอุปโภคและบริโภคไม่เพียงพอ
- 2) มีแหล่งน้ำบริโภคเพียงพอ อุปโภคไม่เพียงพอ
- 3) มีแหล่งน้ำเพียงพอทั้งบริโภค และอุปโภค

3. ด้านกระบวนการ (Process)

1. การติดต่อประสานงานด้านการท่องเที่ยว
  - 1) ต้องติดต่อผ่านทางบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน)
  - 2) สามารถติดต่อกับสวนสมุนไพรมะพร้าว โดยตรงผ่านทางโทรศัพท์ หรือโทรสาร
  - 3) สามารถติดต่อกับสวนสมุนไพรมะพร้าว โดยตรงผ่านทางระบบ IT และ Internet
2. ความหลากหลายของกิจกรรมที่ทางสวนสมุนไพรมะพร้าว จัดให้นักท่องเที่ยว
  - 1) ต่ำกว่า 3 ประเภท
  - 2) 3 – 5 ประเภท
  - 3) มีตั้งแต่ 5 ประเภทขึ้นไป
3. ความแปลกใหม่ หรือน่าสนใจของกิจกรรมที่ทางสวนสมุนไพรมะพร้าว จัดให้นักท่องเที่ยว
  - 1) ไม่ค่อยแปลกใหม่ หรือน่าสนใจ
  - 2) มีความแปลกใหม่ และน่าสนใจพอสมควร
  - 3) มีความแปลกใหม่ และน่าสนใจมาก
4. ช่วงเวลาที่ทางสวนสมุนไพรมะพร้าว จัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยว
  - 1) ไม่มีการจัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยว
  - 2) จัดกิจกรรมเฉพาะวันที่มีนักท่องเที่ยวมา
  - 3) จัดกิจกรรมทุกวัน
5. ความหลากหลายของกิจกรรมที่ทางชุมชนจัดให้นักท่องเที่ยว
  - 1) ไม่มีกิจกรรมของชุมชน
  - 2) 1 ประเภท
  - 3) มีตั้งแต่ 2 ประเภทขึ้นไป
6. ความแปลกใหม่ หรือน่าสนใจของกิจกรรมที่ชุมชนจัดให้นักท่องเที่ยว
  - 1) ไม่มีกิจกรรมของชุมชน
  - 2) ไม่มีความแปลกใหม่ และไม่น่าสนใจ
  - 3) มีความแปลกใหม่ และน่าสนใจมาก

7. ช่วงเวลาที่ชุมชนจัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยว
  - 1) ไม่มีการจัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยว
  - 2) จัดกิจกรรมเฉพาะในวันที่มีนักท่องเที่ยวมา
  - 3) จัดกิจกรรมทุกวัน
8. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว
  - ก) ร่วมวางแผน
  - ข) ร่วมจัดกิจกรรม
  - ค) ร่วมการบริหารจัดการ
    - 1) ทำได้เพียงข้อเดียว
    - 2) ทำได้เพียง 2 ข้อ
    - 3) ทำได้ 3 ข้อ

4. ด้านผล (Output)

1. จำนวนนักท่องเที่ยวโดยเฉลี่ยต่อปี (พ.ศ. 2549 – พ.ศ. 2550)
  - 1) ต่ำกว่า 10,000 คน
  - 2) 10,000 – 50,000 คน
  - 3) มากกว่า 50,000 คนขึ้นไป
2. แนวโน้มนักท่องเที่ยวในช่วงระยะเวลา 2 ปี (พ.ศ. 2549 – พ.ศ. 2550)
  - 1) ส่วนใหญ่มีแนวโน้มลดลงหรือเท่าเดิม
  - 2) ส่วนใหญ่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น
  - 3) มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตลอด
3. จำนวนนักท่องเที่ยวที่มาพักภายในสวนสมุนไพรรฯ โดยเฉลี่ยต่อปี
  - 1) ต่ำกว่า 50 คน
  - 2) 50 – 100 คน
  - 3) มากกว่า 100 คนขึ้นไป
4. จำนวนนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการร้านอาหารภายในสวนสมุนไพรรฯ โดยเฉลี่ยต่อปี
  - 1) ต่ำกว่า 10,000 คน
  - 2) 10,000 – 50,000 คน
  - 3) มากกว่า 50,000 คนขึ้นไป

5. ผลประกอบการด้านการท่องเที่ยวโดยเฉลี่ยต่อปี
  - 1) ขาดทุน
  - 2) เท่าทุน
  - 3) กำไร
6. แนวโน้มผลการประกอบการด้านการท่องเที่ยวในช่วงระยะเวลา 2 ปี
  - 1) ส่วนใหญ่มีแนวโน้มขาดทุนหรือเท่าทุน
  - 2) ส่วนใหญ่มีแนวโน้มกำไร
  - 3) มีกำไรเพิ่มขึ้นตลอด
7. ปัญหาเกี่ยวกับขยะ
  - 1) มีมาก
  - 2) มีน้อย
  - 3) ไม่มี
8. ชาวบ้านมีความพึงพอใจที่มีการพัฒนาสวนสมุนไพรฯ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว
  - 1) น้อย
  - 2) ปานกลาง
  - 3) มาก
9. ชาวบ้านมีจิตสำนึกอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
  - 1) น้อย
  - 2) ปานกลาง
  - 3) มาก
10. การท่องเที่ยวได้สร้างความเข้มแข็งและแก้ปัญหาความยากจนให้กับชุมชน
  - 1) น้อย
  - 2) ปานกลาง
  - 3) มาก
11. ผลการดำเนินการด้านการท่องเที่ยวของสวนสมุนไพรฯ บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้
  - 1) น้อย
  - 2) ปานกลาง
  - 3) มาก

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright © Chiang Mai University

All rights reserved

12. การจัดการท่องเที่ยวของสวนฯ ส่งผลกระทบต่อธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในทางลบ

- 1) มาก
- 2) ปานกลาง
- 3) น้อย

13. การจัดการท่องเที่ยวของสวนฯ ส่งผลกระทบต่อเกิดมลพิษทางเสียง อากาศ และน้ำ

- 1) มาก
- 2) ปานกลาง
- 3) น้อย

14. การจัดการท่องเที่ยวของสวนสมุนไพรฯ ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ของชาวบ้านในทางลบ

- 1) มาก
- 2) ปานกลาง
- 3) น้อย

15. การจัดการท่องเที่ยวของสวนสมุนไพรฯ ส่งผลกระทบต่อสังคม เศรษฐกิจ ในทางบวก

- 1) น้อย
- 2) ปานกลาง
- 3) มาก

16. ปัญหาอุปสรรค ข้อจำกัด ในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

- 1) มาก
- 2) ปานกลาง
- 3) น้อย

17. สิ่งที่นักท่องเที่ยวได้รับ

- ก) ได้ความรู้ (Cognitive)
- ข) ได้ความบันเทิงใจ (Affective)
- ค) ได้ปฏิบัติจริง (Psychomotor)

- 1) ได้รับเพียงข้อเดียว
- 2) ได้รับ 2 ข้อ
- 3) ได้รับครบทั้ง 3 ข้อ

ภาคผนวก ข

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบนำสัมภาษณ์ (กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก)

เรื่อง: การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ .....

ตำแหน่งงาน .....

ในการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ท่านพบ ปัญหา/อุปสรรค อะไรบ้าง ที่เกิดขึ้นในการดำเนินงาน และท่านมีข้อเสนอแนะอย่างไรบ้าง ในด้านต่างๆ ดังนี้

1. ด้านพื้นที่

1.1 ที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยว

ปัญหา/อุปสรรค .....

ข้อเสนอแนะ .....

1.2 ขนาดของแหล่งท่องเที่ยว

ปัญหา/อุปสรรค .....

ข้อเสนอแนะ .....

1.3 การคมนาคมเข้าถึงของแหล่งท่องเที่ยว

ปัญหา/อุปสรรค .....

ข้อเสนอแนะ .....

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright © by Chiang Mai University

All rights reserved

1.4 เอกลักษณะเฉพาะของแหล่งท่องเที่ยว (ความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ)

ปัญหา/อุปสรรค .....

ข้อเสนอแนะ .....

2. ด้านการจัดการ

2.1 การจัดการขยะมูลฝอย

ปัญหา/อุปสรรค .....

ข้อเสนอแนะ .....

2.2 การจัดการคุณภาพน้ำ

ปัญหา/อุปสรรค .....

ข้อเสนอแนะ .....

2.3 การจัดการคุณภาพอากาศ

ปัญหา/อุปสรรค .....

ข้อเสนอแนะ .....

2.4 การจัดการคุณภาพเสียง

ปัญหา/อุปสรรค .....

ข้อเสนอแนะ .....

ลิขสิทธิ์ © by Chiang Mai University
All rights reserved

2.5 การจัดการดูแลพรรณพืช

ปัญหา/ อุปสรรค .....

ข้อเสนอแนะ .....

2.6 ประสิทธิภาพของการใช้ทรัพยากรและพลังงาน

ปัญหา/ อุปสรรค .....

ข้อเสนอแนะ .....

2.7 การจัดสิ่งอำนวยความสะดวก

ปัญหา/ อุปสรรค .....

ข้อเสนอแนะ .....

2.8 การให้ความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว

ปัญหา/ อุปสรรค .....

ข้อเสนอแนะ .....

3. ด้านกิจกรรมและกระบวนการ

3.1 การให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกในคุณค่าของการท่องเที่ยว (เจ้าหน้าที่นำเที่ยว)

ปัญหา/ อุปสรรค .....

ข้อเสนอแนะ .....

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

3.2 วิธีเผยแพร่เนื้อหา และการใช้แหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ (สื่อ / การจัดงาน)

ปัญหา / อุปสรรค .....

ข้อเสนอแนะ .....

3.3 ผลประโยชน์และความคุ้มค่าในการเรียนรู้

ปัญหา / อุปสรรค .....

ข้อเสนอแนะ .....

3.4 การปรับปรุงปัจจัย และกระบวนการให้ความรู้อย่างต่อเนื่อง

ปัญหา / อุปสรรค .....

ข้อเสนอแนะ .....

4. ด้านองค์กร

4.1 ผลประโยชน์ต่อชุมชน

ปัญหา / อุปสรรค .....

ข้อเสนอแนะ .....

4.2 การมีส่วนร่วมของชุมชน

ปัญหา / อุปสรรค .....

ข้อเสนอแนะ .....

แบบนำสัมภาษณ์ (นักท่องเที่ยว)

เรื่อง: การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ตอนที่ 1 ข้อมูลความคิดเห็นและทัศนคติของนักท่องเที่ยวที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

1. ความสวยงามโดยรวมและสภาพภูมิทัศน์
2. ความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติของพื้นที่
3. ความเหมาะสมของการใช้พื้นที่
4. ความสะดวก / สภาพของเส้นทาง การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว
5. ความปลอดภัยในการเดินทางไปถึงแหล่งท่องเที่ยว
6. ความชัดเจนของป้ายบอกทาง
7. จำนวนเจ้าหน้าที่ / วิทยากร / ผู้ให้การดูแลแนะนำนักท่องเที่ยว
8. ความรู้ความเข้าใจของเจ้าหน้าที่ / วิทยากร / ผู้ให้บริการของข้อมูลในพื้นที่ท่องเที่ยว
9. การสื่อความหมายและระบบ การให้ความรู้ (การให้คำแนะนำแหล่งท่องเที่ยว / การปฏิบัติตัว / การรักษาสິงแวดล้อม / ความหลากหลายของพืชพรรณ / กิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่)
10. ศูนย์บริการข้อมูล / ฝ่ายประชาสัมพันธ์
11. การจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว
12. การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว (ความมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี / การให้ข้อมูลข่าวสารแหล่งท่องเที่ยว)
13. การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว (ขายอาหาร / สินค้าที่ระลึก / มัคคุเทศก์)

ตอนที่ 2 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายในสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

1. ท่านคิดว่า สวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีความเหมาะสมที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้หรือไม่
  - ( ) 1. มีความเหมาะสม เพราะ .....
  - ( ) 2. ไม่มีความเหมาะสม เพราะ .....
  - ( ) 3. ไม่แน่ใจ เพราะ .....

2. ในความคิดเห็นของท่าน สวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีสิ่งใดที่มีความเป็นเอกลักษณ์มากที่สุด (สามารถตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
  - ( ) 1. พื้นที่ส่วนจัดแสดงสมุนไพร
  - ( ) 2. พื้นที่ส่วนจัดแสดงนิทรรศการ
  - ( ) 3. พื้นที่ส่วนค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับสมุนไพร (E-Learning)
  - ( ) 4. พื้นที่ส่วนจัดแสดงสินค้าสมุนไพร ของที่ระลึก และสวนสมุนไพรบำบัด
  - ( ) 5. อื่นๆ .....

3. ในความคิดเห็นของท่าน สวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีการจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนหรือไม่ โปรดเสนอแนะ
  - ( ) 1. มีการจัดการที่ดีนำไปสู่ความยั่งยืนต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
  - ( ) 2. มีการจัดการที่ดีในระดับหนึ่ง แต่ควรมีการปรับปรุงเพื่อนำไปสู่การจัดการที่ยั่งยืนต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ควรปรับปรุง .....
  - ( ) 3. ไม่มีการจัดการที่ดี ไม่นำไปสู่การจัดการที่ยั่งยืน

แนวทางการแก้ไข .....

4. ในความคิดเห็นของท่าน สวนสมุนไพรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ให้ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาให้กับนักท่องเที่ยว ได้รับความรู้เพิ่มเติมหลังจากที่ได้ท่องเที่ยวภายใน สวนสมุนไพรมฯ หรือไม่

- ( ) 1. มีกิจกรรมที่ส่งเสริมและให้ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา
- ( ) 2. มีกิจกรรมที่ส่งเสริมและให้ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาในระดับหนึ่ง แต่ควรมีการปรับปรุงหรือเพิ่มกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้มากขึ้นกว่าเดิม เช่น .....

5. ในความคิดเห็นของท่าน สวนสมุนไพรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการ บริหารจัดการท่องเที่ยว เช่น ร่วมเป็นมัคคุเทศก์ เปิดขายของ / อาหาร / สินค้าที่ระลึก หรือไม่ และควรเปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมอย่างไรบ้าง (โปรดให้ข้อเสนอแนะ)

- ( ) 1. มีความเหมาะสมดี
- ( ) 2. เปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในระดับหนึ่งเท่านั้น ควรเปิดโอกาสให้มากกว่านี้ เช่น .....
- ( ) 3. เปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวน้อยเกินไป ข้อเสนอแนะ .....

ภาคผนวก ค

ภาพประกอบการศึกษา

ภาพ 1 ภาพแสดงแผนที่จังหวัดระยอง

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 Copyright© by Chiang Mai University
 All rights reserved

ภาพ 2 ภาพแสดงเส้นทางการเดินทางไปสวนสมุนไพร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จังหวัดระยอง

ภาพ 3 ภาพแสดงป้ายสวนสมุนไพรมะลิขันธ์ บริเวณหน้าประตูทางเข้าสวนสมุนไพรมะลิขันธ์

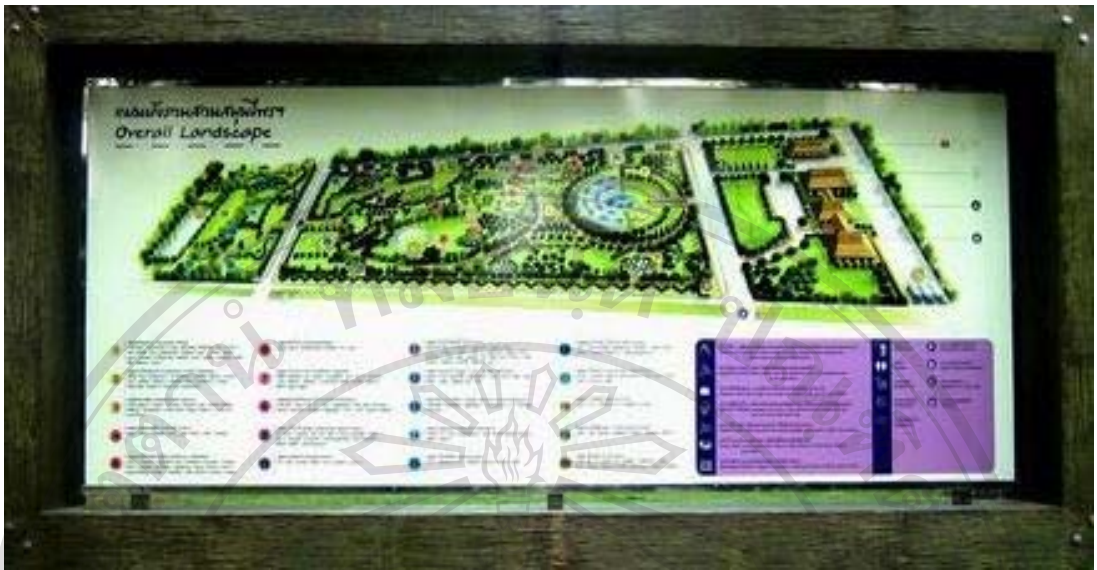
ภาพ 4 ภาพแสดงป้ายสวนสมุนไพรมะลิขันธ์ บริเวณหน้าทางเข้าสวนสมุนไพรมะลิขันธ์

ลิขสิทธิ์
Copyright by Chulalongkornrajavidyalaya University
All rights reserved

ภาพ 5 ภาพแสดงอาคารเฉลิมพระเกียรติ 50 พรรษา

ภาพ 6 ภาพแสดงแผนผังสวนสมุนไพร (Overall Landscape)

ภาพ 7 ภาพแสดงป้ายแสดงประวัติความเป็นมาของสวนสมุนไพร

ลิขสิทธิ์ © Chiang Mai University
All rights reserved

ภาพ 9 พระบาทสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ทรงเป็นประธานในพิธีเปิดอาคารเฉลิมพระเกียรติ 50 พรรษา ณ โครงการสวนสมุนไพร
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อย่างเป็นทางการ ในวันที่ 25 มกราคม 2550

ภาพ 10 ภาพแสดงบรรยากาศภายในห้องการเดินทางของลูกยาง

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ภาพ 11 ภาพแสดงบรรยากาศภายในห้องนิทรรศการเจ้าฟ้านักอนุรักษ์

ภาพ 12 ภาพแสดงบรรยากาศภายในห้องพลังไทยพิทักษ์โลก

ภาพ 13 ภาพแสดงบรรยากาศภายในห้อง E – Learning

ภาพ 14 ภาพแสดงบรรยากาศภายใน “ห้องป่า.. แหล่งกำเนิดสมุนไพร” และ “บ้านหมอยา”

ภาพ 15 ภาพแสดงบรรยากาศภายในห้อง “ผักพื้นบ้าน อาหารสมุนไพร” และ ห้อง “กินตามธาตุ”

ภาพ 16 ภาพแสดงบรรยากาศภายในห้อง “ใช้สอยสารพัน”

ภาพ 17 ภาพแสดงบรรยากาศลานกิจกรรม บริเวณหน้าอาคารพิพิธภัณฑ์สวนสมุนไพร

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

เมนูอาหารเพื่อสุขภาพ

1. นวดตัวเพื่อสุขภาพ	1 ชม. ราคา 150 บาท
2. นวดตัวเพื่อสุขภาพ	2 ชม. ราคา 250 บาท
3. นวดตัวด้วยน้ำมัน	1 ชม. ราคา 150 บาท
4. นวดตัวด้วยน้ำมัน	2 ชม. ราคา 250 บาท
5. นวดตัวเพื่อสุขภาพ	1 ชม. ราคา 150 บาท
6. นวดคลายเครียด	30 นาที ราคา 150 บาท

วันทำการ : วันอังคาร - วันอาทิตย์

วันหยุด : วันจันทร์

เวลาทำการ

พิพิธภัณฑ์ เปิด 9.00 น. - 16.00 น.

ส่วนบริการ เปิด 9.00 น. - 19.00 น.
(ร้านอาหาร, ร้านของระลึก, ห้องนวด)

ภาพ 18 ภาพแสดงบรรยากาศส่วนบริการ
(ร้านอาหาร / ร้านขายของที่ระลึก และห้องนวดเพื่อสุขภาพ)

ภาพ 19 ภาพแสดงกิจกรรมนั่งรถ NGV ชมสวนสมุนไพรฯ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ภาพ 20 ภาพแสดงกิจกรรมต่างๆ ในสวนสมรมไพรฯ

ภาพ 21 ภาพแสดงบรรยากาศความสวยงามภายในสวนสมุนไพรมะเขือ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล นายณภาสิทธิ์ ญาณมูข

วัน เดือน ปีเกิด 19 มิถุนายน 2525

ประวัติการศึกษา

- 2540 สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา โรงเรียนเทศบาลบ้านคูหาสวรรค์
จังหวัดพัทลุง
- 2543 สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนพัทลุง
จังหวัดพัทลุง
- 2548 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี คณะทรัพยากรธรรมชาติ
และสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved